

Een sluipend proces

Een studie naar de institutionele context van (crimineel) ondermijnend gedrag in het voetbal

Door: Inge Claringbould

Met medewerking van Maarten van Bottenburg, Sietse Brandsma, Dominique Brommers, Ineke Deelen, Frank van Eekeren, Mariette van den Hoven, Gerald Mollenhorst, Freek Schuurman

Augustus 2023

1. Inleiding	5
1.1 Doelstellingen en onderzoeksvraag	6
2. Onderzoeksaanpak en dataverzameling 'Bad barrels'	9
3. Kenmerken van criminele ondermijning	15
3.1 Criminele ondermijning	15
3.2 Inbedding criminele activiteiten in een legitieme wereld	16
3.3 Criminele ondermijning door sportsponsoring	17
3.4 Sportclubs als kwetsbare instellingen	18
3.5 Een permissief ethisch klimaat	25
3.6 Conclusie	26
4. Een permissief ethisch klimaat van criminele ondermijning in voetbalverenigingen	27
4.1 Ambigüiteit over criminele inmenging en ondermijning	27
4.2 criminele ondermijning volgens betrokkenen	29
4.3 Signalen van ondermijning	31
4.4 Lastige situaties en het inschatten van signalen	34
4.5 Rol van externe partijen bij het signaleren en aankaarten van ondermijning	37
5. 'FC Voetbal'	41
5.1 Fictieve casus: FC Voetbal	41
5.2 Analyse van de casus in termen van structurele, Sociaal-culturele en geografische kenmerken	48
6. De financiële dynamiek van ondermijning	53
6.1 De beloning van een speler	54
6.2 De rol van voetbalclubs in het beloningssysteem	57
6.3 De rol van sponsors in het beloningssysteem	61
6.4 De rol van spelers in het beloningssysteem	62

6.5 Het doorbreken van ondoorzichtige betalingsconstructies	65
6.6 De institutionele logica van het beloningssysteem	68
7. Intervenieren in 'bad barrels'	74
7.1 Interventiemogelijkheden van overheden, KNVB en bestuurders	75
7.2 Conclusie	84
Bronnenlijst	86
Bijlage I Datamanagement, ethiek en AVG - Institutions as bad barrels	93
Bijlage II Zoeken naar casussen	94
Bijlage III Informed consent formulier	95
Bijlage IV Codeboek	97
Bijlage V Algemene topiclijst Bad barrels	99

1. Inleiding

Het belang van sport is de afgelopen decennia rap toegenomen. Meer aandacht, meer toeschouwers, grotere belangen. De geldstromen zijn exponentieel gestegen. Dat brengt kansen, maar ook nieuwe gevaren met zich mee. Ondernijning is nog nauwelijks in beeld gebracht, maar stiekem is het overal al aanwezig. Het lekt, het sijpelt. Als we de gaten niet dichten en beginnen met hozen, staan we straks allemaal tot onze enkels in het water. (Thijs Zonneveld, 13 februari 2020).

Dit citaat van journalist Thijs Zonneveld is ontleend aan zijn verslag (<https://www.iffc.nl/post/thijs-zonneveld-ondermijning-in-de-sport>) van een seminar over het ondernijnen van criminaliteit in de sport, georganiseerd door het Institute for Financial Crime (IFFC). Hierin waarschuwt hij dat criminele ondernijning in de sport een groot maatschappelijk probleem dreigt te worden.

Politici en beleidsmakers maken zich dan ook steeds meer zorgen over de ondernijnende werking en normaliseren van criminele activiteiten in sportclubs en de impact daarvan op de samenleving en lokale gemeenschappen (Tops & Tromp, 2019). De negatieve invloed vormt niet alleen een bedreiging voor de integriteit van de sport, bijvoorbeeld door concurrentievervalsing, maar ook voor de integriteit van de samenleving en haar instituties als zodanig.

De wetenschappelijke aandacht voor dit onderwerp is nog beperkt (Van Vooren, 2018) en de studies die over dit onderwerp bestaan, zijn meestal inventarisatiestudies met een juridische en/of criminologische focus. Ook richten deze onderzoeken zich vooral op de achtergrond, de rol en aanpak van criminelen. Tot op heden is nauwelijks onderzoek gedaan naar sportverenigingen als institutionele context voor criminele activiteiten.

Het focusgebied Sport & Society van de Universiteit Utrecht¹ wil bijdragen aan het verkleinen van deze kenniskloof. Sport & Society heeft daarom een onderzoeksprogramma over criminele ondermijning in de sport geïnitieerd en medegefinancierd. In het voorliggende rapport zijn de bevindingen van verschillende onderzoeksprojecten in dit programma bijeengebracht.

1.1 DOELSTELLINGEN EN ONDERZOEKSVRAAG

Het doel van het onderzoeksprogramma is het verwerven van inzicht in het proces van criminalisering van sportclubs, zodat criminele ondermijning van sportclubs beter kan worden begrepen en aangepakt. Concreet zoeken de onderzoekers naar nieuwe inzichten door ons te richten op culturele, sociale en structurele indicatoren en processen die ten grondslag liggen aan criminele ondermijning van sportclubs.

Doelstellingen

Dit rapport is onderdeel van het onderzoeksprogramma naar criminalisering van sportclubs. Het richt zich met name op het begrijpen van de institutionele processen die ten grondslag liggen aan criminele ondermijning door te focussen op belangrijke momenten, ervaringen, overwegingen en beslissingen van betrokkenen, zoals bestuurders, voetballers en trainers. Ook wordt gekeken naar de (ethische) dilemma's waar de betrokkenen mee te maken hebben en welke impact criminele ondermijning heeft op amateurvoetbalverenigingen¹. Daarmee richten de onderzoekers zich niet zozeer op de verschijningsvormen en kenmerken van criminalisering in sportclubs, aangezien dit reeds eerder is onderzocht (zie o.a. Bruinsma, Ceulen & Spapens, 2019; Bruinsma, Stevens, Cremers & Spapens, 2021; Stevens, Geurink & Wester, 2022). Het vernieuwende van dit onderzoek is dat het zich richt op het systeem waarbinnen ondermijning plaatsvindt, ook wel de institutionele context van ondermijning genoemd. Dit onderzoek focust namelijk op:

- A. Het in beeld brengen van *de rol van legitieme actoren* bij criminele ondermijning in het voetbal. In een vereniging zijn dit bijvoorbeeld bestuurders, spelers of trainers

---

¹Sport & Society is sinds 2013 een van de focusgebieden van de Universiteit Utrecht. Sport & Society bevordert interdisciplinair onderzoek en onderwijs dat de betekenis van sport bestudeert. Sport & Society wil bijdragen aan een succesvolle samenleving door te focussen op de impact van sport op maatschappelijke vraagstukken, zoals volksgezondheid en sociale weerbaarheid.

(zonder dubieuze achtergrond) die te maken krijgen met (criminele) ondermijning binnen hun vereniging. Buiten de vereniging zijn dit bijvoorbeeld gemeentes, KNVB of politie die eveneens met (criminele) ondermijning in het voetbal te maken krijgen.

- B. Het in beeld brengen van het *processen van ondermijning*, waarmee het onderzoek inzicht geeft in hoe een samenloop van verschillende omstandigheden met verschillende betrokkenen zich kan ontwikkelen tot (criminele) ondermijning in een vereniging.

Daarmee laten de onderzoekers zien hoe een permissief ethisch klimaat binnen een vereniging kan leiden tot criminele inmenging en ondermijning.

Onderzoeksvraag

De onderzoeksvraag van dit rapport is:

Hoe zijn processen van (criminele) ondermijning in sportverenigingen te herkennen en wat maakt een sportvereniging kwetsbaar voor (criminele) ondermijning?

Deze vraag wordt in deze rapportage op verschillende manieren beantwoord. Elk hoofdstuk geeft een ander perspectief op het proces van criminele ondermijning.

De rapportage start in hoofdstuk 2 met een verantwoording van de gekozen aanpak en onderzoeksmethoden voor dit onderzoek.

Hoofdstuk 3 betreft een literatuuronderzoek naar kenmerken en processen van criminele ondermijning (van amateursportverenigingen) die samen inzicht geven in de institutionalisering die aan criminele ondermijning ten grondslag ligt.

Op basis van de resultaten van dit onderzoek gaan de onderzoekers in hoofdstuk 4 in op de vraag wanneer er in een sportorganisatie/-vereniging sprake is van een permissief ethisch klimaat waarbinnen criminele ondermijning kan plaatsvinden. Welke signalen van ondermijning worden in verenigingen waargenomen en welke redenen waren er in een vereniging om (n)iets met deze signalen te doen? Dit hoofdstuk geeft inzicht in de vraag wat een club kwetsbaar maakt voor criminele ondermijning.

Daarna volgt in hoofdstuk 5 een casus over een fictieve club 'FC Voetbal' die te maken krijgt met criminele ondermijning. Deze casus is geconstrueerd op basis van interviews, waarin geïnterviewden vertellen over hun ervaringen met criminele ondermijning. Dit hoofdstuk

bespreekt het vraagstuk van ondermijning als een gefaseerd en geleidelijk proces. Zichtbaar wordt welke de signalen van (criminele) ondermijning zich in een verenigingen voordoen, hoe hiermee wordt omgegaan en hoe ze een steeds prominentere rol gaan spelen binnen de voetbalvereniging.

Hoofdstuk 6 gaat vervolgens in op de onderliggende dynamiek en logica van criminele ondermijning. Dit laat zien hoe geld, beloningen (voor spelers) en status (voor bestuurders) het hogere amateurvoetbal beheersen en hoe in een dergelijke cultuur criminele sponsors relatief gemakkelijk een voet tussen de deur kunnen krijgen. Het hoofdstuk laat zien hoe ook diverse legitieme actoren een rol hebben in het proces van ondermijning. Hoofdstuk 7 gaat ten slotte in op hoe criminele ondermijning kan worden tegengegaan. Daarbij wordt zowel ingegaan op wat er in de vereniging zelf gedaan zou kunnen worden als wat de rol van externe partijen zou kunnen zijn.

2. Onderzoeksaanpak en dataverzameling 'Bad barrels'

De aard van het onderhavige onderzoek is exploratief. Dit betekent dat voortschrijdende inzichten gedurende de fase van dataverzameling hebben geleid tot het verzamelen van nieuwe data. Dat leidde vervolgens ook weer tot het nader onderzoeken van nieuwe perspectieven. Zo leidde bijvoorbeeld de conclusie dat er veel contant geld omgaat in de top van het amateurvoetbal tot onderzoek naar hoe divisiespelers daarmee te maken krijgen en hoe ze daarmee omgaan. De dataverzameling voor dit onderzoek vond zo gefaseerd plaats. In een vooronderzoek analyseerden de onderzoekers mediaberichten over criminele ondermijning in de sport. Op basis daarvan kozen zij ervoor om te focussen op het voetbal. Vervolgens deden zij een literatuuronderzoek en voerden zij oriënterende gesprekken met experts en ervaringsdeskundigen op het gebied van ondermijning. Ten slotte zijn verdiepende interviews gevoerd met betrokkenen die direct of indirect met (criminele) ondermijning te maken hebben gehad, zoals voetballers en bestuurders.

Analyse mediaberichten

Op basis van mediaberichten (zie ook bijlage 2) over criminele ondermijning in de sport stelden de onderzoekers een lijst op van clubs die te maken hebben gehad met criminele ondermijning. Op basis van de hoeveelheid media-aandacht werden acht voetbalclubs geselecteerd. De clubs zijn nader geanalyseerd op de volgende punten: de aard van de ondermijnende activiteit, locatie van de club(s) en actoren die bij deze activiteit betrokken waren. Verschillende elementen van deze analyse zijn, samen met interviewdata, verwerkt in een fictieve casus, zie hoofdstuk 5.

Literatuuronderzoek

Verder is er een literatuuronderzoek over het thema geschreven. Op basis van eerder onderzoek naar dit thema, is gekeken naar de definities en beschrijvingen van criminele ondermijning in de sport en tevens is gezocht naar verklaringen voor (processen van) ondermijning. Op deze manier kregen de onderzoekers meer vat op de problematiek van criminele ondermijning en hebben zij een theoretische perspectief ontwikkeld waarbinnen data verzameld konden worden (zie ook hoofdstuk 2). Zij kwamen tot de conclusie dat er nog weinig inzicht bestaat in hoe ondermijning precies plaatsvindt. En hoe verschillende betrokkenen zelf bijdragen aan ondermijningspraktijken, of zelf, bewust dan wel onbewust, de mogelijkheden scheppen waarin ondermijnende activiteiten kunnen plaatsvinden.

Oriënterende gesprekken

Gedurende het literatuuronderzoek werden oriënterende gesprekken (zie ook bijlage 2) gevoerd met experts uit het veld (gemeenteambtenaren, KNVB-medewerkers, politiefunctionarissen en onderzoekers). Hiermee kregen de onderzoekers meer informatie over diverse casussen zoals ook in de media waren verschenen. Dit bood onder andere inzicht in hoe lastig het is om ondermijnende activiteiten te detecteren en aan te pakken, omdat de activiteiten vaak in eerste instantie in dienst (lijken te) staan van de sportprestaties van de club. Ook zijn ondermijnende activiteiten lastig aan te pakken, omdat ze gepaard gaan met complexe interacties en ondoorzichtige afspraken.

Semigestructureerde (diepte-)interviews

Na de oriënterende gesprekken zijn enkele respondenten benaderd om met hen langduriger en meer in detail te bespreken welke ervaringen zij hebben met criminele ondermijning en/of verdachte praktijken. Hiervoor zijn opnieuw (net als in de oriënterende gesprekken) een gemeenteambtenaar, een politiefunctionaris en een KNVB-medewerker geïnterviewd en daarbij is met name gefocust op wat er in de club zelf gebeurt. Daarnaast zijn verenigingsbestuurders, trainers, ouders en divisiespelers van diverse verenigingen geïnterviewd. De onderzoekers hebben gesproken met respondenten die als speler, bestuurder of trainer direct bij een specifieke ondermijningscase betrokken waren. Ook is er gesproken met spelers, bestuurders en trainers die nooit te maken hebben gehad met ondermijning, maar wel signalen hiervan hebben opgevangen. Met hen spraken de onderzoekers over hoe zij omgaan met signalen van ondermijning. Via de sneeuwbal methode, dat wil zeggen dat via

respondenten nieuwe respondenten geworven worden, is gezocht naar respondenten die vanuit verschillende posities met een casus te maken hebben gehad.

Voorafgaand aan de interviews hebben de onderzoekers rekening gehouden met de gevoeligheid van het thema bij de club. Zij realiseerden zich dat dit de dataverzameling zou kunnen belemmeren. Om respondenten toch over te halen om mee te doen aan het onderzoek, werd daarom niet alleen het belang van het onderzoek voor het voortbestaan van de sport in het algemeen benadrukt, maar ook het belang voor clubs wanneer zij inzicht zouden kunnen krijgen in verdachte (organisatie)processen.

Verder hielden de onderzoekers er rekening mee dat niet alle betrokkenen hun eigen casus als problematisch zagen, terwijl berichten in de media anders suggereerden. In zo'n geval kon een incident wel onderwerp van gesprek zijn, maar niet als vorm van criminele ondermijning besproken worden. Voor de onderzoekers was het dan juist interessant om te onderzoeken waar dit verschil in perceptie vandaan kwam.

Selectie respondenten semigestructureerde interviews

In dit onderzoek stellen de onderzoekers de (financiële)beslissingen van de club en van degene die nauw bij deze beslissingen betrokken zijn, centraal. Daarmee willen de onderzoekers het proces van criminele ondermijning in beeld brengen en nadrukkelijk voorkomen dat de oorzaak van criminele ondermijning bij specifieke betrokkenen/sociale groepen wordt gelegd. Het betekent dat de onderzoekers geen diepte-interviews hebben gehouden met mensen die betrokken waren bij een club die bijvoorbeeld gelegen is in een kwetsbare wijk, of een club die om een andere reden een specifiek 'label' draagt.

Ondermijning wordt in ons onderzoek gedefinieerd als een proces dat sluipenderwijs en gedurende langere tijd plaatsvindt en waarbij pas achteraf kan worden bepaald hoe diverse elementen van ondermijning binnen de club aanwezig zijn geweest. Gedurende langere tijd lijken ondermijnende activiteiten zich in een grijs gebied te bevinden, waarbij niet één oorzaak is aan te wijzen die tot deze ondermijnende activiteiten leidt. De onderzoekers hebben mensen geïnterviewd die dat proces vanuit verschillende posities hebben ervaren.

Het bleek uiteindelijk zeer moeilijk mensen te vinden die geïnterviewd wilde worden over hun ervaringen met ondermijning in het voetbal. Ook personen van wie de onderzoekers zeker wisten dat ze ten tijde van een ondermijningszaak bij een club betrokken waren, maar op wie -voor zover ons bekend - geen enkele verdenking berustte, wilden vaak niet mee doen. De onderzoekers vroegen enkele bestuurders waarom het zo moeilijk was om respondenten te

krijgen voor ons onderzoek. Zij gaven als reden dat ze de zaak waarschijnlijk niet weer wilden oprakelen' of 'dat ze bang waren dat er toch nog meer feiten op tafel zouden komen, waar zij mogelijk alsnog verantwoordelijk voor gesteld zouden kunnen worden. De meesten lieten ook na herhaaldelijke verzoeken om deelname niets van zich horen. De onderzoekers werden geconfronteerd met een hardnekkige zwijgcultuur rondom dit thema. Bij enkele respondenten die wel meewerkten, bemerkten de onderzoekers zelfs een soort schuldgevoel, alsof de respondenten door hun deelname aan het onderzoek de zwijgcode en code van onderlinge solidariteit doorbraken. Een enkeling benoemde dit ook letterlijk zo, het voelde voor hem als verraad ten aanzien van de sponsor, die toch ook veel voor de club betekend had.

Het werven van respondenten uit of via ons eigen netwerk werkte uiteindelijk het beste. Zo hebben de onderzoekers buiten de oriënterende gesprekken die ze al met andere onderzoekers, politie, gemeente en KNVB hadden gevoerd, ook diepte-interviews kunnen afnemen met vier (ex-)bestuurders, twee trainers, één ouder, één medewerker van de KNVB, één burgemeester, één ambtenaar, één medewerker van de politie die specifiek te maken had gehad met een ondermijningscasus en twaalf spelers uit de tweede en derde divisie. Soms was er overlap tussen verschillende rollen die een geïnterviewde in de club speelde. Zo kwam het voor dat een bestuurder zelf ook ouder en/of speler was.

De interviews zijn over een periode van twee jaar verzameld (2020- 2022). De onderzoekers hebben vragen aan de geïnterviewden gesteld over het proces van ondermijning te reconstrueren: wat is er volgens hen precies gebeurd in de club en welke gevolgen heeft dit volgens hen voor de club gehad? Er is specifiek gevraagd naar signalen van ondermijning bij, naar significante gebeurtenissen op en naar de gevolgen van deze gebeurtenissen voor de club (zie bijlage 5).

Op deze manier werd inzicht verkregen in hoe processen van ondermijning zich in een club kunnen ontwikkelen.

Op het moment dat de interviews nauwelijks nieuwe informatie opleverden is geconstateerd dat sprake was van een 'verzadigingspunt/saturation point' in de dataverzameling. Dit is een gangbare methode om de fase van dataverzameling af te ronden bij het doen van diepte-interviews in kwalitatief onderzoek (Skinner, Edwards & Corbet, 2015).

Van alle oriënterende gesprekken zijn verslagen gemaakt, en alle diepte-interviews zijn letterlijk uitgeschreven. Daarbij is alle informatie die zou kunnen leiden tot herkenbaarheid van personen uit de interviews geschrappt om de anonimiteit van de geïnterviewden te waarborgen.

Vervolgens zijn deze data ingevoerd in het kwalitatieve data-analyseprogramma MAXQDA. Met behulp van dit programma zijn de data gecodeerd (zie bijlage 4) en geanalyseerd.

Datamanagement

Om de validiteit van de data te waarborgen en sociaal gewenste antwoorden zoveel mogelijk te vermijden is aan de geïnterviewden vertrouwelijke omgang met de data gegarandeerd. Tevens door de onderzoekers een document opgesteld waarin de ethische richtlijnen voor ons onderzoek zijn beschreven (zie bijlage 1). Verder hebben alle geïnterviewden toestemming verleend aan de onderzoekers om de interviews te gebruiken voor dit onderzoek. Dit is in een informed consent formulier vastgelegd (zie bijlage 3).

Vanwege de gevoeligheid van het onderwerp zijn conceptversies van het onderzoek aan geïnterviewden toegestuurd, en zijn bijstellingen gedaan omdat de anonimiteit naar hun mening nog sterker gewaarborgd diende te worden.

Verantwoording fictieve casus

In hoofdstuk 5 van deze rapportage wordt een fictieve casus beschreven die gebaseerd is op empirische data van het onderzoek naar ondermijning in het voetbal. De onderzoekers hebben om ethische redenen gekozen voor een fictieve casus en geen reconstructie van een werkelijke casus. Op deze manier konden zij de anonimiteit van de door ons onderzochte clubs/personen/situaties garanderen en tegelijkertijd een situatie beschrijven die vergelijkbaar is met de praktijk. De onderzoekers maakten na het verzamelen van de data een analyse van de interviews en mediaberichten. Dit leverde indicatoren op die kenmerkend zijn voor clubs die te maken hebben gehad met ondermijning. Deze analyse van het onderzoek leverde een veelheid aan elementen op die relevant waren voor het ondermijningsproces. Deze elementen zijn in de fictieve casus verwerkt. De casus kan men daarom zien als een resultaat van ons empirische onderzoek.

Elementen die uit deze analyse naar voren kwamen:

- Een geleidelijk proces, waarin de onderlinge verhoudingen op scherp komen te staan.
- Een focus op het willen verbeteren van het niveau van de club via de prestaties van het eerste team.

- Het ontstaan van een monocultuur gericht op het werven van spelers voor het eerste elftal en het verbeteren van de prestaties van individuele spelers voor het eerste elftal.
- De club krijgt meer bekendheid in de regio en bij andere clubs
- Bestuurders, trainers en spelers hebben de neiging verdachte signalen te bagatelliseren of te ontkennen.
- Er is weerstand binnen de club tegen het beleid van het bestuur, maar deze kritiek wordt op afstand gehouden, of verdwijnt vanzelf.
- Onduidelijke geldstromen en betalingssystemen die 'normaal' gevonden worden
- Toenemende berichtgeving over de club in de media
- Ontstaan van grimmige(r) sfeer in de club. De buurtfunctie van de club neemt af.
- Er zijn verdachte zaken, zoals drugshandel en/of witwassen door de sponsor en/of andere betrokkenen, waardoor de club in aanraking komt met politie/

/Belastingdienst, eventueel bemoeienis van gemeente & KNVB.

- Bedreigingen
- Er is sprake van een samenloop van diverse bovengenoemde omstandigheden die uiteindelijk escaleren.

De meeste van de bovenstaande kenmerken zijn in de fictieve casus verwerkt, die in hoofdstuk 5 wordt beschreven.

3. Kenmerken van criminele ondermijning

De vermenging van de 'onder- en bovenwereld' wordt gezien als een maatschappelijk probleem en een bedreiging van de integriteit van het openbaar bestuur en haar instituties. Daarmee is criminele ondermijning een belangrijk thema in het Nederlandse openbaar bestuur, beleid en media. Er zijn bovendien voortdurend meldingen en bewijzen dat een aanzienlijk deel van de criminele activiteiten plaatsvindt in en rond de sport (Stevens, Cremers, Bruinsma & Spapens, 2021).

3.1 CRIMINELE ONDERMIJNING

Criminele invloed kan verschillende vormen aannemen, namelijk bedreiging, omkoping en criminele ondermijning (Struiksma, Akerboom & Boxum, 2017). Bedreigingen hebben voornamelijk betrekking op het beïnvloeden van mensen door middel van geweld van criminelen, bijvoorbeeld chantage en intimidatie. Bij omkoping komen mensen in de verleiding om financieel voordeel te behalen door te handelen in het belang van criminelen, zoals het ontvangen van een geldbedrag of het ontvangen van geschenken. Zowel bedreigingen als omkoping zijn illegale activiteiten. Criminele ondermijning daarentegen is een vorm van criminele beïnvloeding waarbij een crimineel deelneemt aan legale activiteiten, vaak op lokaal niveau (zoals sportverenigingen) met als doel organisatieprocessen te beïnvloeden. Overigens kunnen bedreigingen en omkoping wel een onderdeel gaan vormen van criminele ondermijning. Hoogewoning e.a. (2010, p.7-8) definieert criminele ondermijning als: "een verzwakking of misbruik van de structuur van onze samenleving, leidend tot schade aan haar fundamenten en/of de legitimiteit van het systeem dat haar beschermt." Het negatieve gevolg van criminele ondermijning gaat daarmee niet alleen over het misbruik van de democratische rechtsstaat, maar ook over de politieke, financiële, sociaal-culturele, technologische en

demografische grondslagen die daarmee samenhangen (Boutellier, Van Steden, Eski, & Boelens, 2020). Boutellier e.a. (2020) zien deze verbreding van het begrip criminele ondermijning weerspiegeld in de beschrijving van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2019):

“Ondermijning kan worden gedefinieerd als systematische, opzettelijke en in veel gevallen geheime activiteiten die verzwakken, destabiliseren of saboteren de democratische rechtsstaat, de daarbij behorende instellingen en de onderlinge verhoudingen tussen burgers. Dit kan het systematisch en dwingend afwijzen of belemmeren van democratische processen (zoals raadsvergaderingen en verkiezingen) en het gezag van democratische constitutionele instellingen (zoals de rechterlijke macht en de regering) inhouden.”

3.2 INBEDDING CRIMINELE ACTIVITEITEN IN EEN LEGITIEME WERELD

Volgens de Financial Action Task Force (FATF, 2009) maakt het groeiend economisch en maatschappelijk belang van sport en de toenemende winst die ermee wordt gemaakt, de sportsector steeds aantrekkelijker voor criminele activiteiten. Tevens is gebleken dat dit onderdeel is van een breder maatschappelijk probleem (Bruinsma, Ceulen & Spapens, 2018). Volgens Cohen & Felson (1979) vinden criminele activiteiten plaats door een voor criminelen gunstige samenloop van omstandigheden voor wat betreft geografische ligging, behoeften en de afwezigheid van controle op misdaad. Om de georganiseerde misdaad te identificeren en beter te begrijpen, moet niet alleen gekeken worden naar de structuur van criminele netwerken, maar ook naar de omgeving die nodig is om criminele activiteiten uit te voeren (Levi, 2008). Vanuit die gedachte kunnen criminele activiteiten alleen plaatsvinden als de omstandigheden, bijvoorbeeld bij sportverenigingen, hen mogelijkheden bieden ondermijnende activiteiten uit te voeren. Dit betekent dat het onderzoeken, begrijpen en analyseren van criminele ondermijning moet worden gedaan binnen de context waarin ondermijnd gedrag zich voordoet. De focus zou dus niet uitsluitend moeten liggen op criminele netwerken en activiteiten, maar juist ook op de niet-criminele context waarbinnen criminele activiteiten zich voordoen. Dit onderzoek springt hierop in door inzicht te bieden in manieren waarop legitieme actoren (mogelijk onbedoeld en impliciet) kunnen bijdragen aan criminele ondermijning. Legitieme actoren (zoals in dit onderzoek: bestuurders, trainers, spelers bij voetbalclubs) die een faciliterende rol

spelen bij criminele ondermijning worden door Williams (2001) gezien als 'poortwachters' die vanuit hun strategische positie criminele invloed in de legitieme wereld mogelijk maken.

3.3 CRIMINELE ONDERMIJNING DOOR SPORTSPONSORING

Onderzoekers (Bruinsma, Ceulen & Spapens, 2018) constateerden dat een derde van alle gemeenten in Nederland te maken heeft met een criminele 'weldoener' (grote sponsor) die ideologisch of maatschappelijk zinvolle activiteiten gebruikt om illegale inkomsten, status, imago en erkenning of andere voordelen te verkrijgen. Voorbeelden hiervan zijn drugshandel, witwassen of het gebruik van de (sport)accommodatie voor criminele activiteiten. In de meeste gevallen, waarbij een 'weldoener' in het spel is, betreft het sportverenigingen.

Sporten die door de FATF zijn aangemerkt als kwetsbaar voor criminele ondermijnende activiteiten zijn onder meer voetbal, cricket, rugby, paardenraces, motorsport, ijshockey, basketbal, volleybal en boksen. Deze sporten zijn volgens de FATF kwetsbaar voor criminele infiltratie, omdat ze van oudsher connecties hebben met het criminele milieu (boksen), mogelijkheden hebben om grote sommen geld wit te wassen (paardensport), of omdat er geld wordt verdiend met spelerstransfers (voetbal). Er is nog niet veel bekend over hoe connecties in het criminele milieu zich in Nederlandse sportverenigingen voordoen. Wel weten we uit onderzoek van Bruinsma e.a. (2018) dat in Nederland sponsoring de belangrijkste vorm van criminele infiltratie in amateursportverenigingen is. De aard van sponsoring in sportclubs door criminele investeerders varieert van het betalen voor een billboard tot het hoofdsponsorschap van de club (Bruinsma, Ceulen & Spapens, 2018). Bruinsma e.a. (2019) onderscheiden twee soorten criminele investeerders. Ten eerste de ondernemers zonder strafblad, die zich desalniettemin illegaal gedragen, bijvoorbeeld door spelers illegaal te betalen of door criminele vrienden mee te nemen naar de sportclub. Dit zijn vooral investeerders die voor nieuwe investeringen kunnen zorgen en een breed lokaal netwerk hebben. Deze groep opereert langs grenzen van criminele activiteiten. De tweede groep zijn mensen met een criminele achtergrond en/of strafblad die geen illegale activiteiten verrichten in de club, bijvoorbeeld omdat ze een standaard sponsorpakket kopen. Voor beide groepen geldt dat het lastig is voor een sportvereniging om iets tegen te doen. Voor de eerste groep omdat er vaak (nog) geen bewijs is van illegale activiteiten. De tweede groep is lastig aan te pakken omdat ze niet

illegaal handelen binnen de sportvereniging en/of de vereniging niet op de hoogte is van de criminele antecedenten van de sponsor.

3.4 SPORTCLUBS ALS KWETSBARE INSTELLINGEN

Over het algemeen zijn non-profitorganisaties (zoals sportverenigingen) maatschappelijk gewaardeerde en erkende instellingen, die leden de mogelijkheid bieden om met gelijkgestemden samen te werken aan specifieke doelen. Bestuursleden, vrijwilligers en nieuwe leden worden doorgaans geworven en gesocialiseerd door bestaande leden. Dit resulteert in een relatief homogeen sociaal netwerk, met een sterke interne loyaliteit en groepsdruk, en een relatief autonome positie en weinig extern toezicht (Van Deth & Zmerli, 2010; McPherson, Smith-Lovin & Cook, 2001). Tegelijkertijd zorgt het er echter voor dat sportverenigingen een voor de samenleving verborgen modus operandi en cultuur kunnen ontwikkelen, waardoor ze moeilijk te controleren, te corrigeren, of te veranderen zijn.

In zowel wetenschappelijke als beleidsmatige publicaties komen sportverenigingen vaak naar voren als krachtige, duurzame instellingen die geacht worden bij te dragen aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken (Krouwel, Boonstra, Duyvendak & Veldboer, 2006; Vermeulen & Verweel, 2009). Interessant in dit verband is dat van de georganiseerde sport voor jongeren juist gezegd wordt dat ze bijdraagt aan de preventie van jeugdcriminaliteit (Mutz & Baur, 2009; Cameron & MacDougall, 2000).

Steeds vaker blijkt echter dat sportverenigingen kwetsbaar zijn. En dat zij daardoor slechts beperkte mogelijkheden hebben om bredere maatschappelijke vraagstukken (zoals jeugdcriminaliteit) aan te pakken. De kwetsbaarheid van verenigingen heeft te maken met meer algemene maatschappelijke ontwikkelingen die sportverenigingen raken, zoals individualisering en commercialisering. Veel sportclubs worstelen met een gebrek aan (professionele) vrijwilligers, maar er wordt wel van ze gevraagd om positieve effecten van sport te creëren in de samenleving en om tegelijkertijd meer klant- en marktgericht werken (NOC*NSF, 2018). Dit laatste kan tot gevolg hebben dat clubs meer samenwerking zoeken met externe partijen, om van daaruit meer financiële armslag te krijgen en het eerste kenmerk kan juist tot gevolg hebben dat besturen niet voldoende in staat zijn om deze externe partijen kritisch te beoordelen. Dit maakt clubs mogelijk kwetsbaarder voor sponsors met minder goede bedoelingen. Dat sportverenigingen ook interne kenmerken (zoals de afhankelijkheid van

vrijwilligers) hebben die hen vatbaar kunnen maken voor dergelijke bedreigingen, is nog onvoldoende systematisch onderzocht. Juist omdat sportverenigingen verondersteld worden open te staan voor iedereen, is het denkbaar dat dit mensen met criminele bedoelingen kan stimuleren om zich met de vereniging in te laten. Het zou daarbij gaan om de volgende kenmerken:

- Organisatiestructuur (bijv. relatief kleine organisaties, frequente bestuurswisselingen, laag professioneel niveau, afhankelijkheid van vrijwilligers, financiële afhankelijkheid);
- Organisatiecultuur (bijv. historie en oprichters, cruciale gebeurtenissen, prestatiegerichtheid, cultuur van geheimhouding en geslotenheid; traditie van 'onder tafel betalen');
- Sociale context (bijv. sterke verankering in de lokale samenleving/buurt, groepsdruk, solidariteit/cohesie, aantrekking van gelijksoortige groepen mensen/bindend sociaal kapitaal);
- Geografische kenmerken (bijv. specifieke locatie, stedelijk versus landelijk, sociaal-demografische samenstelling van de buurt, nabijheid van/afhankelijkheid van specifieke criminogene actoren);

Vergelijkbare indicatoren van criminele ondermijning van voetbalclubs; structuur, omgeving, cultuur zijn door Taskforce Brabant Zeeland beschreven (Taskforce Brabant Zeeland, 2020). Zij voegen hier echter nog de indicator financiën aan toe. In lijn met hun bevindingen en bovenstaande redeneringen gaan de onderzoekers ervan uit dat deze kenmerken sportclubs kwetsbaarder en vatbaarder maken voor criminele ondermijning.

Bovenstaande vier kenmerken van sportverenigingen worden hieronder nader uitgewerkt en gebruikt om criminele ondermijning nader te onderzoeken. Daarbij gaan de onderzoekers ervan uit dat de hierboven genoemde structurele, culturele, sociale en geografische kenmerken het klimaat en de handelwijze in een vereniging beïnvloeden en daarmee een belangrijke rol spelen bij processen van criminele ondermijning binnen sportverenigingen.

Structurele kenmerken

Sportverenigingen bevatten structurele kenmerken die criminele ondermijning in de hand zouden kunnen werken. Eén van deze structurele kenmerken is dat verenigingen sterk leunen op vrijwilligers, wier professionaliteit en inzetbaarheid sterk kunnen wisselen (Waardenburg, 2016). Vrijwilligers zijn niet altijd in staat om crimineel gedrag te herkennen, noch om hier

adequaat op te reageren. Een persoon die zich aanmeldt als sponsor kan zijn financiële achtergrond eenvoudigweg uitleggen door te verwijzen naar zijn winstgevend bedrijf. Bestuurders van een vereniging, in vrijwel alle gevallen ook vrijwilligers, blijken nauwelijks onderzoek te doen naar de achtergrond van grote investeerders (Bruinsma, Ceulen & Spapens, 2019).

Een tweede structureel kenmerk is de relatieve autonomie van de sportvereniging. De autonome positie van een door vrijwilligers gedreven organisatie (zoals clubs) kan leiden tot een gebrek aan veiligheid en controle, die nog eens toeneemt wanneer de beslissingsbevoegdheid van de vereniging bij een relatief kleine groep vrijwillige leden ligt (Waardenburg, 2016). Een dergelijke situatie biedt criminelen relatief gemakkelijk toegang tot de sportclub. Bovendien geldt dat wanneer een crimineel eenmaal invloed heeft, hij deze op verschillende manieren kan aanwenden en versterken, bijvoorbeeld door zich te mengen in de inkomsten en uitgaven van de kantine en door zelf bestuurlijke posities in te nemen of door hier bevriende personen op te zetten. Hierdoor kan de open democratie binnen een club op het spel komen te staan (Bruinsma, Ceulen & Spapens, 2019).

Een derde structureel kenmerk is het hybride karakter (Van der Roest, 2011). Om de vereniging in financiële zin in stand te kunnen houden, weten sportverenigingen in toenemende mate geld te genereren door zich op te stellen als commerciële dienstverlener (bijvoorbeeld door het verhuren van de sportaccommodatie aan andere partijen) en sponsorgelden te werven. Daarmee krijgt de sportvereniging vaker te maken met nieuwe (commerciële) partners. Het blijkt voor verenigingen vaak moeilijk om deze partijen en de herkomst van hun inkomsten goed te controleren.

Hoewel er in de professionele sportindustrie veel geld omgaat, heeft meer dan 30 procent van de lokale clubs financiële zorgen. Clubs met (ernstige) zorgen zien vooral de inkomsten uit contributie dalen, gevolgd door een daling van de gemeentelijke contributies, sponsoring en kantine-inkomsten (Mulier Instituut, 2019). Mede vanwege het coronavirus, namen bovenstaande zorgen toe (Hoeijmakers & Kalmthout, 2020). Een dergelijke onstabiele financiële situatie kan ertoe leiden dat sportverenigingen nog onzorgvuldiger zijn in het controleren van de betrouwbaarheid van partners en de herkomst van sponsorgelden.

Dit tezamen met de verslechterde financiële situatie draagt er mogelijk toe bij geld van dubieuze sponsors te accepteren. Ook clubs die te maken hebben met degradatie of financiële problemen hebben mogelijk moeite de verleidingen van dubieuze investeerders te weigeren (FATF, 2009). Criminelen kunnen daardoor als sponsor gemakkelijker toegang krijgen tot de

sportsector. Met financiële injecties van criminele sponsors kunnen betere spelers worden aangetrokken en trainingsfaciliteiten worden verbeterd. En zo kunnen sponsors ervoor zorgen dat de club een concurrentievoordeel kan behalen ten opzichte van andere clubs.

Culturele kenmerken en sociale context

Naast de structurele kenmerken van de sportvereniging zijn er ook culturele en sociale kenmerken die ruimte bieden aan criminele activiteiten. Een van die kenmerken is de band die er bestaat tussen de sportvereniging en de lokale gemeenschap. Sportclubs zijn doorgaans in sociale zin geworteld in de lokale gemeenschap. Sport wordt wel gezien als een belangrijk maatschappelijk instrument om de sociale cohesie, persoonlijke ontwikkeling en de overdracht van culturele waarden te stimuleren. Hiermee heeft de sportvereniging een belangrijke maatschappelijke en culturele waarde. Als blijkt dat er sprake is van criminele ondermijning binnen een vereniging, komen deze waarden zwaar onder druk te staan.

Overigens proberen criminelen de maatschappelijke of publieke waarde van verenigingen juist vaak te gebruiken om goodwill en respect op te bouwen binnen de lokale gemeenschap (Steenwijk & Nelen, 2018). Wanneer criminelen in een lokale gemeenschap gevestigd zijn (of zich hier vestigen), is het voor hen relatief gemakkelijk om toegang te krijgen tot de lokale sportvereniging. Ze maken hiervoor gebruik van hun sociale relaties in de lokale gemeenschap, vrienden en familie (Muller, Van der Leun, Moerings & Van Calster, 2010; FATF, 2009). Deze relaties hebben voor criminelen als voordeel dat het lokale netwerk gebruikt kan worden om ondermijnende activiteiten te bestendigen (Muller, Van der Leun, Moerings & Van Calster, 2010). Omgekeerd kunnen normen en waarden binnen een vereniging er ook voor zorgen dat criminelen geen kans krijgen en ondermijnende activiteiten voorkomen worden.

Naast de verbinding met de lokale gemeenschap heeft het doen van vrijwilligerswerk een belangrijke sociale en culturele waarde (Boessenkool & Waardenburg, 2011). Door wekelijks vrijwilligerswerk te doen of met elkaar te sporten, leren mensen elkaar te vertrouwen en collectieve interesses te delen (Schnabel, Bijl, & De Hart, 2008). Leden kunnen zich binnen een vereniging zelfs zo gaan identificeren met de club dat ze zich verantwoordelijk gaan voelen voor het in stand houden of uitdragen van de waarden en normen die in de vereniging centraal staan (MacClancy, 1996). Zo ontwikkelt een vereniging een eigen cultureel systeem met gemeenschappelijke waarden, opvattingen, interpretatieve kaders en gedragscodes die door de

leden worden (over)gedragen (Tennekes, 1995). Als gevolg hiervan vormen sportclubs "gemeenschappen van betekenis" (Van Slobbe, Vermeulen, & Koster, 2013). Door hun liefde voor de vereniging zijn leden wellicht bereid over grenzen te gaan, als hun club op een of andere manier bedreigd wordt (Bruinsma, Ceulen & Spapens, 2018). Hoe een 'passie voor de club' precies tot criminele ondermijning leidt is niet duidelijk, wel is bekend dat loyaliteit aan de sportvereniging bijdraagt aan het minder snel protesteren tegen financieel wanbeheer (Nelen, 2015). Volgens Nelen (2015) komt het voor dat leden weten dat er criminele ondermijning plaatsvindt in hun sportvereniging, maar dat zij dit vanuit hun loyaliteit aan de club niet bespreekbaar maken.

Wanneer criminele ondermijning onderdeel gaat uitmaken van deze gemeenschap, kan dit zorgen voor een cultuurverandering die van invloed is op de hele sociale omgeving van de sportvereniging. Zo kunnen louche figuren in een club ervoor zorgen dat mensen worden afgeschrikt om te gaan sporten of vrijwilligerswerk te doen (Bruinsma, Ceulen & Spapens, 2018). Bovendien kunnen criminelen intimiderend gedrag vertonen ten opzichte van vrijwilligers van de club, bijvoorbeeld wanneer deze vrijwilligers niet open durven/willen zijn over een specifieke (financiële) situatie binnen de club. Deze elementen kunnen een flinke impact hebben op de cultuur in een club (Lam, Van der Wal & Kop, 2018). Ook op spelers kan de aanwezigheid en het gedrag van criminelen drukken, ook als spelers (nog) niet weten dat ze met criminelen te maken hebben. Ze kunnen zich bijvoorbeeld schuldig gaan voelen wanneer zij 'onder tafel' (zwart) betaald worden voor hun prestaties, of wanneer van hen wordt verwacht dat ze voor het behalen van winst, de regels van fair play ernstig overtreden (bijvoorbeeld bij het halen van een rode kaart). Het bestuur en zelfs de hele club kan in gevaar komen wanneer criminele activiteiten worden ontdekt door de FIOD. Zo kan sponsoring met crimineel verdiend geld een club aanvankelijk voordelen (zoals een promotie) bieden, terwijl de gevolgen op langere termijn niet te overzien zijn.

Geografische kenmerken

Naast de structurele, culturele en sociale context van criminele activiteiten in sportverenigingen, is het relevant om te weten in welke geografische gebieden criminele ondermijning van sportverenigingen meer of minder sterk voorkomt. Heeft dit te maken met de stedelijke dichtheid, sociaal-demografische samenstelling van de buurt en/of met een specifieke inrichting van of rond de sportvereniging?

Volgens Wirth (1964) genereren bepaalde stedelijke kenmerken zoals grootte, dichtheid en heterogeniteit meer criminaliteit. Daarnaast is er volgens Clinard (1942) meer criminaliteit in dichtbevolkte gebieden dan in dunbevolkte, landelijke gebieden. De reden hiervoor ligt in de verstedelijkingshypothese die stelt dat toenemende verstedelijking leidt tot minder integratie tussen mensen. Als gevolg hiervan is er minder sociale controle en sociale cohesie. Minder integratie en minder sociale controle kunnen leiden tot meer (angst voor) criminaliteit en wanorde. Een sportvereniging in een dorp zou daarom vanwege de grote sociale controle en samenhang in de lokale gemeenschap minder risico lopen op criminele ondermijning dan een vereniging in een grote stad (Bruinsma, 2007). Echter, uit het rapport 'Landelijk beeld van ondermijnende misdaad' van het Landelijk Informatie- en Expertisecentrum (2019) blijkt dat ondermijnende criminaliteit vooral wordt gedomineerd door lokale, autochtone criminelen, afkomstig uit volkswijken in landelijke provincies als Limburg en Noord-Brabant. Bestaande voorbeelden van criminele ondermijning in de sport lijken dit patroon dus niet direct te ondersteunen.

Echter, of er op een bepaalde locatie sprake is van criminaliteit kan wel degelijk te maken hebben met de geografische verbondenheid van de criminelen met de plek. Criminologen hebben aangetoond dat daders, afhankelijk van het soort misdaden dat ze plegen, in bepaalde buurten wonen (Shaw & McKay, 1942). Zo woonden criminelen die zich bezighielden met financiële misdrijven, belastingontduiking of witteboordencriminaliteit doorgaans in welvarende buurten (en pleegden hun misdaden overdag in de zakenwijken van de stad). Terwijl daders van misdrijven zoals diefstal, geweld, inbraken of overvallen vaker in meer achtergestelde buurten woonden. Het onderzoek dateert echter uit 1942. Uit bevindingen van Bruinsma (2007) en Ferwerda, Wolsink, Olfers en Te Velde (2021) blijkt echter dat sportverenigingen die in de buurt liggen van locaties waar criminelen wonen en/of opereren, een groter risico lopen te maken te krijgen met criminele inmenging.

De institutionele logica van criminele ondermijning

Structurele, culturele, sociale en geografische kenmerken van criminele ondermijning in een vereniging zijn tezamen gebaseerd op een institutionele logica. Hiermee wordt bedoeld dat de manieren waarop en de patronen op basis waarvan mensen zich gedragen, gebaseerd zijn op de aannames en overtuigingen van deze personen over hoe iets in de praktijk werkt. Dergelijke patronen en gedragingen kennen een historische inbedding en zijn verbonden met de hier

besproken kenmerken (structureel, cultureel, sociaal en geografisch). Zo kunnen processen van criminele ondermijning in een sportclub onderzocht worden door na te gaan wat de vereniging waardevol vindt. Welke overtuigingen leven er bijvoorbeeld over het behalen van promotie. En wat zijn de consequenties van dergelijke waarden en overtuigingen voor de gedragingen van mensen binnen de club? Als de promotie van het eerste elftal gezien wordt als heel waardevol voor de club, kan dit gepaard gaan met de overtuiging dat er goede spelers moeten worden aangetrokken. Tegelijkertijd kan het contracteren van goede spelers ertoe leiden dat de vereniging op enig moment in de financiële problemen komt. Er is dus sprake van een opeenvolgende reeks gebeurtenissen, die min of meer logisch met elkaar verbonden zijn en consequenties hebben voor het structureel, cultureel, sociaal functioneren van de club. Daarmee vormen gedeelde waarden en overtuigingen de basis van waaruit mensen handelen en op basis waarvan ze nieuwe situaties creëren, of bestaande situaties behouden (Thornton & Ocasio, 1999). De institutionele logica in verenigingen impliceert dus dat er sprake is van sociaal geconstrueerde patronen en praktijken die gepaard gaan met formele en informele gedragsregels binnen een vereniging (Vermeulen, 2012).

Wanneer de theorie van de institutionele logica wordt toegepast op het amateurvoetbal, gaat deze ervan uit dat criminele ondermijning niet zomaar ontstaat, maar het resultaat is van logisch handelen binnen het bestaande waarden- en normenkader in een club. Deze kaders vormen het ethisch klimaat binnen een club. De institutionele logica van sportverenigingen heeft met andere woorden betrekking op wat verenigingen binnen hun specifieke context logisch, passend, normaal en voor de hand liggend vinden (Skirstad & Chelladurai, 2011).

Echter, de institutionele logica binnen een club kan ook daarbuiten ingrijpende (structurele) gevolgen krijgen. Bijvoorbeeld omdat crimineel geld dat in een club gebruikt wordt, bijna altijd opzettelijk buiten het formele systeem wordt gehouden, met als gevolg dat er geen belasting betaald wordt en oneerlijke concurrentie ontstaat (Tops & Van der Torre, 2014). Het gevolg hiervan is dat dit de concurrentiepositie van betrouwbare ondernemers (sponsors) verzwakt. Criminelen krijgen hierdoor ook meer vat op het voetbal buiten de club. De institutionele logica die dan ontstaat bestaat eruit dat de druk om meer financiële middelen te genereren ook bij andere clubs wordt opgevoerd, waardoor ook zij kwetsbaarder worden voor ondermijningspraktijken.

Door onderzoek te doen naar de institutionele logica van lokale sportverenigingen, kan inzicht worden verkregen in hoe interne processen in sportverenigingen bijdragen aan het scheppen van mogelijkheden voor criminele ondermijning. Daarbij veronderstellen de

onderzoekers dat het ethisch klimaat, of de gedeelde waarden en overtuigingen in een vereniging van invloed zijn op processen van criminele ondermijning.

3.5 EEN PERMISSIEF ETHISCH KLIMAAT

Professioneel gedrag blijkt voor een belangrijk deel te worden beïnvloed door het ethisch klimaat in een bepaalde organisatorische context (Vidaver -Cohen, 1998) en andersom. Een sterk ethisch klimaat is een klimaat waarin bepaalde waarden en overtuigingen openlijk worden besproken en gestimuleerd, een zwak ethisch klimaat is een klimaat waar dit ontbreekt en waarin amorele of immorele activiteiten worden gerationaliseerd, verwaarloosd, niet bediscussieerd of gerapporteerd door betrokkenen. "Given a permissive ethical climate, an emphasis on financial goals (with commensurate rewards for success), and an opportunity to act amorally or immorally, the ends may soon come to justify the means, leading to a decision to engage in corruption." (Ashforth & Anand, 2003, p.6).

De onderzoekers bestudeerden hoe ook in sportverenigingen sprake kan zijn van een ethisch klimaat dat door criminelen relatief eenvoudig te beïnvloeden is. Dit wordt door Ashforth en Anand (2003) ook wel een permissief ethisch klimaat genoemd. Bijvoorbeeld, een normalisering van criminele activiteiten kan zich in verenigingen ontwikkelen wanneer besturen van sportclubs (en hun overkoepelende sportorganisaties) meer focussen op de te bereiken doelen (bijvoorbeeld winst), dan op de manieren (ethische standaarden) waarop die doelen bereikt worden.

Het ethisch klimaat in een sportvereniging heeft bovendien in bredere zin eveneens gevolgen voor de normalisering van criminele ondermijning in de samenleving, aangezien veel sportclubs worden gekenmerkt door sterke banden met sociale en lokale gemeenschappen (FATF, 2009).

Ashforth en Anand (2003) beschrijven drie pijlers waarop het proces van normalisering van corruptie steunt.

De eerste pijler is institutionalisering: de criminele activiteiten/invloeden worden routine binnen de organisatie. Corrupte lieden verdedigen zichzelf vaak met het argument dat hun gedrag heel gewoon is.

De tweede pijler is socialisatie in de organisatie: nieuwe mensen die in een omgeving worden geïntroduceerd waarin bepaalde omgangsvormen en activiteiten als normaal worden beschouwd, zullen deze gemakkelijker accepteren. Gezien de sociale binding in de sport en de rol van identiteitsvorming van sportclubs in sociale gemeenschappen (Muller, Van der Leun, Moerings & Van Calster, 2010), kan de impact van een dergelijke socialisatie groot zijn.

De derde pijler is rationalisering; mensen rechtvaardigen de ondermijnende activiteiten en waarderen deze soms zelfs. Deze legitimatie draagt bij aan de normalisering ervan. De hier genoemde pijlers zijn ook van toepassing op vormen van criminele beïnvloeding in sportclubs.

3.6 CONCLUSIE

Criminele ondermijning is een vorm van criminele beïnvloeding waarbij criminelen proberen om via deelname aan legale activiteiten, criminele doelen te bereiken zoals het witwassen van geld, drugshandel, opslag van drugs etc. Een van de meest voorkomende vormen waardoor criminelen toegang krijgen tot activiteiten van amateursportverenigingen is via sponsoring (Bruinsma e.a., 2018). In dit onderzoek zullen de onderzoekers zich daarom met name richten op sponsoring, waarbij sprake is van (vermoedens van) criminele ondermijning. Daarbij onderzoeken de onderzoekers hoe structurele, culturele en sociale factoren een faciliterende rol kunnen spelen in processen van criminele ondermijning in sportverenigingen.

Onderstaande figuur laat zien hoe criminele ondermijning in dit onderzoek te herkennen is als onderdeel in een systeem met structurele, sociale en culturele en geografische kenmerken in een vereniging. Deze kenmerken creëren een permissief ethisch klimaat dat bepalend is voor de institutionele logica, de aannames en overtuigingen, die gehanteerd worden binnen een club. Echter, vanwege de focus op processen van ondermijning binnen verenigingen is in dit onderzoek minder aandacht besteed aan de geografische context en meer op structurele en sociaal- culturele kenmerken in voetbalvereniging.

Figuur 1: *Institutionele logica van criminele ondermijning in sportverenigingen:*

4. Een permissief ethisch klimaat van criminele ondermijning in voetbalverenigingen

In dit hoofdstuk beschrijven de onderzoekers de kenmerken van een permissief ethisch klimaat en bespreken ze wat onder criminele ondermijning wordt verstaan en hoe de geïnterviewden hier tegenaan kijken. Welke signalen van ondermijning hebben de geïnterviewden waargenomen en wat maakt een bestuur van een vereniging kwetsbaar voor (criminele) ondermijning?

4.1 AMBIGUÏTEIT OVER CRIMINELE INMENGING EN ONDERMIJNING

In eerder onderzoek naar criminele activiteiten bij sportclubs wordt gesproken over zowel criminele inmenging als criminele ondermijning (Stevens, Cremers, Bruinsma & Spapens, 2021; Tops & Schilders, 2016).

Zo wordt in het onderzoek van Stevens e.a. (2021) naar criminele inmenging bij amateursportverenigingen onder criminele inmenging verstaan:

“Personen die een link (lijken te) hebben met de georganiseerde misdaad en/of witteboordencriminaliteit, zich een rol of taak hebben kunnen verwerven in een sportvereniging - als bestuurder, vrijwilliger zonder bestuurstaak, betaalde kracht, donateur en/of sponsor - en op die manier invloed kunnen uitoefenen op de normen, waarden, sfeer, beleid en ook de veiligheid van de club, en/of in een positie kunnen komen om crimineel verworven geld in te brengen (geld wit te wassen via de club) of

de vereniging te misbruiken bij uitvoering van criminele activiteiten.” (Stevens e.a., 2021, p.5)

Bij criminele inmenging wordt de voetbalclub gebruikt als locatie om criminele activiteiten (bijvoorbeeld witwassen of handel in drugs) ten uitvoer te brengen.

Van criminele ondermijning is sprake wanneer inmenging het functioneren van de club belemmert of bedreigt waardoor het voortbestaan van de club in gevaar komt. Criminele ondermijning verwijst daarmee nadrukkelijk naar de effecten van criminele inmenging op de club, oftewel het ondermijnen van de club door criminele inmenging.

“Het gaat om crimineel handelen dat de potentie heeft om sluipenderwijs een zodanige sociale en economische invloed te ontwikkelen, dat het de fundamenten van de rechtsstaat kan ondermijnen en daarmee ook de veiligheid en integriteit van de samenleving.” (Tops & Schilders, 2016, p. 12)

Gebleken is dat juist het amateurvoetbal regelmatig te maken krijgt met criminele inmenging en ondermijning (Stevens, Cremers, Bruinsma & Spapens, 2021). Binnen een amateurvoetbalvereniging kan een permissief ethisch klimaat voor criminele inmenging en ondermijning ontstaan wanneer criminelen een club verleidelijke voordelen biedt. Bijvoorbeeld als een club in financiële nood verkeert en criminelen geld, afkomstig uit criminele activiteiten, als sponsorgeld in de club willen stoppen. Of wanneer een club de ambitie heeft hogerop te gaan spelen, maar de financiële middelen hiervoor ontbeert. Of een club wil met sponsorgelden bijvoorbeeld extra sportactiviteiten zoals clinics of evenementen kunnen organiseren. Zo kan een sponsor een club mogelijkheden bieden om zich te ontwikkelen op manieren die zonder de sponsor niet mogelijk waren geweest. Als criminele inmenging echter overgaat in ondermijning, krijgen de nadelen van de inmenging de overhand.

In de voetbalpraktijk is deze kijk op criminele inmenging en ondermijning echter minder eenduidig. In de onderstaande paragraaf wordt de kijk uit de voetbalpraktijk uiteengezet vanuit het perspectief van zowel interne betrokkenen (zoals (ex-)bestuursleden) die te maken hebben gehad met (criminele) inmenging en ondermijning, als van externe partijen (zoals de KNVB, politie en gemeente).

4.2 CRIMINELE ONDERMIJNING VOLGENS BETROKKENEN

De voor dit onderzoek geïnterviewde medewerker van de KNVB ziet het proces van ondermijning als een proces waarin één of meerdere personen invloed proberen te verwerven in een sportclub, vaak door middel van geld. Het zou dan gaan om personen die zich geliefd maken en inspraak verwerven in de club, waarmee het gezag binnen de club uiteindelijk ondermijnd wordt.

“De suikeroom die het fijn vindt om de hele dag op z’n schouder geslagen te worden. Dus je hebt het type criminelen die anoniem door het leven gaan, of zo anoniem mogelijk, maar je hebt ook het type crimineel dat de aandacht fijn vindt. En als jij dus veel geld in een club steekt waardoor je de beste voetballers uit de omgeving kan aantrekken door zwart geld te geven [...] dan word je vaak kampioen.” (TO²)

Een geïnterviewde van de politie typeert criminele ondermijning als ‘een containerbegrip’ (TO), waarmee hij zinspeelt op het gegeven dat criminele ondermijning door verschillende mensen op verschillende manieren betekenis krijgt en daardoor moeilijk te herkennen is. Zelf definieert hij het als een situatie waarin de boven- en onderwereld elkaar ontmoeten, maar waar vooral de bovenwereld (in dit geval het amateurvoetbal) de negatieve gevolgen van ondervindt. Een gemeenteambtenaar voegt hier nog aan toe dat ondermijning een enorme maatschappelijke ontwrichting teweegbrengt.

Op de vraag wanneer ondermijning crimineel van aard is, weten geïnterviewden geen goed antwoord.

“Bij veel clubs bestaat naast het reguliere circuit ook nog een circuit, waarbij spelers af en toe wat extra’s [contant geld/cash geld] krijgen, wat overigens niet wil zeggen dat dat ook per definitie crimineel geld is.” (BL)

Bovendien komt uit de interviews naar voren dat er een grote variatie bestaat in vormen van ondermijning. Een mildere vorm van ondermijning is volgens geïnterviewden bijvoorbeeld een lokale ondernemer die zijn vrienden graag ziet voetballen bij de voetbalvereniging, en die de vereniging graag financieel ondersteunt. Dergelijke investeringen zijn niet zonder risico’s, omdat ze kunnen leiden tot escalatie wanneer de ondernemer steeds grotere bedragen gaat investeren.

---

² (...) is een code die verwijst naar een geanonimiseerde respondent.

“... als die paar mensen elkaar gek maken, dan zeg je: ‘Weet je wat, we gaan eens even onze schouders eronder zetten, laten we allemaal eens even 5000 euro in die pot doen. En dan geven we 100.000 euro om een keer of drie te promoveren.’ En dat gaat heel vaak mis, want dat leidt tot een tweespalt in de vereniging hè: Breedtesport en topsport.” (MW)

In feite gaat het in bovenstaand voorbeeld om legaal verworven geld, dat vervolgens door sponsoren ongereguleerd en ongeregistreerd uitgegeven wordt en komt voor dat besturen niet op de hoogte zijn van dergelijke investeringen van sponsoren.

Een andere reden waarom er volgens geïnterviewden bij het doen van contante³ betalingen geen sprake hoeft te zijn van *criminele* ondermijning, is dat contante betalingen op het hoogste niveau van het amateurvoetbal een veel voorkomend verschijnsel zijn dat niet alleen in het voetbal, maar ook daarbuiten veel voorkomt. Om aan te geven hoe normaal dit ook buiten het voetbal is, zei hij:

“Als je 's ochtends rond zeven uur in de weilanden gaat liggen rondom Spakenburg en Bunschoten en je ziet wat er allemaal aan vis- en koehandel naar buiten vertrekt. Dat is ook een bron van zwartgeld op markten en alles. En dat is echt niet allemaal crimineel geld.” (ET)

Het feit dat naast het reguliere betalingscircuit in het voetbal veelal een ongereguleerd circuit bestaat dat volstrekt normaal gevonden wordt, leidt er mede toe dat de ondermijnende activiteiten door bestuurders nauwelijks als zodanig worden gedefinieerd, laat staan bediscussieerd. Toch vinden enkele bestuurders dergelijke betalingscircuits wel degelijk ondermijnd, omdat er sprake is van zwarte betalingen en dus van belastingontduiking en soms ook van het negeren en passeren van het bestuur. Het beïnvloeden van, omzeilen, of niet respecteren van bestuurlijke beslissingen zien zij als een ondermijnende activiteit.

Blijkbaar is het voor betrokkenen moeilijk om te bepalen wanneer er sprake is van criminele ondermijning, omdat het contant betalen van spelers zo normaal gevonden wordt. De normaliteit van deze manier van handelen kan gezien worden als onderdeel van een permissief ethisch klimaat, immers hoe en waarom zou een club criminele ondermijning kunnen tegengaan als ze signalen daarvan niet als zodanig herkennen?

---

³ Contante betalingen zijn op zich legaal, mits ze in de financiële administratie van de club worden opgenomen en bij de Belastingdienst worden opgegeven. Dit gebeurt in de sport echter zelden waardoor er sprake is van zwarte betalingen. Dit is in het voetbal een veelvoorkomend verschijnsel.

Omdat de geïnterviewden de betekenis van criminele ondermijning betwisten, wordt deze term in het vervolg van dit onderzoek tussen haakjes (criminele) geplaatst. In dit onderzoek gaat het met name om het duiden van signalen, kenmerken en processen waarbinnen (criminele) ondermijning, in het hoogste niveau van het voetbal, de ruimte kan krijgen zich te ontwikkelen.

4.3 SIGNALLEN VAN ONDERMIJNING

Uit ons onderzoek blijkt dat diverse betrokkenen bij ondermijning amper een vermoeden hadden van ondermijnende activiteiten binnen de vereniging. Pas toen de ondermijning aan het licht kwam, realiseerden ze zich dat ze in eerdere stadia wel al signalen van ondermijning hadden waargenomen, maar er nauwelijks op hadden gereageerd.

Interne signalen

Zo wordt een snelle promotie van clubs achteraf vaak gezien als teken dat er ‘iets’ aan de hand is. Achter enkele (bijna) jaarlijkse promoties van een eerste team zit vaak een grote sponsor. Om te kunnen promoveren worden er veel nieuwe spelers aangetrokken.

“Het liep allemaal prima, we werden kampioen in de vierde klasse, vervolgens werden we kampioen in de derde klasse en we gingen naar de tweede klasse.” (BL)

Verder geldt een te grote afhankelijkheid van één grote sponsor, die ook invloed wil uitoefenen, eveneens als een belangrijk signaal. “Dat is wat je vaak ziet bij dit soort situaties, in het begin is het allemaal leuk en dan is het heel fijn dat je een sponsor hebt die zorgt voor trainingspakjes. Die zorgt dat ze [het eerste team] nog eens een keer een leuk uitje hebben. En dan gaat het om 1.000 of 2.000 euro per jaar, misschien 5.000. Dan speel je vierde klas. En dan ga je promoveren en dan is het toch leuk als die ene goede voetballer die hier vroeger speelde, terugkomt. En zo rol je erin, want zo is het hier ook gebeurd. Het begon met vijf à tienduizend euro en het eindigde met een half miljoen ongeveer.” (HV)

In het bovenstaande citaat beschrijft de geïnterviewde hoe de club geleidelijk in een financiële fuik terechtkomt die heel moeilijk te stoppen is. Een belangrijke reden is dat de club te afhankelijk wordt van de sponsor; op een goed moment kan de club de eigen betalingsverplichtingen niet voldoen zonder de bijdragen van de sponsor. Tijdens de interviews

kwam een voorbeeld aan de orde waarbij het bestuur uiteindelijk geen volledige zeggenschap meer had over de club. Gedurende langere tijd zaten bestuur en sponsor niet meer op dezelfde lijn waar het ging om de koers van de club. De sponsor gaf voornamelijk leiding aan het eerste team en overlegde hierover onvoldoende met het bestuur. Zo vertelde een bestuurslid in een interview dat het bestuur niets afwist van het ontslag van de hoofdtrainer, noch van contante betalingen aan spelers. Aan de vraag van het bestuur om te investeren in de eigen jeugd, werd op geen enkele manier door de sponsor gehoor gegeven. Het betekende uiteindelijk dat het bestuur geen volledige controle meer had over een aantal van haar kerntaken.

Formeel zou een sponsor geen enkele zeggenschap mogen hebben over inhoudelijke besluiten van een club, omdat een sponsor niet (zoals het bestuur) op democratische wijze door leden gekozen is. Oftewel, wanneer een sponsor besluiten neemt, zonder het bestuur hierover in te lichten, wordt de democratische grondslag van een vereniging ondermijnd.

In één van de onderzochte situaties vertelde een bestuurder bijvoorbeeld dat ze in de veronderstelling waren dat spelers uit het eerste elftal door hen uitsluitend (wit) betaald werden. Spelers ontvingen salarisstroken en alles werd door het bestuur correct afgehandeld: “Los van het feit dat hij [sponsor] niet altijd op tijd betaalde, ging het allemaal per factuur.” (VV)

Echter, buiten deze reguliere betalingen ontvingen diverse voetballers ook contante betalingen. Deze betalingen vonden meestal in de kleedkamer plaats, maar soms ook vrij openlijk in de kantine. Juist omdat deze contante betalingen vrij openlijk plaatsvonden, veronderstelde een geïnterviewde dat het bestuur hiervan op de hoogte moet zijn geweest.

Ook een controle van de belastingdienst is een signaal dat er verdachte transacties plaatsvinden. Uit ons onderzoek bleek dat een club bij een controle van de belastingdienst niet alle betalingen kon verantwoorden en dat er sprake was van een flink contant geld circuit, zonder dat het bestuur hiervan op de hoogte was. De club moest nog een behoorlijk bedrag aan loonheffingen betalen. Dit kon de club niet opbrengen, waardoor ze in de problemen raakte.

Het komt ook voor dat clubs te maken krijgen met een belangrijke sponsor die verdachte blijkt in een zaak of daarmee in verband gebracht wordt. Ook dat kan gelden als een signaal voor het bestuur om extra alert te zijn. Wanneer een gemeente hiervan op de hoogte is (bijvoorbeeld via hun samenwerkingsrelatie met de politie in het Regionaal Informatie en Expertise Centra), kan het zijn dat ze de club hiervoor waarschuwt, of zelfs aanraadt niet langer met de sponsor in zee te gaan. Voor clubs die te maken hebben gehad met criminele

ondermijning zijn ook dat signalen geweest, waarvan de geïnterviewden achteraf zeggen dat ze deze serieuzer hadden moeten nemen.

Verder wordt een kloof tussen eigen jeugdleden en spelers uit het eerste elftal wel gezien als een signaal om extra alert te zijn, tenzij deze kloof in overeenstemming is met het beleid van de vereniging. Zo vertelde een bestuurder dat hun sponsor niet bereid was te investeren in een eigen sterke jeugdafdeling, maar voor het eerste elftal vrijwel uitsluitend jongens van buiten aantrok.

“Je merkt het op veel manieren, maar we lootten toen een keer tegen [club X]. Daar zouden we ook als club wat geld mee kunnen verdienen. Dus ik had meteen gezegd van: ‘Het zou goed zijn als dat ten goede zou komen, voor een deel, aan de jeugd.’ Maar dat was absoluut niet de bedoeling [volgens de sponsor], en dat heb ik hem ook zelf direct horen zeggen. En tuurlijk, hij [sponsor] stak er heel veel geld in, maar de jeugd hing er echt een beetje bij.” (BL)

Dergelijke situaties laten zien hoe een bestuur langzaam de grip op de acties van de sponsor en op wat zich binnen het eerste team afspeelt, verliest.

“Ik heb altijd geprobeerd [...] dat we ook een eerste team kregen met een verenigingsgezicht. De eerste jaren speelden we met allemaal jongens van buiten, en dat is ook wel besproken, maar daar zie je dan de eerste tekenen van ondermijning.” (BL)

De kloof tussen spelers uit het eerste en de rest van de club bleek ook doordat er relatief weinig supporters naar wedstrijden van het eerste elftal kwamen kijken. En zo vervreemde het eerste team bij deze club geleidelijk van de rest van de club.

Ook uit het eerdergenoemde voorbeeld waarbij een sponsor zonder medeweten van het bestuur de hoofdtrainer van de club ontsloeg, bleek hoe het bestuur de grip verloor op wat zich in het eerste team afspeelde.

“Dus toen is het hoofdbestuur er natuurlijk op gedoken en die hebben gezegd van: ‘Ja maar dit is helemaal geen rechtmatig ontslag want we willen dat helemaal niet.’ Het bleek gewoon een eenmansactie van hem [sponsor] te zijn.” (ET)

Dergelijke gebeurtenissen wijzen op een buitengewoon sterke verwijdering van bestuur en sponsor en een ontoelaatbare inmenging van de sponsor in de bevoegdheden van het bestuur.

Uit bovenstaande voorbeelden over het signaleren van ondermijning blijkt dat er situaties zijn waarbij betrokken bestuurders reeds gedurende vele jaren verdachte signalen waarnamen, maar dat deze om verschillende redenen niet serieus (genoeg) genomen werden door bestuurders. Wat een club met andere woorden kwetsbaar maakt voor ondermijning is dat er een permissief ethisch klimaat voor ondermijning ontstaat vanwege het negeren en niet kritisch onderzoeken van verdachte signalen, waardoor dit klimaat structureel ingebed raakt binnen een club.

4.4 LASTIGE SITUATIES EN HET INSCHATTEN VAN SIGNALLEN

Doorgaans heeft de bemoeienis van een sponsor in eerste instantie meestal positieve gevolgen. De club krijgt meer geld te besteden en wanneer dit wordt geïnvesteerd in het eerste team nemen ook de kansen op promotie toe. Dergelijke positieve geluiden over wat er door een sponsor in de club is gerealiseerd, zoals promoties of een goed samenwerkend team, gelden over het algemeen als vertrouwenwekkend. Dit maakt het lastig voor besturen om signalen van ondermijning waar te nemen, laat staan om ze bespreekbaar te maken (zie ook Ng, Niven & Hoel, 2020). Zo bleken snelle promoties door besturen niet per se als verdacht signaal te worden aangemerkt, onder andere omdat ze in hun euforie over de behaalde resultaten, (nog) onvoldoende in staat waren tot kritische reflectie. Men had lang de neiging om signalen die het vertrouwen in een sponsor versterkten, te koesteren en om negatieve signalen juist te bagatelliseren. Er werd bijvoorbeeld over een sponsor met een groot eigen bedrijf gezegd:

“Met zo’n groot bedrijf zou je wel gek zijn om dat op het spel te zetten door in zee te gaan met criminelen.” (ET)

Het runnen van een groot bedrijf maakte het bovendien aannemelijk dat een sponsor grote bedragen in een club kon steken. Wat een sponsor ook betrouwbaar maakte in de ogen van bestuurders was of de sponsor de club goed kende, bijvoorbeeld omdat deze er zelf lang gespeeld had. Verder bestond er begrip voor het feit dat een sponsor invloed zou willen hebben op bestuurlijke beslissingen.

“Wie betaalt bepaalt [...]. Is dat per definitie ondermijnd? Dat hoeft niet, er kan ook sprake zijn van een heel constructieve samenwerking, waarbij je met elkaar streeft naar hetzelfde doel.” (BL)

Ook kwam het voor dat een bestuur weliswaar verdachte signalen opving, maar niet optrad uit angst de sponsor te verliezen. De toenemende afhankelijkheid van de club van de sponsorgelden leidde ertoe dat het bestuur zich niet al te kritisch ten opzichte van de sponsor kon opstellen. Er was namelijk sprake van oplopende kosten voor aangetrokken spelers, die de club zonder de sponsor niet langer zou kunnen opbrengen.

Verder lieten de interviews zien dat contante betalingen van sponsors aan spelers veelvuldig voorkwamen en dat bestuurders hier vermoedelijk ook van op de hoogte waren.

“De gedachte die mij daarbij bekruipt is dat het onmogelijk is dat de voorzitter hier [contante betalingen] niet van af wist, want als speler A een salaris heeft van pak-'m-beet vier- of vijfduizend euro en een andere speler die gelijkwaardig is of minder en die betaal je wit zestienduizend euro, dan weet je dat speler A daar niet voor loopt [oftewel dat die naast die vier of vijfduizend euro nog contant geld ontvangt]. Dat weet je honderd procent zeker. Dus dan moet je [als bestuur] ook niet doen alsof je...[dat niet weet]. Dan heb je gewoon boter op je hoofd.” (ET)

Belangrijkste reden om niet in te grijpen was omdat ze bang waren dat daarmee het succes of zelfs het voortbestaan van de club in het geding zou komen. Vergelijkbare informatie over dat besturen vaak wel op de hoogte zijn van contante betalingen, werd door andere bestuurders bevestigd.

“Als een hele goeie speler naar ons toekomt en laat zien wat die op papier krijgt, terwijl je dan van andere verenigingen hoort wat ze daar bij wijze van spreken verdienen... Dat is een moment waarvan je denkt ‘zou er niet nog een extra potje zijn dat op een andere manier naar hem toe gaat?’. Dit is niet heel bijzonder in die wereld, zeker niet op dat niveau. Dit gebeurt gewoon bij alle clubs.” (SP)

Voor besturen kan het lastig zijn om signalen van ondermijning op hun waarde te schatten. Dit komt enerzijds omdat besturen door hun positieve ervaringen met een sponsor niet altijd alert zijn op ondermijnende signalen. Anderzijds geldt dat bestuurders niet altijd op de hoogte zijn van, en/of weinig grip hebben op sponsors die zich schuldig maken aan ondermijnende activiteiten. Of dat zij niet weten hoe zij zouden kunnen ingrijpen. Dit komt mede omdat bestuurders te weinig feitelijke informatie hebben om er zeker van te zijn dat er sprake is van (criminele) ondermijning en/of omdat ze zich er niet voor inspannen om die informatie te krijgen. Ook gaan ze ervan uit dat ze zonder die informatie geen maatregelen kunnen nemen

tegen ondermijning. Zolang er geen sprake is van een veroordeling, is er voor een bestuur geen reden om de sponsor aan de kant te schuiven. Al meldde een geïnterviewde dat een bepaalde zaak waarmee hij te maken had gehad, ondanks vrijspraak van de sponsor, op de achtergrond wel door is blijven ‘suddereren’.

Zo kan een situatie ontstaan waarin het controleren van financiële stromen binnen een vereniging door een bestuur wordt veronachtzaamd en/of waarin een sponsor contante betalingen ontkent. Belasting-controles lijken hier nauwelijks verandering in te brengen, noch waarschuwingen van gemeentes. Zo vertelde een bestuurder over een sponsor die verdachte was in een zaak naar drugshandel:

“Hij [de sponsor] zwoer mij dat dat [contante betalingen buiten het bestuur om] allemaal nooit zo was. En wat is het criterium? Hij [sponsor] is nooit veroordeeld.”
(ET)

Mede vanwege de (te) grote financiële afhankelijkheid van een sponsor en de consequenties voor de club als de sponsor zou verdwijnen, begrijpen bestuurders achteraf wel waarom zij niet eerder ingrepen.

“Je wordt er langzaam ingezogen. In het begin is het hartstikke leuk en interessant om steeds weer de voorzitter van de kampioen te zijn en met twee pagina's in de krant te staan. Maar hij [de voorzitter] merkte ook steeds vaker dat hij moreel in de knoop kwam.” (HV)

De in deze paragraaf beschreven situaties (zoals het niet zien, niet serieus nemen of negeren van signalen van ondermijning) waarin bestuurders terecht kunnen komen, geven inzicht in het ontstaan en ontwikkelen van een permissief ethisch klimaat van ondermijning. Hierbij staan twee processen centraal.

Ten eerste, een proces van *normalisering*, waarin signalen zoals het ontkennen van de ernst van een ondermijningssituatie ‘normaal’ gevonden worden binnen het amateurvoetbal. Het belangrijkste argument is dan ‘dat het elders ook voorkomt’. Een voorbeeld hiervan zijn contante betalingen die buiten de administratie worden gehouden en niet worden opgegeven bij de belastingen.

Ten tweede, een proces van *toenemende financiële afhankelijkheid* van de sponsor draagt bij aan een permissief klimaat van (criminele)ondermijning. Met name wanneer de club

bij het wegvallen van de sponsor de financiële consequenties niet langer kan dragen. Hierdoor wordt de club (te) kwetsbaar voor dubieuze betalingen en/of criminele inmenging.

Een permissief ethisch klimaat betekent in feite dat besturen van voetbalclubs signalen van ondermijning (zo lang mogelijk) ontkennen en negeren en beslissingen hierover voor zich uitschuiven. Besturen hebben dus moeite met het waarnemen van verdachte signalen én zij hebben belang bij het niet melden/delen van signalen als zij deze wel herkennen. Terwijl het niet serieus nemen van signalen eerder leidt tot het ontkennen ervan, leidt een sterke financiële afhankelijkheid van een sponsor eerder tot het negeren van signalen.

Zowel het ontkennen als het negeren van signalen van ondermijning door het bestuur, is te zien als een proces van ‘liminality’ (Martin, 2002). Dat wil zeggen dat het bestuur zich wel bewust is van de ondermijnende activiteiten, maar deze niet als ernstig betitelt of zelfs bagatelliseert. Martin noemt dit een proces van non-reflexiviteit, dat wil zeggen dat mensen dingen doen, maar hier (nog) niet kritisch op kunnen of durven reflecteren. Dit kan clubs er gedurende lange tijd van weerhouden om in te grijpen. Pas achteraf worden alle signalen als het ware bij elkaar opgeteld en vragen betrokkenen zich verbaasd af waarom er niet eerder ingegrepen is.

4.5 ROL VAN EXTERNE PARTIJEN BIJ HET SIGNALEREN EN AANKAARTEN VAN ONDERMIJNING

Naast signalen van ondermijning die genoemd worden door betrokkenen, vangen ook externe partijen zoals de KNVB, de gemeente of politie signalen op van ondermijning in de amateursport.

Het meest in het oog springende signaal van (criminele) ondermijning in het amateurvoetbal zijn volgens de KNVB de zogenaamde ‘snelle stijgers’, clubs die ogenscheinlijk vanuit het niets, jaar na jaar promoveren.

“Je hebt tal van dorpsclubjes. En je hebt een paar hele grote voetbalverenigingen. Bij een grote voetbalvereniging zitten veel leden. Dan is het niet gek als er ineens een sponsor opstaat die zegt: ‘Nou ik stop daar 5.000 euro in.’ Maar als dat een hele kleine club is en daar is opeens een sponsor of een andere geldschieter die spelers binnenhaalt, grootse plannen heeft [...] Ja dan gaat het licht wel een beetje op oranje.” (VO)

Buiten signalen die de KNVB oppikt binnen de amateurvoetbalwereld, komt het voor dat individuele leden, ex-leden of verenigingen op de KNVB afstappen met zorgelijke meldingen over bepaalde misstanden.

“Het gebeurt wel dat ik een melding krijg. Een geanonimiseerde melding van iemand die zegt: ‘Hé, dit gebeurt bij deze club. Er wordt onderhands betaald.’ En dan vraag je aan die persoon, wil je daar iets meer over vertellen, heb je daar bewijs van? Nou, vaak blijft het dan stil. Wij kunnen [daar] als KNVB niet direct iets mee, wij zijn geen opsporingsinstantie. [...]” (VO)

Het bovenstaande laat zien dat de KNVB niet altijd adequaat handelt of kan handelen op basis van signalen, maar dat ze wel signalen ontvangen. Voor het adequaat reageren op signalen verwijzen ze met name naar andere partijen zoals politie, justitie en de Belastingdienst.

Politie

Een geïnterviewde bij de politie is van mening dat clubs zonder “stevig bestuur” (TO) relatief kwetsbaar zijn voor ondermijning.

“Je hebt ook X [clubnaam]. En daar was een verdachte trainer [met criminele antecedenten], [...] maar het bestuur gooide hem er gewoon meteen uit. [...] Dus die zeiden meteen; onacceptabel, die gaat er bij ons uit.” (TO)

Kort nadat deze trainer bij de club was weggestuurd vanwege zijn criminele achtergrond, kreeg hij bij een voetbalvereniging elders in de buurt wel voet aan de grond als hoofd jeugdopleiding. Dit is volgens de geïnterviewde een signaal van een minder stevig bestuur, omdat de nieuwe club hem niet wegstuurde, ondanks dat ze op de hoogte waren van zijn verleden.

Het signaleren van ondermijningsproblematiek binnen de sport zou volgens de geïnterviewde een kwestie zijn van kijken met een specifiek soort bril: “Johan Crujff zei het al: ‘Je gaat het pas zien als je het door hebt’.” (TO)

Evenals de KNVB, benoemde ook de politie “snelle stijgers” (TO) als signaal voor (criminele) ondermijning. Zelf ontvangt de politie doorgaans pas signalen als er ‘echt’ iets aan de hand is bij een club.

Gemeenten

Of Nederlandse gemeenten signalen krijgen van (criminele) ondermijning in de sport is mede afhankelijk de samenwerkingsverbanden waarin ze zich bevinden. Een geïnterviewde van de gemeente verklaarde dat zij veelal signalen ontvangen vanuit opsporingsdiensten, wanneer ze elkaar in regionaal verband ontmoetten, zoals in Regionaal Informatie en Expertise Centra (RIEC). Dit zijn regionale samenwerkingsverbanden, waarbinnen diverse overheidsinstanties samenwerken tegen criminele ondermijning. Een ambtenaar van een gemeente:

“De signalen [die wij ontvangen] komen eigenlijk het meest af van de politie. Zoals jullie misschien wel weten werken wij in RIEC-verband. Dus dat is eigenlijk waar alle signalen samenkomen en waar we in gezamenlijkheid bespreken wie de beste kaarten heeft om een tik uit te delen. Maar degene waar wij de meeste bestuurlijke rapportages van ontvangen, dat is wel de politie. De politie heeft natuurlijk haar eigen politiestructuren, dat is heel waardevol voor ons.” (OV)

Volgens een beleidsadviseur heeft de gemeente ook de taak om signalen van (criminele) ondermijning door te spelen naar relevante (overheids-)partijen. Zo informeren ze opsporingsdiensten over sportverenigingen waarvan ze de indruk hebben dat er iets niet in de haak is.

Nederlandse gemeenten dragen verantwoordelijkheid voor het handhaven van de openbare orde en veiligheid binnen hun gemeente en hebben vanuit die functie belang bij het tegengaan criminele ondermijning in de sport. Er blijken echter grote verschillen te bestaan tussen gemeenten in de mate waarin zij het probleem van criminele ondermijning bij sportverenigingen serieus nemen en hoe zij hiermee omgaan (Goes, 2021). De rol die de gemeenten innemen ten aanzien van een beleidsonderwerp kan gezien worden als een geleidende schaal van het meest actieve ‘reguleren’ via ‘regisseren’, ‘faciliteren’, ‘stimuleren’ naar het meer passieve ‘loslaten’ van het onderwerp (Raad voor het Openbaar Bestuur, 2012) Goes (2021) maakt in haar onderzoek onderscheid naar meer en minder actieve gemeenten en brengt in beeld hoe gemeenten gebruik maken van beschikbare instrumentaria (hierover meer in hoofdstuk 7). De belangrijkste aanleiding voor gemeenten om een actievere rol in te nemen in de aanpak van criminele ondermijning heeft te maken met de toegenomen kennis over dit onderwerp. Goes (2021) benoemt de gemeentes Den Haag, Amsterdam, Tilburg en Duiven/Westervoort als gemeenten die hun instrumentarium actief inzetten om criminele ondermijning in de sport tegen te gaan.

In deze paragraaf hebben de onderzoekers laten zien hoe een permissief ethisch verenigingsklimaat is ingebed in een eveneens permissieve organisationele context, waarin de KNVB, gemeente en politie een rol spelen. Het belangrijkste signaal voor criminele ondermijning dat door de KNVB kan worden opgevangen zijn de clubs die jaar na jaar promoveren. Met name relatief kleine clubs, die te maken krijgen met een sponsor die buitensporige bedragen in de club investeert, zijn kwetsbaar. Het is voor de KNVB weliswaar eenvoudig om de ‘snelle stijgers’ in beeld te krijgen, maar de KNVB ziet zichzelf nauwelijks in staat om iets met deze informatie te doen of om in te grijpen, zolang er geen bewijzen van ondermijning zijn.

Ook door de politie worden de ‘snelle stijgers’ genoemd als verdacht, maar de politie krijgt hier doorgaans pas signalen van als het escaleert in de vereniging. De politie is in staat tot ingrijpen, maar pas als er echt iets aan de hand is en dan is het vaak al te laat. Het in een vroeg stadium waarnemen van verdachte signalen is voor hen moeilijk.

Ook gemeentes krijgen zelden directe signalen van ondermijning, maar ze hebben in principe wel mogelijkheden iets te doen. Bijvoorbeeld in de vorm van sancties, omdat ze in de meeste gevallen eigenaar zijn van de accommodatie. Gezamenlijk zouden de overheidspartijen verenigd in het RIEC in staat zijn onderling te bepalen welke partij op welke manier zou kunnen ingrijpen.

De manier waarop bovengenoemde partijen omgaan met signalen duidt op een zekere passiviteit om mogelijke ondermijning tegen te gaan, en het creëert ruimte in de vereniging voor ondermijnende activiteiten. Op deze manier dragen ook KNVB, gemeenten en politie bij aan het creëren van een permissief ethisch klimaat voor (criminele) ondermijning.

In het volgende hoofdstuk reconstrueren de onderzoekers het proces van ondermijning in een permissief ethisch verenigingsklimaat aan de hand van een (fictieve) casus. In deze casus maken zij een onderscheid in verschillende fasen: van (criminele) inmenging tot (criminele) ondermijning en uiteindelijk herstel.

5. ‘FC Voetbal’

In dit hoofdstuk wordt een fictieve casus besproken. Om ethische redenen is gekozen de casus fictief te maken, maar wel te baseren op empirische gegevens. De reden hiervoor is omdat het volgens de onderzoekers meer inzicht geeft in het proces van ondermijning en dit proces ook meer invoelbaar maakt, dan wanneer alleen verslag was gedaan van empirische elementen. De citaten in de casus zijn gebaseerd op citaten uit het onderzoek, zij het dat ze soms zijn herschreven zodat ze toepasbaar waren in deze fictieve casus.

Na de casusbeschrijving zullen de onderzoekers diverse elementen die in de casus naar voren komen nader analyseren naar structurele, sociaal-culturele en geografische indicatoren, zoals in hoofdstuk 2 besproken. Het doel van het schrijven van deze fictieve casus is om inzicht te geven in hoe bepaalde omstandigheden in een permissief ethisch verenigingsklimaat kunnen leiden tot ondermijning. Tevens willen de onderzoekers laten zien hoe dit proces te typeren is als een opeenstapeling van structurele en sociaal-culturele gebeurtenissen.

5.1 FICTIEVE CASUS: FC VOETBAL

De beschrijving van deze casus gaat over (criminele) inmenging en ondermijning bij voetbalclub FC Voetbal, een voetbalclub in een middelgrote stad van Nederland.

Fase 1: Enthousiasme over het toetreden van de sponsor

Tot 2012 was Voetbal een recreatieve club, die elk jaar moeite had voldoende spelers en vrijwilligers te vinden om de competitie draaiende te houden.

“Dat waren geen makkelijke jaren. Ledenaantallen namen af, de jeugdafdeling stelde niet veel voor...” (BL) Bestuurders vroegen zich bezorgd af wat ze konden doen om hun mooie club nieuw leven in te blazen.

In 2012 trad Carlo van Z. aan als nieuwe voorzitter van het bestuur. Deze voorzitter wist zijn vroegere teammaat, Alex de B. te motiveren de club financieel te ondersteunen. Beide mannen kenden elkaar nog van vroeger. Ooit speelden ze samen in hetzelfde team van FC

Voetbal. Alex de B. verliet de club op een goed moment, omdat hij naar Argentinië emigreerde. Na zijn scheiding in 2010 verhuisde hij terug naar Nederland. In Nederland startte hij zijn eigen transportbedrijf Transport Air, inmiddels een goed lopend en sterk groeiend transportbedrijf dat zich voornamelijk richt op de Zuid-Amerikaanse markt. Aangezien Alex de B. te lang was weggeweest om nog een groot (vrienden)netwerk in Nederland te hebben, kwam de vraag van Carlo hem goed uit. Hij besloot om FC Voetbal te ondersteunen. Zijn bedrijf kreeg hierdoor meer naamsbekendheid en Carlo deed nieuwe contacten op binnen de club. Het ging niet om grote bedragen, maar genoeg om te investeren in het eerste team en zo de prestaties van het eerste zodanig te verbeteren, dat het ook andere clubs opviel dat er een verandering gaande was bij FC Voetbal. Vanwege zijn rol als sponsor van de club raakte De B. weer bij de club betrokken en hij genoot zichtbaar van de waardering die hij binnen de club oogstte. Hij lag goed bij zowel de spelers als de trainer van het eerste elftal en hij bezocht standaard alle wedstrijden.

“Hij heeft altijd een goed lopend bedrijf gehad, is een harde werker... [...] Als hij iets wil, heeft hij ook de passie, de uitstraling en het vermogen om er een succes van te maken. Dat is echt een kwaliteit van goede ondernemers, hij weet goede mensen om zich heen te verzamelen, die dan ook echt zorgen dat er wat van de grond komt in de club.” (BL2)

Vergaderingen met de sponsor vonden overigens vaak plaats in de camper van de sponsor op het parkeerterrein van de club. Het betrof een bijzonder luxe camper, die voor de gelegenheid omgebouwd kon worden tot vergaderruimte. Waarom hij dat per se wilde was onduidelijk, later zou dit ook de plek worden waar spelers contant uitbetaald werden.

Aanvankelijke twijfels van enkele bestuursleden over de motieven van De B. om de club te sponsoren, verdwenen toen ze bemerkten dat door de komst van de sponsor de sfeer verbeterde en de club beter ging presteren. Er werden een paar spelers van buitenaf aangetrokken en het eerste team promoveerde in enkele jaren van de 4^e naar de 2^e klasse. Ook de leden van de club waren positief verrast door de komst van de joviale sponsor.

“Het liep allemaal prima, we werden meteen kampioen in de vierde klasse, vervolgens werden we kampioen in de derde klasse en we kregen de smaak te pakken, we wilden meer...” (BL3)

Het aantal toeschouwers dat naar wedstrijden kwam kijken, steeg en er meldden zich tientallen nieuwe jonge leden bij de club. De jeugdafdeling groeide harder dan de vereniging aankon. Daarop werd een oud-prof speler binnengehaald die met zijn voetbalschool betere

trainingen kon verzorgen tegen een geringe extra vergoeding van de ouders van de jongeren. De zoon van De B. kreeg sindsdien ook regelmatig privé-trainingen van deze oud-prof speler en trainde wel eens mee met het eerste team.

Fase 2: Het ontstaan van tweespalt en ‘integriteitsschending’

In seizoen 2015/2016 werd de zoon van de sponsor gekozen in het eerste elftal. Veel ouders begrepen niet waar deze keuze op gebaseerd was en spraken het bestuur hierop aan. Volgens hen was het overduidelijk dat De B. hiervoor had gezorgd en dat de selectie van de zoon van de sponsor niet was gebaseerd op een eerlijke selectie. De jongen kon het niveau volgens de ouders totaal niet aan. Ook waren er ouders die vonden dat hún zoon eerder in aanmerking zou moeten komen voor het eerste, omdat hun zoon beter, getalenteerder en gemotiveerder zou zijn.

De jongen maakte zichzelf bovendien niet geliefd bij de club en in het team. Hij gedroeg zich vaak als een sterspeler die weigerde vrijwilligerstaken (zoals het trainen van jongeren) binnen de club te vervullen, zoals andere onbetaalde spelers wel deden. Het enige vrijwilligerswerk dat hij wilde doen was de bardienst. Maar toen hij dat eenmaal deed, werd hem die taak meteen weer ontnomen, omdat hij gratis bier schonk aan vrienden die geen lid waren van de club.

De jongen nodigde zijn vrienden bovendien regelmatig uit om naar wedstrijden te komen kijken. Deze bleven vaak lang op de club hangen, en rookten jointjes op de parkeerplaats, tot grote ergernis van verschillende ouders. Mede hierdoor ontstond er in de jeugdcommissie een discussie over de veiligheid van minderjarige leden binnen de club. Het was duidelijk dat de sfeer binnen de club verslechterde.

“Er was een groepje ouders, die waren heel fel. Ik weet nog... er was een ALV [Algemene Leden Vergadering], waarin ze het bestuur ter verantwoording riepen... dat ze helemaal geen aandacht meer hadden voor de veiligheid van kinderen of naar de educatieve functie van de club keken, maar alleen naar de successen.” (L)

In deze periode wist De B. ook een scout aan te trekken. Hij kende via zijn netwerk iemand die bekend stond om zijn uitstekende neus voor het aantrekken van kwalitatief goede spelers. De B. bood de betreffende scout een dienstverband aan bij Transport Air. Deze onderneming richtte zich vooral op logistiek van transporten en andere ‘klusjes’. De scout bezocht wekelijks voetbalscholen en wist talentvolle spelers uit de regio aan te trekken. De sponsor zorgde vervolgens voor het budget.

“Hij [de scout] reed stad en land af. Als hij weer over een goede voetballer had gehoord, dan ging hij erheen... bood dit of dat en dan kwamen ze deze kant op.” (BL3)

In combinatie met het aantrekken van een betere trainer, gingen ook spelers die uit de club zelf afkomstig waren beter spelen. Zo gingen de prestaties van het eerste team binnen de club opnieuw omhoog, het team promoveerde twee jaar later, in 2017, naar de 1^e klasse. Op dat moment durfde de club ook uit te spreken dat ze de ambitie hadden om 3^e divisie te gaan spelen.

Ondertussen spraken bestuursleden in informele zin wel eens over de vraag of en hoe de sponsor aangesproken zou kunnen worden op de manier waarop hij voor zijn zoon een voorkeurspositie afdwong. Bestuursleden hadden in de gaten dat hierover geroddeld werd in de club en vonden het zelf ook lastig deze keuze naar hun leden toe te verantwoorden. Hoewel het thema nooit op de agenda van een bestuursvergadering heeft gestaan, wisten de leden van elkaar dat ze zeer verschillend over dit gedrag van de sponsor dachten. Terwijl de een het gedrag letterlijk ‘zeer verwerpelijk’ vond, vond de ander het geen probleem aangezien de sponsor zelf alle (extra) trainingen voor zijn zoon betaalde. Bovendien kon het eerste elftal vanwege zijn gulle gaven blijven bestaan. Dat was waarschijnlijk ook de reden dat bestuurders het thema zoveel mogelijk probeerden te vermijden. Immers, wanneer het geagendeerd zou worden, zou dit een polarisering binnen de club teweeg kunnen brengen, omdat de notulen voor alle leden toegankelijk waren.

Fase 3: Toegenomen afhankelijkheid en vermenging boven- en onderwereld

In de jaren die volgden werden betere spelers en trainers van buiten aangetrokken en kregen zowel de sponsor als de scout meer invloed in de club. De ‘Heilige Drie-eenheid’, zoals de voorzitter, sponsor en scout gekscherend genoemd werden, gaf een enorme impuls aan de club.

“Toen die Heilige Drie-eenheid eenmaal bij elkaar was... kreeg de club zo’n een enorme boost. Om een club in zo’n beperkte tijd op niveau krijgen, dat is absoluut heel erg knap” (TR)

Wel kwam met name de voorzitter meer onder druk te staan en ook binnen het bestuur waren er inmiddels kritische geluiden te horen over de ingeslagen weg. Een van de bestuurders, Menno van D., die het ook niet eens was met de selectie van de zoon van De B. in het eerste elftal, was van mening dat er steeds minder doorstroommogelijkheden waren voor jongeren uit de eigen club naar het eerste. Het bestuur zou volgens hem veel beter moeten nadenken over

hoe eigen jongeren en jongens van buiten samen een hecht team konden vormen, dat bovendien meer duurzaam van aard zou zijn.

“Elk jaar waren er [nieuwe spelers], er waren er... die kende ik nauwelijks. Ik wist niet waar of wanneer ze bij de club terecht gekomen waren. Ze konden ook van de tegenpartij zijn, zeg maar. [...] Zodra zo'n jongen ergens meer kon verdienen was hij weer weg.” (BL1)

Op die manier konden getalenteerde jongeren uit de eigen club ook nauwelijks leren van de spelers van buiten, terwijl dit oorspronkelijk wel de bedoeling was.

Een jaar later toen de bestuursperiode van de meeste bestuurders afliep, koos Van D. ervoor zich niet opnieuw verkiesbaar te stellen. Hij kon zich niet langer verenigen met de aanpak van de ‘Heilige Drie-eenheid’.

“Ik heb het steeds opnieuw geprobeerd [...] dat we ook een eerste team hielden met een verenigingsgezicht. De eerste jaren speelden we nog met allemaal jongens van de eigen club, maar dat zag je veranderen en daar zie je dan de eerste tekenen van ondermijning.” (BL1)

Buiten Menno van D. stelden bestuurders zich minder stellig op in het debat. Ze vonden het niet gek dat de sponsor een wederdienst eiste voor de toegenomen investeringen die hij voornamelijk in het eerste, deed. “Iemand zei tegen mij: ‘ja, het is zijn geld.’” (BL1). Mede omdat de leden van de club hoorden waarom Van D. aftrad en velen van hen achter Van D. stonden, ontstond er een grotere afstand tussen het eerste team en de rest van de club. Men koos partij. Er gingen stemmen op om meer te investeren in de voetbalschool en om de trainingen voor talentvolle jonge leden van de eigen club gratis te maken. De B. voelde hier echter niets voor en was van mening dat de ouders van de voetballende jongens zelf voor hun zoons moesten betalen, zo deed hij het zelf ook.

De investeringen van De B. waren ondertussen behoorlijk toegenomen. Hij sponsorde het eerste team met enkele tonnen per jaar. Het gevolg hiervan was dat het contact met de sponsor niet zonder consequenties voor de club verbroken kon worden en dat vormde voor bestuurders een groeiend dilemma. Daartegenover stond dat de club ook in de omgeving een zekere status had verworven, wat afstraalde op het bestuur. Dat was voor hen juist weer een fijne bijkomstigheid. Mede hierdoor en door onderlinge meningsverschillen ontbrak binnen het bestuur een heldere visie op hoe zij op een adequate manier met de sponsor konden omgaan. Het bestuur belandde in een impasse.

FC Voetbal trok al enkele jaren de aandacht in de omgeving. Ook leidde het succes van FC Voetbal soms tot scheve ogen bij clubs uit de regio, omdat de club steeds vaker goede spelers van andere clubs aan zich wist te binden. Voetbal stond in de regio bij spelers bekend als een aantrekkelijke plek om te spelen, omdat spelers goed getraind en betaald werden. Maar de besturen van omringende clubs bekeken de ontwikkelingen met argusogen. Een publiek geheim was dat de spelers grotendeels contant betaald werden, “maar dat gebeurde overal waar clubs hoger gingen spelen”.

Overigens werd de zoon aanvankelijk allesbehalve hartelijk ontvangen door spelers uit het eerste, maar de jongen kreeg langzaamaan wel enkele vrienden in het eerste team en jongens uit lagere teams sloten zich hierbij aan. Samen met een groep niet-leden, vrienden van de zoon, hingen deze jongeren vaak rond op de club.

Op een goed moment werd de voorzitter van de club door de gemeente aangespoord om de contacten met de zoon van de sponsor te verbreken, omdat hij verdachte was in een zaak naar drugshandel. De jongen ontkende elke vorm van betrokkenheid en zijn schuld was niet bewezen.

“Wij waren absoluut van mening, dat als je verdachte bent, dan ben je nog niet veroordeeld. Dus we gaan het [contacten en lidmaatschap verbreken] niet doen. Die jongen had verder ook geen rol in de club, officieel niet tenminste” (BL)

Ondertussen bemerkte de voorzitter wel dat de sfeer in de club veranderde door de komst van de zoon en zijn vrienden die na wedstrijden nog lang op de club rondhingen. Op informele wijze probeerde hij dit wel bespreekbaar te maken met de sponsor, maar elk commentaar van de voorzitter op het gedrag van de zoon, was aan dovemans oren gericht. Volgens De B. zou de jongen zich goed ontwikkelen in het eerste. “Hij kan tegenwoordig goed met de jongens meekomen, zeker sinds hij rechtsbuiten speelt”. (DB) En wat was er mis met de vrienden die zijn zoon meenam naar de club? Doordat zijn vrienden kwamen kijken, was er in elk geval meer publiek. En dat was nodig, want het aanvankelijke enthousiasme van clubleden voor de wedstrijden van het eerste, nam af.

Volgens een andere bestuurder Marleen H., die regelmatig met De B. langs de kant van het veld stond, reageerde De B. zo stoïcijns omdat hij zich grote zorgen om de jongen maakte. De jongen had zijn middelbare school niet afgemaakt en toonde nauwelijks interesse in dingen, behalve in voetbal. De B. had het gevoel dat dit mogelijk kwam vanwege zijn scheiding en de verhuizing naar Nederland en voelde zich hier schuldig over. De B. hoopte dat de jongen via

het voetbal weer een wat meer gedisciplineerd leven zou gaan leiden en aansluiting zou vinden bij ‘normale’ jongens.

In dezelfde periode overlegde het bestuur informeel met De B. over de openlijkheid waarmee sommige spelers een enveloppe toegeschoven kregen, en ook over het feit dat het bestuur niet meer goed op de hoogte was van de uitgaven van de sponsor (aan spelers) in de vereniging. Aan wie gaf hij nu wat en waarom? Hierop gaf de sponsor schouderophalend aan dat hij rekening zou houden met de bezwaren van de bestuursleden en de envelopjes voortaan anders zou regelen, maar hij voegde eraan toe dat hij zelf zou blijven bepalen hoe hij zijn geld wilde uitgeven. De sponsor ontving de spelers voortaan in zijn camper en betaalde hen daar contant uit. De bestuurders vermoedden wel dat de contante betalingen gewoon doorgingen, maar waren hier niet langer getuige van en spraken er ook niet langer over. Dit versterkte de impasse waar ze in waren beland en ze focusten op andere taken. Volgens de voorzitter:

“We wisten dat we weinig grip op het eerste elftal hadden, maar daar hadden we geen probleem mee, want we hadden andere dingen in de vereniging om te begeleiden; jeugd, dames, enzovoort, enzovoort.” (VZ)

Fase 4: Ruzie, intimidatie en bedreiging

In 2018 gaf de club een groot feest toen het eerste team promoveerde naar de 3^e divisie. Echter, wat begon als een feest voor de hele club, eindigde in een drama; drugs- en alcoholgebruik leidde tot vechtpartijen. De politie moest eraan te pas komen om de orde te herstellen en zij doorzochten het pand. Met name de vrienden rond de zoon van de sponsor werden gezien als de veroorzakers van het uit de hand gelopen feest. Het incident kwam uitgebreid in de media “Drank, vechtpartijen en drugs: Chaos bij voetbalfeest Voetbal” kopte een grote landelijke krant.

Naar aanleiding van dit incident werden de voorzitter en de sponsor gearresteerd op verdenkingen van drugshandel en zwarte betalingen aan spelers. Er waren drugs gevonden in de materiaalkast van de club. Vanwege gebrek aan bewijs werden beiden korte tijd later weer vrijgelaten, maar het politieonderzoek werd voortgezet.

Voor de voorzitter was de maat vol. Hij vermoedde dat de zoon van Alex de B. achter de drugsopslag zat. Hij beschuldigde De B. ervan dat de club met de komst van zijn zoon totaal verziekt was geraakt. De club moest weer ‘de oude club’ worden en een functie voor de hele buurt krijgen. Niet lang daarna ontving de voorzitter dreigbrieven, waarvan hij vermoedde dat ze afkomstig waren van de zoon van De B. De B. wees alle beschuldigingen over zijn zoon van

de hand en zei dat zijn zoon nooit zo gek zou zijn om mensen te bedreigen, zelfs al had de voorzitter dit volgens hem wel verdiend. Hij vatte de beschuldigingen van de voorzitter zwaar op, wat leidde tot een definitieve breuk tussen sponsor en voorzitter. Daarmee brak De B. ook definitief met de club.

Voorzitter Van Z. vroeg zich af hoe hij en het bestuur in deze situatie terecht gekomen waren, hoe de relatie met De B. zo uit de hand had kunnen lopen en hoe ze weer grip op de situatie konden krijgen. Hulp vragen van externe partijen zoals de KNVB, of de gemeente behoorde weliswaar tot de mogelijkheden, maar zou ook forse consequenties voor het bestuur en de hele club kunnen hebben. Verder was Van Z. bang dat ook zijn familie slachtoffer zou worden van bedreigingen. Hij kreeg last van angstaanvallen en durfde zijn woning nauwelijks te verlaten, terwijl hij zich ook thuis niet veilig voelde.

Het vertrek van de sponsor was voor de club een grote financiële aderlating, met name toen aan het licht kwam dat er ook nog flinke betalingsachterstanden aan spelers waren, die op geen enkele manier door de vereniging ingelost konden worden. Het bestuur trad per direct af en werd vervangen door een interim-bestuur.

5.2 ANALYSE VAN DE CASUS IN TERMEN VAN STRUCTURELE, SOCIAAL-CULTURELE EN GEOGRAFISCHE KENMERKEN

In de casus wordt zichtbaar hoe er bij ondermijning sprake is van een geleidelijk proces, waarin veranderingen van structurele, sociaal-culturele en geografische aard uiteindelijk leiden tot escalatie.

Fase 1: Enthousiasme over het toetreden van de sponsor (2012 - 2015).

Gedurende de eerste fase van het ondermijningsproces doen zich enkele *structurele verschuivingen* voor. De club kampt al jaren met een krimpend ledenbestand, een gebrek aan perspectief voor talentvolle jeugdspelers en een gebrek aan vrijwilligers, waardoor het bestuur de competitie amper draaiende kan houden.

Er treedt in 2012 een nieuwe ambitieuze voorzitter aan die een voormalige teammaat aan boord weet te halen als sponsor. De sponsor is eigenaar van een middelgroot transportbedrijf en is bereid relatief kleine bedragen te investeren in het eerste elftal. Hierdoor kunnen enkele nieuwe spelers – inclusief een ex-profvoetballer – worden aangetrokken. De

prestaties van het eerste elftal stijgen, waardoor de club in enkele opeenvolgende jaren tweemaal weet te promoveren.

Gedurende deze eerste fase van het ondermijningsproces vinden er eveneens *sociaal-culturele verschuivingen* plaats. De voorzitter is aanvankelijk erg content met de komst van de sponsor, maar de overige bestuursleden twifelen, omdat ze geen vertrouwen hebben in een sponsor die naar hun idee volledig onbekend is met de club. Deze twijfels verdwijnen wanneer de prestaties van het eerste elftal en de sfeer op de club verbeteren. De sponsor toont zich betrokken, hij bezoekt alle wedstrijden en ligt goed bij zowel spelers als trainers.

In *geografische zin* krijgt de club vanwege de promoties meer bekendheid in de regio wat mede versterkt wordt door het oprichten van een voetbalschool.

Fase 2: Het ontstaan van tweespalt en ‘integriteitsschending’ (2015 – 2016).

Gedurende de tweede fase van het ondermijningsproces doen zich opnieuw *structurele verschuivingen* voor. De sponsor en de voorzitter van de club maken in toenemende mate de dienst uit op de club en trekken meer autonomie naar zich toe. Hun focus ligt vrijwel uitsluitend op de prestaties van het eerste elftal. De sponsor investeert grotere bedragen in het eerste team en neemt een scout in dienst om meer talentvolle spelers uit de regio aan te trekken. De scout wordt betaald via een contract bij het transportbedrijf van de sponsor.

Gedurende deze tweede fase van het ondermijningsproces doen zich eveneens nieuwe *sociaal-culturele verschuivingen* voor. De zoon van de sponsor treedt toe tot het eerste elftal. De zoon heeft volgens trainers en spelers uit het eerste onvoldoende niveau om tot het eerste toe te treden en zijn deelname zou dan ook op oneigenlijke gronden zijn gebaseerd. Een aantal ouders klaagt hierover bij het bestuur en stelt dat de zoon van de sponsor wordt voorgetrokken boven hun eigen kinderen die (volgens hen) beter spelen. Hiermee komt de integriteit van zowel sponsor als bestuur ter discussie te staan.

Bovendien komt de doorstroom van spelers uit de eigen jeugd naar het eerste elftal steeds meer ter discussie te staan, vanwege het toegenomen aantal spelers dat van buiten wordt aangetrokken. Er ontstaat een dialoog binnen het bestuur over het beter reguleren en laten doorstromen van goede jeugdspelers naar het eerste elftal.

Er ontstaat een machtsbolwerk binnen de club bestaande uit de sponsor, de voorzitter en de scout, die de ‘Heilige Drie-eenheid’ worden genoemd. Ze nemen in verschillende opzichten een steeds actievere en sturende rol in en opereren in toenemende mate autonoom, niet transparant, maar wel doortastend.

In essentie is er een verandering gaande van een wat zoekende ‘familie’ club naar een zeer ‘prestatieve’ en zakelijke club. De legitimiteit en rationale achter deze veranderingen zijn vaak onnavolgbaar en zelfs dubieus te noemen. Het vertrouwen in de club komt daarmee onder druk te staan.

Fase 3: Toegenomen afhankelijkheid en vermenging boven- en onderwereld (2016-2018)

Gedurende de derde fase van het ondermijningsproces doen zich opnieuw *structurele verschuivingen* voor, ditmaal fundamenteeler dan in de vorige fase.

Een belangrijk moment is wanneer de gemeente het bestuur erop attendeert dat de zoon van de sponsor verschillende criminele antecedenten heeft, waaronder drugshandel. De gemeente dringt er bij het bestuur op aan afstand te nemen van de zoon van de sponsor. De sponsor ontkent echter alle verdachtmakingen over zijn zoon. En aangezien de zoon niet is veroordeeld, neemt het bestuur geen afstand van zoon, noch van de sponsor. Opvallend is dat de sponsor zich na dit gebeuren in toenemende mate concentreert op bemoeienis met het eerste team, en dat zijn investeringen in het eerste toenemen. Inmiddels investeert hij meerdere tonnen per jaar en het bestuur kan niet langer afstand nemen van de sponsor zonder vergaande gevolgen. Naarmate er meer geld omgaat in (het eerste van) de club, is er ook sprake van toenemende, onduidelijke geldstromen.

Enkele bestuursleden hebben steeds vaker moeite met de koers die de sponsor uitstippelt, maar zij kunnen vanwege de financiële afhankelijkheid van de club weinig anders doen dan instemmen met de wensen van de sponsor. De sponsor distantieert zich van een (in zijn ogen) soms tegenstribbelend bestuur en neemt in toenemende mate financiële en personele beslissingen buiten het bestuur om. Daarmee is sprake van bestuurlijke ondermijning.

Het wordt duidelijk dat de sponsor geen investeringen wil doen in de ontwikkeling van jonge spelers binnen de club en alleen geld wil stoppen in spelers voor het eerste. Spelers uit het eerste worden voornamelijk op basis van pragmatische argumenten (hun voetbalkwaliteiten) binnengehaald. Zij hebben geen enkele band met de club, de leden of het publiek. Er ontstaat een team dat voornamelijk is samengesteld uit spelers die voor geld spelen. Er is weliswaar één bestuurder die zich openlijk uitspreekt tegen de ingeslagen koers van het bestuur, maar hij verlaat het bestuur aan het eind van zijn bestuursperiode. Met hem verdwijnen ook de belangrijkste tegenstellingen binnen (en tegenwerpen vanuit) het bestuur. Wellicht nog belangrijker is dat deze bestuurder een belangrijke stem (van de gewone leden) binnen de club representeerde, waar nu geen formeel podium meer voor is. Hierdoor

vergroot de machtsongelijkheid tussen partijen in de club die verschillende culturele waarden representeren. De ‘prestatiegerichten’ domineren overduidelijk over de ‘participatiegerichten’. Zoals Hirschman (1970) al beschrijft, als de ‘voice’ (de tegenstem) verstomt, komt ‘exit’ (het - laten- verdwijnen van de persoon met een tegenstem) in beeld. Oftewel, als mensen niet langer gehoord worden binnen een organisatie zal de onvrede onder hen blijven bestaan of zelfs toenemen en zullen zij zich uiteindelijk distantiëren van de organisatie en/of deze verlaten.

Hoewel bovengenoemde ontwikkelingen geduid worden als *structurele verschuivingen* zal duidelijk zijn dat ze in directe wisselwerking staan met *sociale en culturele veranderingen* binnen de club. Waar oorspronkelijk waardering bestond voor het succes van de club en voor het zo verworven prestige, kan gesteld worden dat de sfeer in de club steeds grimmiger wordt. Een deel van de leden voelt zich in toenemende mate niet gehoord en er is steeds meer sprake van een gesloten cultuur waarin tegenstellingen of kritische geluiden, zowel van binnenuit als van buitenaf op afstand worden gehouden.

In *geografisch opzicht* krijgt de club een grotere landelijke bekendheid. Dit komt met name door de media-aandacht over de toegenomen prestaties van de club. Ook staat de club in de omgeving bekend als dé club waar goed gespeeld én goed betaald wordt, maar de buurtfunctie van de club neemt af.

Fase 4: Ruzie, intimidatie en bedreiging (2018)

Gedurende de vierde fase in het ondermijningsproces wordt de belangrijkste *structurele verschuiving* veroorzaakt door een *sociaal-culturele gebeurtenis*. De club viert een groots en gezellig feest vanwege de promotie naar de 3de divisie, maar dat eindigt in een drama. Door een samenloop van (vaak toevallige) omstandigheden, escaleert de situatie op de club. In dit geval leidt het gebruik van veel drank en drugs en de aanwezigheid van zowel clubleden als vele onbekenden van buiten de club tot chaos, onbegrip en vechtpartijen. Wanneer de politie het feest komt beëindigen, treft zij een grote hoeveelheid drugs aan, waarmee de vermenging tussen boven- en onderwereld een feit wordt. De voorzitter en de sponsor worden opgepakt.

De *structurele gevolgen* blijven niet uit. Het incident krijgt veel aandacht in de landelijke pers en het bestuur stapt in zijn geheel op. Dit heeft ten slotte weer ernstige sociale gevolgen omdat betrokken bestuursleden te maken krijgen met bedreigingen en ernstige vormen van agressie.

Niet alle hier genoemde kenmerken komen voor bij clubs die te maken hebben gehad met ondermijning en ook hier niet genoemde aspecten kunnen bijdragen aan (criminele) ondermijning. Het zal echter duidelijk zijn dat er overeenkomstig met de beschrijving van deze casus, in de praktijk sprake is van een samenloop van omstandigheden waarbij structurele, sociaal-culturele en geografische ontwikkelingen hand in hand gaan. Zichtbaar wordt een sluipend proces, dat start met een club die kwetsbaar is voor ondermijning, gevolgd door eerste tekenen van tweespalt die verder oplopen en uiteindelijk leiden tot escalatie.

6. De financiële dynamiek van ondermijning

In het professionele voetbal komen regelmatig berichten naar buiten over voetballers die voor exorbitante transferbedragen worden verkocht. Dat binnen het amateurvoetbal ook flinke bedragen worden neergeteld om spelers te verleiden naar een andere club over te stappen, is minder bekend.

“Ik bedoel [clubnaam] is een grootmacht in het amateurvoetbal. Maar als het om geld ging, kon je als speler beter naar [andere club] gaan.” (ET)

Bovenstaand citaat zegt iets over de reputatie van een specifieke voetbalclub en maakt tevens duidelijk waarom veel spelers voor een bepaalde club kiezen. Spelers die gevoelig zijn voor geld, zullen voor meer geld van club veranderen. Zo kunnen geldstromen de onderliggende drijfveer vormen voor gedragingen binnen een club en van invloed zijn op de cultuur van een club.

“Het gebeurt echt overal, zelden zie je clubs die niet betalen. In alle klassen. Het amateurvoetbal is de laatste jaren zo enorm veranderd. Ik ontmoette jongens die vaak voor 250 of 500 euro per maand speelden, of een auto van de club kregen. En als zij elders meer konden verdienen, vertrokken zij weer.”

Aldus oud profvoetballer Boussaboun in 2020 bij RTV Rijnmond.

Uit de vorige hoofdstukken is gebleken dat bestuursleden gaandeweg betrokken kunnen raken bij ondermijning, wanneer ze te maken krijgen met een grote sponsor die invloed wenst uit te oefenen op het beleid van de club. Dit hoofdstuk bespreekt de *institutionele logica* die schuilgaat achter processen van (criminele) inmenging en ondermijning in het amateurvoetbal. Daarbij wordt gekeken naar hoe verschillende betrokkenen (bestuurders, spelers, sponsors) omgaan met geld en beloningen en daarbij zelf bewust dan wel onbewust bijdragen aan (criminele) ondermijning. Het reconstrueren van geldstromen op het hoogste niveau van het

amateurvoetbal geeft inzicht in het normaliseren van ondermijningsprocessen (zie ook citaat Ashforth & Anand in 2.5) waarmee het systeem van ondermijning in stand gehouden wordt. Het geeft daarmee inzicht in het proces van ondermijning en waarom dit zo moeilijk te veranderen is. In 6.1 kijken de onderzoekers eerst naar de beloning van de speler en hoe een complex systeem van ongelijke beloningen geïnstitutionaliseerd is binnen de hoogste competitieniveaus van het amateurvoetbal. In 6.2 schetsen de onderzoekers wat de rol van clubs is in het creëren van een grote diversiteit aan vergoedingen binnen het amateurvoetbal. Hier laten ze tevens zien hoe voetbalclubs bijdragen aan de gebrekkige transparantie in het beloningssysteem. Vervolgens beschrijven ze de rol van de sponsor (6.3) en van de spelers zelf (6.4) en bespreken ze hoe beide bijdragen aan het ondoorzichtige en complexe betalingssysteem. In 6.5 worden mogelijkheden voor het tegengaan van deze ondoorzichtige betalingsconstructies besproken. In 6.6 ten slotte reflecteren de onderzoekers op de institutionele logica van het beloningssysteem en op de risico's die het met zich meebrengt.

6.1 DE BELONING VAN EEN SPELER

Net als in het betaald voetbal geldt ook op de hoogste niveaus van het amateurvoetbal dat veelvuldig wordt onderhandeld over de beloning van spelers. Over het algemeen geldt dat de spelersbeloningen hoger worden naarmate het spelniveau stijgt, maar tegelijkertijd kunnen de beloningen tussen spelers binnen hetzelfde team behoorlijk verschillen. Alle divisiespelers die voor dit onderzoek zijn ondervraagd ontvangen een vast bedrag per maand via de club. Op één speler na, die alleen premies ontvangt. Het vaste salaris van de spelers ligt tussen de 1.000 en 1.500 euro per maand. Eén speler verdiende minder, namelijk 650 euro per maand. De vergoedingen zijn daarmee voor veel jongens van die leeftijd te vergelijken met een redelijk maandsalaris.

Toch zit het belonings- en financieringssysteem in het amateurvoetbal complex in elkaar.

“Het is [voor buitenstaanders] heel moeilijk inzicht te krijgen in waar elke euro specifiek heengaat” (SP)

Dit gebrek aan transparantie komt omdat er sprake is van een breed, grijs betalingscircuit dat moeilijk te controleren is (zie ook paragraaf 5.1) en regelmatig blijkt dit ruimte te bieden aan vormen van (criminele) inmenging en ondermijning.

“In de derde en vierde klasse is het bij ons überhaupt niet betaald, maar er zijn er in de tweede, derde klasse die dat wel doen, in de vorm van een vrijwilligersvergoeding. Dan heb je het over de 1.500 tot 2.000 euro per jaar [...] Maar ik weet dat er bijvoorbeeld in de tweede en derde divisie wel spelers zijn die ook gewoon echt contractueel vastgelegd zijn. En daar komt nog wel eens puntengeld [bonussen bij het scoren van doelpunten] bij en dan hebben we het over, zeg maar over 1.500 of 2.000 euro per maand.” (SP)

Voor het bepalen van de beloning van een speler zijn niet alleen het spelniveau, maar ook de onderhandelingsvaardigheden van de speler van belang. Belangrijkste onderhandelingspartners van de spelers zijn het bestuur en/of de technische commissie. Dit zijn degenen in de club die over het budget gaan en waarmee de speler doorgaans onderhandelt over het salaris. Daarnaast zijn de sponsor en de trainer vaak in beeld als onderhandelingspartner. Spelers zelf maken in hun eerste divisiejaar nog wel eens gebruik van een zaakwaarnemer, maar spelers hebben hier over het algemeen geen goede ervaringen mee. Een geïnterviewde speler is van mening dat zaakwaarnemers je alleen benaderen als het goed gaat, maar als het minder gaat, hoor je ze nauwelijks meer. De meeste spelers zijn het er bovendien over eens dat een zaakwaarnemer geen meerwaarde voor hen heeft en zeker niet wanneer ze eenmaal ervaring hebben met onderhandelen.

De divisiespelers merken dat er veel ruimte zit om te onderhandelen over het salaris bij clubs en ze ervaren een groot verschil met salarisonderhandelingen elders in de maatschappij. Zo is een speler van mening dat er in het voetbal wel vijftig procent meer kan worden verdiend dan dat een club in eerste instantie voorstelt en dat er vrijwel altijd ruimte zit tussen het eerste bod van een club en het bod waarmee de speler akkoord gaat. Spelers benoemen enkele trucjes die ze in het onderhandelingsproces gebruiken. Je moet hoog inzetten qua beoogd inkomen. Vervolgens moet je lang wachten voordat je een bod accepteert, want je krijgt mogelijk nog betere aanbiedingen. En je moet je wensen vooraf op een lijstje kenbaar maken.

“Dat is eigenlijk altijd wel een hele bijzondere periode in het amateurvoetbal, dat je veel onderhandelt met de technische commissie. En ja, er zijn jongens die zijn daar heel makkelijk in en er zijn jongens die weten dat echt tot het uiterste te drijven [...] En dan zeggen ze [de club] ‘Dat kunnen we echt niet betalen, dat gaat echt niet lukken’. Maar als je dan drie onderhandelingen verder komt, zeggen ze: ‘We kunnen wel wat regelen als je een hypotheek wilt afsluiten’.” (ZG)

Deze strategie kan echter riskant zijn, want als een speler op het allerlaatste moment voor een club kiest, dan bestaat de kans dat het budget van deze club al grotendeels aan andere

spelers is toegezegd en de speler minder gaat verdienen dan in eerdere onderhandelingen was beloofd. Maar eveneens geldt dat als een speler te snel ‘ja’ zegt op een eerste bod en heel meegaand is, deze het minst betaald krijgt.

Overigens is geen van de geïnterviewde spelers afhankelijk van het geld dat ze met voetbal verdienen, omdat hun hoofdkomen gebaseerd is op betaald werk elders. Een speler vertelde wel dat toen hij studeerde, hij relatief veel verdiende met het voetballen.

Spelers op het hoogste amateurniveau hebben vele vergoedingsmogelijkheden en kunnen in het onderhandelingsproces aangeven of zij al of niet interesse hebben in alternatieve of contante betalingen. Zo kunnen zij hun inkomsten opschroeven.

“Daarmee wordt dan geplust [geldsom omhoog gebracht]. Je hebt gewoon iemand op de loonlijst staan en dan kun je ook makkelijker reiskostenvergoedingen en onkostenvergoedingen uitkeren. Dan kom je op een gegeven moment op het gebied van [...] dat er een onkostenvergoeding is voor vier keer in de week heen en weer rijden. Maar doet diegene dat ook? En de Belastingdienst zal nooit voor de deur gaan staan turven.” (ZG)

Vanwege de beloningsopties die een speler krijgt aangeboden en de keuzes die hij hierin maakt, levert hij een actieve bijdrage aan het in stand houden van het circuit van contante betalingen. Het gevolg van onderhandelingen is dat spelers uit hetzelfde team vrijwel altijd ongelijk beloond worden. Toen aan een speler gevraagd werd wat hij vond van de ongelijke beloningen in het team antwoordde hij:

“Ja ik beoordeel dat wel als fair. En die paar jongens die van buitenaf komen, die krijgen de reiskosten vergoed en die krijgen waarschijnlijk ook iets meer omdat ze iets meer een kwaliteitsimpuls zijn. Dus dat zijn vier, vijf spelers die wel kwaliteit toevoegen, dus ook iets meer betaald krijgen. En ik vind dat fair want je hebt dat nodig om je team op een bepaald niveau te houden. Dat red je niet met alleen eigen jeugd in ons geval. [...] en die zul je ook altijd net iets meer moeten betalen. Maar het zorgt er ook voor dat je eigen jeugd uiteindelijk een mooi podium heeft om op te kunnen voetballen. En dan zie je ook dat je talenten uit de regio, dat die graag naar jouw club willen komen. Dus ja, dat vind ik fair. Want in het bedrijfsleven is het ook zo dat iemand betaald krijgt voor werk dat hij levert. Dus ja bij amateurvoetbal in de hoogste klassen vind ik dat ook heel normaal.” (ZG)

Ook andere spelers vinden het terecht dat er een vergoeding staat tegenover het spel dat ze leveren, hoewel een enkeling zich wel realiseert dat er door clubs ‘buitenproportionele’ bedragen voor spelers worden betaald. Dit geldt specifiek in het voetbal.

“Als je met mensen van buiten de voetbalerij spreekt... die vinden het belachelijk dat op het derde of vierde niveau (2e en 3e divisie) in het voetbal, dat je dan al betaald wordt.” (SC)

6.2 DE ROL VAN VOETBALCLUBS IN HET BELONINGSSYSTEEM

Binnen voetbalverenigingen worden een veelheid aan vergoedingen/beloningen aan spelers gegeven die tezamen vaak een onduidelijk en complex beeld schetsen van wat spelers precies verdienen in de 2^e of 3^e divisie. Spelers in de top van het amateurvoetbal krijgen bij onderhandelingen doorgaans een ruime keuze aan beloningsmogelijkheden. Deze beloningen worden door de voetbalclubs gefaciliteerd en/of toegestaan:

Contractspelers

Veel voetbalclubs maken gebruik van contractspelers, spelers die op de loonlijst staan⁴. Dit zijn spelers die bij de club worden aangesteld voor het spelen van wedstrijden in het eerste elftal. Zij worden normaal (wit) betaald, bijvoorbeeld als amateurspelers een (betaalde) taak uitoefenen bij de club, zoals het trainen van de jeugd of analyseren van wedstrijden. Ze hebben dan feitelijk een gecombineerde aanstelling.

“Gecombineerd met [spelen in] het eerste krijgen ze een X vergoeding. Eentje is bijvoorbeeld videoanalist bij een aantal jeugdteams, om tactische analyses te maken voor trainingen. Een deel is werkzaam in onze jeugdopleiding of als coördinator hoofd jeugdopleiding. Daar kun je ze gewoon voor betalen.” (SP)

Het combineren van een aanstelling als speler én als trainer kan echter ook leiden tot een minder transparante manier van betalen als spelers officieel als trainer zijn aangesteld, maar als zodanig amper op het veld staan.

---

⁴ Zie voor regelingen ten aanzien van contractspelers de website van de KNVB: <https://www.knvb.nl/assist-bestuurders/financi%C3%ABn-sponsoring/financieel/regeling-betalen-spelers-in-amateurvoetbal>

“Het zijn wel opties, om mensen uiteindelijk geld te vergoeden voor iets wat ze niet doen. Ze worden overgecompenseerd in uren.” (SP)

Over het algemeen vinden clubs het werken met contractspelers niet optimaal, omdat spelers hun contract maar enkele keren kunnen verlengen. Daarna moet er een vast contract worden aangegaan en daar willen clubs liever niet aan vastzitten. Daarom worden er door clubs vaak andere betalingsconstructies bedacht.

Onkosten- en reiskostenvergoedingen

De spelers ontvangen van de club onkostenvergoedingen en/of reiskostenvergoedingen. Hoewel de onkostenvergoeding door de KNVB is vastgesteld op maximaal 180 euro per maand, kan een speler zijn inkomsten ophogen met reiskostenvergoedingen. Er kan een betalingsconstructie worden bedacht waarbij een speler bijvoorbeeld vijf keer een reiskostenvergoeding kan declareren, terwijl hij maar twee keer hoeft te reizen.

“[club x] is er fan van als je veel reiskosten kan opvoeren. Dus ik verdiende tweehonderdnegentig euro aan reiskosten per maand en als je zorgt dat je veel kan carpoolen en dan doe je net alsof je zoveel reiskosten hebt, maar in principe kan je die dan wel in je zak steken. En daarnaast krijg je dan wel gewoon een [wedstrijd]premie die is afgesproken.” (ZG)

Deze manier van belonen vertroebelt de transparantie van de beloningen die spelers ontvangen. Voor een club zijn deze vergoedingen echter belastingtechnisch voordelig, omdat hier geen belasting over hoeft te worden betaald.

Winstpremies, basispremies, bonussen in contanten

Een veelgebruikte manier waarop spelers betaald worden is door het toekennen van winstpremies, basispremies en bonussen.

Een winstpremie, ook wel puntenpremie, wordt toegekend op basis van het aantal gewonnen punten. De hoogte van deze premies varieert per team en per club, maar zijn voor iedereen binnen het team hetzelfde. De hoogte van deze premie kan oplopen tot 250 euro per persoon bij een gewonnen wedstrijd, bovenop de reguliere beloning. Het betreft betalingen waarbij spelers na een gewonnen wedstrijd een ‘enveloppe’ met contant geld overhandigd krijgen (meestal) van de sponsor. Vrijwel alle twaalf divisiespelers die voor dit onderzoek zijn geïnterviewd hadden te maken met een aanbod van contante betalingen en hebben die meestal ook zelf ontvangen. De spelers vinden dit prettig, omdat zij over de contante betalingen geen belasting betalen.

Een basispremie wordt gebruikt om spelers over te halen om bij een club te komen spelen. Deze premie varieert zodoende per speler.

“Je hoort wel eens verhalen [...] dat een sponsor gewoon zegt: ‘Ik pin 30.000 euro en haal daar een goede speler van’.” (S1).

Dergelijke (contante) betalingen zijn ondoorzichtig, omdat ze meestal niet in een contract zijn vastgelegd. Er is geen zicht op hoeveel de spelers precies ontvangen, noch waar die betalingen plaatsvinden en wie ervan af weten. Dit geeft eens te meer aan dat contante betalingen moeilijk te controleren zijn omdat ze meestal buiten de clubadministratie vallen. Deze betalingsvorm biedt sponsors bovendien de mogelijkheid om ook buiten het bestuur om spelers iets extra's te geven of nieuwe spelers aan te trekken. Voor voetbalclubs zelf zijn dit soort betalingen gunstig, omdat ze op die manier wel goede spelers kunnen aantrekken en/of behouden, zonder dat het drukt op het budget van de club. Omdat het meestal om contante betalingen van sponsors gaat, kunnen clubs ontkennen dat ze op de hoogte zijn van deze onderhandse betalingen, ook als ze hier feitelijk wel van op de hoogte zijn. Daarmee kunnen ze hun verantwoordelijkheid voor dergelijke contante betalingen ontlopen. Belangrijkste reden voor deze struisvogelstrategie is waarschijnlijk dat het stoppen met contante betalingen nadelige gevolgen zal hebben voor het spelniveau (en daarmee de status) van de club.

“Ik denk op de korte termijn dat als je stopt met contant betalen en als dat een stuk van je budget kost, dat je spelers gaat verliezen.” (SE)

Hypotheeken, leaseauto's, verzekeringen en in dienst treden

Andere vormen van betalingen zijn bijvoorbeeld goedkope hypotheeken die aan een speler worden aangeboden, het gebruik van een leaseauto, de verzekering voor de auto of indiensttreding bij het bedrijf van de sponsor (op de loonlijst), zonder dat de speler daadwerkelijk voor het bedrijf werkt. Een geïnterviewde vertelde dat spelers die bij een sponsor 'in dienst' waren, af en toe opgetrommeld werden om te doen alsof ze bij het bedrijf van de sponsor aan het werk waren.

“Hij zette die spelers gewoon op de loonlijst van zijn bedrijf als werknemers. [...] En af en toe kregen ze dan een tip van ‘de FIOD [belastingdienst] komt langs’. En dan stonden op de woensdagochtend, of donderdag, al die gasten met overalletjes en kwasten in hand.” (JT)

Ook voor deze beloningsvormen geldt dat ze voor veel voetbalclubs aantrekkelijk zijn, omdat zo goede spelers aangetrokken kunnen worden, zonder dat het de club geld kost.

Bovendien betreft het beloningen die veelal gefinancierd worden met geld afkomstig uit de bv's van sponsors, waardoor deze beloningen in fiscaal opzicht netjes geregeld zijn.

Betalingen in natura

Naast financiële vergoedingen voor individuele spelers worden er op het hoogste niveau tijdens of na de wedstrijd doorgaans ook gratis voorzieningen voor spelers geregeld, zoals lunches, (fris)drank en snacks, de zogenoemde bartegoeden. Het fêteren van spelers biedt spelers zelf een zeker aanzien en voor de club zijn dergelijke voorzieningen aantrekkelijke constructies, omdat ze door de Belastingdienst gezien worden als betalingen in natura.

Betalingen via een stichting of bv

Het gebeurt komt regelmatig voor dat een club een stichting opricht die gelieerd is aan de vereniging en van waaruit spelers worden betaald. Het voordeel van deze constructie is dat er geen sprake is van hoofdelijke aansprakelijkheid van (bestuurs-)leden. Het onderbrengen van gelden in een stichting zorgt er daarentegen ook voor dat verenigingsleden geen democratische zeggenschap meer hebben over de gelden die in de stichting zijn ondergebracht. Wanneer gelden voor het betalen van spelers in een aparte stichting zijn ondergebracht, is het verenigingsbestuur dus niet aansprakelijk als er in de betalingen aan spelers iets misgaat. En verenigingen zullen geen financieel nadeel ondervinden van de financiële risico's die met het eerste elftal worden gelopen, aangezien de stichting hier aansprakelijk voor is. Het kan bijvoorbeeld gebeuren dat als de grotere sponsors stoppen met de betalingen aan de stichting, de club geen prestatief voetbal meer kan spelen en spelers verliest.

“De stichting die betaalde niet meer dus financieel ging het niet goed. Maar we [spelers] konden geen rechtszaak beginnen omdat de vereniging er eigenlijk helemaal niets mee te maken had. Dus je had als speler geen poot om op staan...” (S2)

Ook kunnen via een stichting gemakkelijker subsidies, fondsen en donaties worden aangevraagd en/of ontvangen. Bovendien is deze manier van betalen belastingtechnisch legaal en relatief gunstig voor clubs. Precies om die reden is het moeilijker geworden om voor dit doel een stichting op te richten. Een geïnterviewde verklaarde dat hun club in het verleden heeft geprobeerd alle financiële verantwoordelijkheden van het eerste team in een stichtingsvorm onder te brengen, maar ze kregen van de KNVB uiteindelijk geen toestemming.

Interessant is dat de club vervolgens een andere constructie bedacht om niet aansprakelijk te zijn voor eventuele wanbetalingen. Met de sponsor, die bv's bezat, werd

afgesproken dat deze sponsor een factuur toegestuurd kreeg die hij betaalde aan de club en van die opbrengst betaalde de club de spelers wit uit. Het voorbeeld laat zien dat de controle die de KNVB probeert te krijgen over betalingssystemen van clubs, ook averechts kan werken.

Niet alleen zijn de verschillende soorten beloningen complex, ze worden meestal bij verschillende clubs ook anders gehanteerd. Ook gelden vaak voor elke speler weer andere voorwaarden. Tezamen vormen ze dus een systeem dat ongelijke beloningen in stand houdt en dat tot doel heeft bestaande regels en belastingen te omzeilen. Deze zogeheten ‘grijze’ betalingsvormen komen relatief veel voor en zijn volgens de geïnterviewden een volkomen normaal en vanzelfsprekend verschijnsel binnen het hogere amateurvoetbal.

“Dus dat [allerlei alternatieve betalingen] is op zich niet iets geks.” (ZG).

Een andere geïnterviewde:

“Ik kan zo een heel lijstje maken van clubs... Het gaat [bij grijze betalingen] wel altijd om de A-categorie binnen het voetbal, de categorie die prestatievoetbal speelt.” (SP)

Het prestatieniveau en dubieuze betalingen gaan met andere woorden vaak hand in hand.

6.3 DE ROL VAN SPONSORS IN HET BELONINGSSYSTEEM

Sponsors spelen een belangrijke rol bij het doen van ondoorzichtige betalingen aan spelers. Doorgaans sponsoren zij een club omdat ze deze een warm hart toedragen of om publiciteit te genereren, maar desalniettemin kunnen ze een ondermijnende invloed hebben, bijvoorbeeld als het bestuur geen controle meer over en/of niet op de hoogte is van betalingen van de sponsor.

Indien een club wil promoveren komt het regelmatig voor dat sponsors een doorslaggevende rol spelen bij het aantrekken van spelers van buiten door contante betalingen:

“Meerdere mensen daar die wilden gewoon dat die club omhoogging, die hebben de koppen bij elkaar gestoken en die hebben gezegd: van nou jongens, we doen allemaal een x bedrag, de één doet een ton, de ander doet 20.000 en de ander 10.000. En dan stoppen ze dat in de pot en dat verdelen ze dan over de spelers in een heel jaar”. (S3)

Dergelijke situaties worden veroorzaakt doordat een club zelf de financiële middelen niet heeft om een club te laten promoveren, terwijl ze wel die ambitie hebben.

Niet alleen bij het werven van spelers spelen sponsors een belangrijke rol, maar ook bij het financieren van spelers naar prestatie. Zo stoppen sponsors spelers na wedstrijden nog wel eens wat toe voor een geleverde prestatie, bijvoorbeeld als ze winnen of scoren.

“Op het feest na de wedstrijd waren er dan plaatselijke ondernemers die geld in een envelop deden en dat in de zakken van spelers stopten.” (SE)

Waar enkele jaren geleden geld nog in de kantine werd verdeeld, geven divisiespelers aan dat dit nu eerder op afgeschermden plekken en minder openlijk plaatsvindt, zoals in de kleedkamer of, zo vertelde een speler, vanuit de kofferbak van een auto. Zo kunnen contante betalingen toch blijven plaatsvinden.

De redenen waarom sommige sponsors enorm grote geldbedragen in een club steken zijn niet eenvoudig te geven. Wanneer van sponsors het vermoeden bestaat dat ze criminele antecedenten hebben, wordt vaak gezegd dat zij op die manier proberen geld wit te wassen. Maar zelfs dan is het de vraag waarom dergelijk geld in een voetbalclub gestoken wordt. Argumenten om dit te doen zouden vaak “wat meer in de onlogische hoek zitten” (VO), in die zin dat het voor buitenstaanders moeilijk te begrijpen is waarom een sponsor enorme bedragen neertelt in ruil voor wat invloed en status. Er is immers nagenoeg geen rendement voor een criminele sponsor, waardoor het rendement grotendeels bestaat uit “dure schouderklopjes” (TO) en/of een statuspositie in en om de club.

6.4 DE ROL VAN SPELERS IN HET BELONINGSSYSTEEM

Tijdens het onderzoek vroegen de onderzoekers divisiespelers welke beloning zij het meest prettig vinden om te ontvangen en in welke vorm. De spelers waren van mening dat een contract in combinatie met contant geld het prettigst is, omdat een contract zekerheid met zich meebrengt en omdat contant geld door de Belastingdienst lastiger te controleren is en daarom ‘prettig’ voor de spelers die deze inkomsten niet opgeven. Een speler vertelde dat er tijdens de salarisonderhandelingen aan hem werd gevraagd wat hij maandelijks op zijn rekening gestort wilde hebben en hoeveel contant in een envelop. De beloning bestaat dan uit een vast maandelijks bedrag inclusief reiskosten en daarnaast uit andere, minder gereguleerde, beloningen. Dit waren meestal basis- en puntenpremies (zie ook 5.1).

“Met m’n [gewone] werk heb ik mijn loonheffingskorting, dus over alles wat ik met voetbal verdien, moet ik belasting betalen. Dus denk ik soms puur in mijn eigen belang van .... het zou wel lekker zijn als je ook een stukje onbelast krijgt.” (DVS- C)

Van de geïnterviewde spelers zijn er twee die liever geen contant geld ontvangen. De ene heeft nooit contant geld ontvangen en heeft de voorkeur voor een vast contract vanwege de zekerheid die het biedt. De ander doet een studie fiscaal recht en vindt het vanuit dat perspectief beter om uitsluitend ‘wit’ betaald te worden. Tegelijkertijd geeft hij aan in het verleden wel contant geld te hebben ontvangen.

Spelers weten doorgaans bij welke clubs ze goed kunnen verdienen. Wanneer ze bij een andere club beter betaald krijgen, zijn ze geneigd over te stappen. Op één na zeggen alle divisiespelers weg te gaan bij de club waar ze nu spelen als ze elders meer betaald krijgen.

“Met 100 euro per maand meer, dan ben ik al weg.”(DVS A)

Over het algemeen zijn divisiespelers het erover eens dat het normaal en terecht is dat spelers in de 2e en 3e divisie betaald krijgen. Vooral het argument dat ze nu eenmaal iets doen wat weinig anderen kunnen, speelt hierbij een rol.

“Waarom niet [betaald krijgen]? We doen toch dingen die niet iedereen kan. Dus als de club ons graag wil hebben en ze hebben dat geld, dan verdienen wij dat, vind ik.” (S- F)

Geld is in de top van het amateurvoetbal doorgaans de belangrijkste drijfveer om te blijven spelen.

“Het belangrijkste is gewoon dat je het heel erg naar je zin hebt en dat je goede prestaties neerzet, maar het geld is, eerlijk is eerlijk, wel het belangrijkste.” (SF)

Als spelers helemaal geen geld zouden ontvangen zouden de meesten van hen stoppen met voetbal of in een lager team gaan voetballen, zodat ze ook minder verplichtingen hebben.

De onderzoekers vroegen spelers of zij op de hoogte zijn van de herkomst van de betalingen die ze ontvangen en of ze wel eens signalen hebben opgevangen van criminele ondermijning. Vier van de twaalf geïnterviewde spelers hebben signalen opgevangen van criminele ondermijning. Bijvoorbeeld omdat de betalingen aan hen op een vreemde manier plaatsvonden.

“Toen ik bij club S voetbalde en we op een gegeven moment bij club Y moesten voetballen, zaten we in de spelersbus en deed zo'n gast op de parkeerplaats de kofferbak van zijn auto open. Daar pakte hij een paar flappen uit en ging dat uitdelen.” (DVS H)

Een andere speler wist te vertellen dat de sponsor van de club vastzat op verdenking van drugshandel. Weer een andere speler haalt aan dat de teammanager die het contante geld aan

spelers uitkeerde een keer is overvallen. Onderling spreken spelers wel vermoedens uit over de herkomst van het geld dat aan hen wordt uitbetaald, maar ze kunnen niet met zekerheid zeggen of het om crimineel geld gaat. Een speler is van mening dat 'iedereen wel weet' dat bepaald geld in het voetbal 'fout' is.

“Bij club D werd er soms wel eens gegist van hoe zal de geldschieter aan zijn geld komen? Ja, en dan wordt er in de verhalen al vrij snel over drugs gesproken. Maar ik heb daar nooit iets van gemerkt. (DVS C)

De rol en verantwoordelijkheid van spelers

In de interviews vroegen de onderzoekers divisiespelers of ze vinden dat er meer transparantie zou moeten bestaan in de betalingen van clubs aan spelers. Op één speler na vinden de spelers het goed dat zij niet op de hoogte zijn van elkaars verdiensten. Speler A is daar heel duidelijk over:

“Nee een meldcultuur is niks [...] Iedereen is voor zichzelf bezig. Dan ben je niet bezig met andere jongens, wat zij krijgen en of ze zich aan de regels houden.” (DVS- A)

Als speler maak je gewoonlijk niet kenbaar wat je inkomsten zijn en hoe je die ontvangt.

Speler A geeft aan dat de club zelfs expliciet vraagt om dergelijke informatie niet met andere spelers te delen:

“Dat is natuurlijk wel een beetje de voetbalwereld. Niemand weet wat je verdient, althans dat vraagt de club ook, om het voor jezelf te houden. Daar praat je niet over.” (SA)

Spelers geven bovendien aan dat contante betalingen nauwelijks te controleren zijn en dat er een taboe op rust hier open over te zijn.

“Dat [open zijn over contante betalingen] kun je naar je teamgenoten toe echt niet maken en ook niet naar collega's van andere clubs”. (S H)

Een onderlinge zwijgcultuur maakt het voor de buitenwacht lastig aan te tonen dat er contant wordt betaald en dit wordt nog eens versterkt omdat diverse betalingen in besloten kring plaatsvinden. Toen een onderzoeker de vraag stelde aan een speler of die wel eens envelopjes met contanten had geweigerd of dat hij wist of andere spelers dat deden, antwoordde hij.

“Nee, dat heb ik nooit gehoord. [...] Met voetbal zwijg je eigenlijk over hoeveel je precies krijgt en wat. Je weet wel ongeveer hoe het zit maar je vertelt het elkaar niet [...]. Zelfs met goede teamgenoten waarmee ik heel vaak praat en die ook wel vrienden van me zijn, ook dan praat je eigenlijk niet over wat je precies krijgt.” (ZG)

Het gevolg is dat ondoorzichtige betalingen in de 2e en 3^e divisie gemakkelijk kunnen blijven voortbestaan. Hiermee dragen spelers bij aan het in stand houden van ondermijnende activiteiten. Maar zelf kijken spelers hier anders tegenaan. Enerzijds erkennen ze dat ze een rol zouden kunnen spelen in het tegengaan van contante betalingen, maar zolang andere spelers er geen problemen mee hebben, gaan ze die rol niet spelen.

“Kijk dat zwarte geld zeg maar, ik hoef niet te weten waar het allemaal vandaan komt, of van wie het is, of van wat dan ook, dat maakt mij niet zo heel veel uit. Als ik maar gewoon m'n geld krijg en de afspraken worden nagekomen weet je.” (S D)

Slechts een van de geïnterviewde spelers vraagt zich af waar het geld vandaan komt.

Waarschijnlijk komt dat omdat hij een studie Rechten volgt, maar hij geeft tegelijkertijd aan dat hij ‘niet iemand is die altijd de regels volgt’ en dat het best ‘lekker is om het geld contant te hebben’.

“Spelers praten, net zoals iedereen, in hun eigenbelang, dus die gaan het probleem niet oplossen.” (S E)

Geen van de geïnterviewde spelers legt een verantwoordelijkheid bij zichzelf om contante betalingen tegen te gaan. Ze wijzen hiervoor primair naar andere partijen zoals de KNVB, Belastingdienst of de club zelf.

“Ik bedoel je weet dat je iets doet wat niet mag, daarom worden spelers ook gestraft als je gepakt wordt. Maar als een club het jou aanbiedt, dan vind ik niet dat de speler daarvoor gestraft moet worden. Dus als speler kan je daarin meegaan maar het is de club die het aanbiedt.” (S A)

6.5 HET DOORBREKEN VAN ONDOORZICHTIGE BETALINGSCONSTRUCTIES

Vanwege de belangen van zowel sponsor, spelers als club bij ondoorzichtige betalingsconstructies ligt het niet voor de hand om aan te nemen dat zij deze constructies snel zullen afschaffen. Druk van buitenaf lijkt onvermijdelijk om tot een verandering van dit betalingssysteem te komen. Manieren waarop externe partijen de bestaande ondermijnende praktijken van voetbalverenigingen proberen tegen te gaan zijn:

Controles op de administratie van een club

Controles van de belastingdienst en de hoge boetes die zij uitdelen als betalingen niet op orde zijn, zijn voor clubs vaak reden om af te zien van contante betalingen aan spelers. In dit onderzoek kwam het volgende voorbeeld aan de orde, waarbij een voetbalclub gecontroleerd werd door de belastingdienst en een forse aanslag kreeg. Het bestuur was het niet eens met de opgelegde aanslag en zag het als een ‘onnozele administratieve fout’ van de penningmeester van de club. De niet betaalde loonheffingen zouden veroorzaakt zijn door een sponsor die de loonheffingen niet afdroeg. Hiervan was het bestuur niet van op de hoogte. Dergelijke heffingen kunnen behoorlijk problematisch zijn voor een vereniging zonder grote sponsor.

“De controle vanuit de Belastingdienst wordt steeds strenger en veel harder. Ik denk ook dat de sociale controle steeds groter wordt en dat het niet meer maatschappelijk verantwoord is [contante betalingen te doen].” (SP)

Een maximale spelersvergoeding

Ook de KNVB probeert contante betalingen tegen te gaan door het vaststellen van een maximale spelersvergoeding. Vanaf 1 januari 2022 mogen clubs nog maar vrijwilligersvergoedingen van maximaal 180 euro per maand aan spelers uitkeren, tenzij er sprake is van een bij de KNVB geregistreerde arbeidsovereenkomst met een speler⁵. Oftewel als er door een speler meer dan de maximale vrijwilligersvergoeding wordt verdiend, is deze speler verplicht een contract te hebben dat geregistreerd staat bij de KNVB. De KNVB probeert met de regeling ondoorzichtige betalingsvormen tegen te gaan. De bond heeft aangegeven dat het overtreden van deze regels bestraft zal worden, bijvoorbeeld als er hogere vergoedingen voor een speler worden betaald dan in het contract is vastgesteld en/of wanneer betalingen niet (voldoende) kunnen worden verantwoord.

Op deze manier hoopt de KNVB het betalingssysteem transparanter te maken en er meer inzicht en vat op te krijgen. De twaalf geïnterviewde divisiespelers hebben vrijwel allemaal een contract bij een club, niet alle spelers weten overigens zeker of dit contract ook bekend is bij de KNVB.

Of de regeling van de KNVB het ondoorzichtige betalingssysteem tegengaat, is nog maar de vraag. De meerderheid van de divisiespelers is ervan overtuigd dat de maatregelen

---

⁵ Zie voor meer informatie hierover: <https://www.knvb.nl/assist-bestuurders/financi%C3%ABn-sponsoring/financieel/regeling-betalen-spelers-in-amateurvoetbal>

onvoldoende zijn om de ondoorzichtige en vaak illegale geldcircuits binnen het voetbal tegen te gaan. Dit heeft alles te maken met de gebrekkige controle mogelijkheden.

“Ook omdat clubs altijd een deel wit doen, maar ook een deel zwart en het deel wit staat in het contract en het deel zwart niet. Dus ja, dat valt echt niet te controleren.” (S- D)

“Het lastige met contante betalingen is dat je echt goed moet gaan zoeken. Je moet de hele club ondersteboven halen om daarachter te komen. Dus dat je met contracten gaat werken op dit niveau vind ik hartstikke goed, daarmee eis je ook een bepaald soort transparantie. Al denk ik wel dat als clubs contant betalen en regelingen met spelers hebben, dat je dat niet direct ondervangt. [...] Dan spreek je een contract van 20.000 euro per jaar af en dan een stop je er nog 10.000 in een envelop bij. Ja, dat is wel heel moeilijk inzichtelijk te krijgen.” (S C)

Voor veel spelers op een hoger amateurniveau zal de nieuwe regeling gaan betekenen dat zij er maandelijks honderden euro's op achteruitgaan en aangezien spelers het nauwelijks problematisch vinden om contant geld aan te nemen zullen ze op zoek gaan de nieuwe regeling te omzeilen. Daar komt bij dat niet alle clubs achter de maatregelen van de KNVB staan. Verwacht wordt daarom dat de regeling zal leiden tot nieuwe ondoorzichtige betalingsconstructies bij verenigingen. Zo vertelde een speler dat de vereniging hem al had gevraagd of hij vier personen kon doorgeven in zijn omgeving waar ze de vrijwilligersvergoeding naar toe kon storten. Hij moest zijn vriendin, zijn vader, broertje en zijn moeder opgeven. Hij heeft hier zelf uiteindelijk niet aan meegewerkt, omdat hij dit niet juist vond.

Een belangrijke reden voor clubs om de nieuwe KNVB-maatregelen te omzeilen, is waarschijnlijk dat ze bang zijn dat zij zichzelf uit de markt zullen prijzen, dat goede spelers vertrekken en dat de club daarmee ook minder aantrekkelijk wordt voor (nieuwe) leden. Een speler:

“Dat [verplichte vrijwilligersvergoeding] is dus ook waarom de club bij ons leegloopt. Een normale eersteklasser heeft ongeveer vijf à zes goeie kwaliteitsspelers, die iets meer verdienen. Ja die hebben nu allemaal gezegd weg te gaan, want die gaan naar een vereniging waar ze wel betaald krijgen natuurlijk. Dat is nu een keuze die veel clubs moeten gaan maken. Kies je voor een jeugd die alleen een vrijwilligersvergoeding krijgt. Of wil je een eerste dat toch wel hoog speelt. Dan moet je wel een manier bedenken waarop je ze gaat betalen.” (ZG)

Deze speler vermoedt bovendien dat het veranderde betalingssysteem niet alleen impact zal hebben op de attractiviteit van het voetbal, maar ook op het functioneren van de club.

“Misschien zorgt het [maximale vrijwilligersvergoeding] er wel voor dat veel spelers uiteindelijk niet door zullen gaan met voetbal, en dat het niveau van de club daardoor echt minder gaat worden. Dus, dit kan ervoor zorgen dat veel clubs in verval raken.

Omdat het eerste wegvalt en dat voor heel veel mensen echt een attractie is waarvoor ze naar de club komen. [...] In het andere geval komt er misschien meer gelijkheid in de betalingen, maar ik zie dat gewoon niet zo snel gebeuren.” (ZG)

Een bestuurder geeft aan dat zij er meestal niet voor kiezen spelers te betalen, maar:

“Natuurlijk kan je af en toe uitzonderingen maken” (BS).

Dit heeft bij hun club inderdaad tot gevolg dat er een groot verloop is onder spelers uit het eerste elftal. Het nadeel van deze werkwijze is ook dat het soms lastig is om de competitieteams op niveau te krijgen, maar de club neemt in dergelijke situaties een degradatie voor lief.

“We hebben gewoon een bedrag gereserveerd voor dat elftal en daarmee moet het gedaan worden. En als je daarmee als eerste eindigt is dat mooi. Maar als je als laatste eindigt is dat net zo mooi. [...] Of we promoveren of degraderen dat maakt ons eigenlijk niet uit.” (SP)

Deze bestuurder benoemt ook voordelen van een hoog verloop. Het biedt jeugdspelers immers mooie kansen om door te stromen. Wel benadrukt hij daarbij het belang van een goede technische commissie, waardoor de club toch op niveau (3^e divisie) kan blijven spelen.

6.6 DE INSTITUTIONELE LOGICA VAN HET BELONINGSSYSTEEM

Zoals uit de vorige paragrafen bleek, spelen voetbalclubs, sponsors en spelers een belangrijke rol bij het in stand houden van ondoorzichtige betalingen. Daarmee heeft dit hoofdstuk laten zien dat de betrokken partijen continu bezig zijn te zoeken naar de grenzen van het toelaatbare, door te kijken hoe diverse betalingen toch legaal verantwoord kunnen worden. De vele betalingsmogelijkheden, de gebrekkige transparantie over de herkomst van sponsorgelden en de zwijgcultuur over beloningen onder spelers, dragen allen bij aan een

weinig transparant en grijs beloningssysteem binnen en tussen voetbalverenigingen, dat inmiddels door velen van hen als vanzelfsprekend wordt gezien.

Veel clubs en sponsors lijken, zolang alles goed gaat, nauwelijks moeite te hebben met het weinig transparante betalingssysteem in het amateurvoetbal, omdat ze zien dat het doorbreken daarvan nadelige gevolgen kan hebben voor de prestaties van het eerste team en daarmee voor de status van de club. Desalniettemin hebben spelers zelf soms wel moeite met de gevolgen ervan. Zo vertelde een speler dat hij deels (zelf)respect ontleent aan de beloning die hij van de club krijgt. Bijvoorbeeld een speler die zijn eigen kwaliteiten hoger inschat dan die van een teamgenoot, terwijl hij weet dat deze teamgenoot beter betaald krijgt, ervaart een gebrek aan respect voor zijn prestaties. Dergelijke dingen doen volgens hem iets met het vertrouwen dat spelers in de club hebben. Een andere speler vertelde dat zijn vertrouwen in de club geschaad was, omdat de club zich waarschijnlijk niet aan de voorgeschreven vrijwilligersvergoeding hield, terwijl ze pretendeerden dit wel te doen. Op de vraag van de interviewer waarom hij hierover twijfelde antwoordde hij:

“Tegen mij zeiden ze eerst ‘Je vrijwilligersvergoeding kan niet hoger zijn dan 180 euro.’ En toen zei ik: ‘Maar ik heb gewoon die onkosten nodig en dat is 250,-.’ En toen zeiden ze dus: ‘Oké dan kan het wel.’ Dus blijkbaar kan het wel, maar hoe zit dat dan?”

(ZG)

Het reconstrueren van geldstromen (‘follow the money’) op de hoogste niveaus van het amateurvoetbal geeft inzicht in de institutionele logica van clubs. Deze institutionele logica is gebaseerd op processen van institutionalisering, rationalisering en socialisatie die ten grondslag liggen aan een permissief klimaat voor (criminele) ondermijning in het amateurvoetbal (zie fig.1, p.16).

De institutionalisering van het beloningssysteem. Op het hoogste niveau van het amateurvoetbal zijn *ondoorzichtige en complexe beloningssystemen*, die gekenmerkt worden door zwarte en grijze betalingscircuits, al vele jaren een volstrekt normaal en goed werkbaar (geïnstitutionaliseerd) verschijnsel voor sponsors, besturen en spelers.

Door ambitieuze amateurclubs worden goede spelers gezien als onmisbaar voor de prestaties van de club. Echter om goede spelers over te halen bij een club te komen spelen, is soms veel geld nodig, wat voor een amateurclub zonder grote geldschieter nauwelijks op te brengen is. Als een club de top wil behalen, zullen ze niet alleen goede spelers, maar ook meer en/of grote sponsors moeten aantrekken. En dan zullen ze, om hun doel te bereiken,

waarschijnlijk gemakkelijker geneigd zijn om gebruik te maken van schimmige betalingsconstructies om spelers zoveel mogelijk te kunnen bieden. Tevens zullen ze sneller in de verleiding komen om in zee te gaan met twijfelachtige sponsors als dat de enigen zijn die bereid zijn veel geld in de club te willen investeren. En aangezien er, vergeleken met andere amateursporten, veel geld omgaat in het hoogste niveau van het amateurvoetbal is de druk voor clubs die in de 1^e en 2^e divisie spelen hoog. Voor clubs ligt er dus een prestatie-logica ten grondslag aan hun handelwijze.

Voor sponsors lijken het verwerven van aanzien, bekendheid en status binnen de voetbalclub de belangrijkste drijfveren om te investeren in een club. De roem die sponsors kunnen verwerven binnen een club die door hun toedoen goed presteert, kan zich terugbetalen. Bijvoorbeeld omdat de contacten van een sponsor binnen de club zich uitbreiden, die contacten begeven zich weer buiten de club en vergroten daar de bekendheid van de sponsor als vertrouwenwekkende gulle zakenpartner. Een dergelijke naamsbekendheid kan via (zaken)relaties en netwerken weer nieuwe, zakelijke opdrachten buiten de club opleveren. Er zou voor sponsors daarom gesproken kunnen worden van een bedrijfslogica. Maar tegelijkertijd kan het schenken van buitensporig hoge sommen geld een zeker wantrouwen oproepen bij clubbesturen, juist omdat de logica achter dergelijke schenkingen, buiten dat het dure schouderklopjes zijn, volledig zoek is.

Spelers hanteren voor zichzelf eerder een marktlogica, aangezien ze onderhandelen over hun waarde op de spelersmarkt, waarbij de hoogstbiedende club over het algemeen aan het langste eind trekt. Een voorwaarde om deze handelwijze in stand te houden is dat spelers niet met medespelers praten over hoe ze beloond worden, hoeveel ze ontvangen en van wie ze precies wat krijgen. De meeste geïnterviewde spelers hebben nauwelijks problemen met het bestaande niet-transparante beloningssysteem in het amateurvoetbal. Immers, het doorbreken van dit systeem zou wel eens nadelige gevolgen kunnen hebben voor de beloning van henzelf en de andere spelers. Een geïnterviewde legt dit als volgt uit:

“Stel, dat een speler gaat zeggen: ‘Ik krijg lekker vijftigduizend euro en jij krijgt niks’, daar ontstaat tweespalt in die spelersgroep en dan is het contraproductief. [...] Ik denk dat een aantal mensen ook slim genoeg is om daar hun mond over te houden. Dan heb je gewoon een betere speler erbij, die speelt gewoon mee, dat is voor iedereen prettig hè. Dan hoeft dat helemaal niet verkeerd te zijn” (BL) Sommige spelers geven echter wel aan dat ze hebben moeten wennen aan de contante betalingen in het voetbal. Enerzijds vinden ze contante betalingen prettig, omdat het hen de mogelijkheid biedt om er geen

belasting over te betalen. Ook vinden ze dat ze via hun baan/hoofdinkomen al erg veel belasting moeten betalen. Daarmee legitimeren ze de contante betalingen die ze via het voetbal ontvangen. Anderzijds maken spelers zich zorgen over hoe ze met dit geld moeten omgaan. Contante betalingen bij winkels worden steeds minder courant, dus ze raken het contante geld minder makkelijk kwijt. Ze vragen zich af of ze de bedragen nog wel kunnen storten bij de bank, die ook steeds strenger controleert. Moeten ze het geld thuis bewaren, of juist aan een ouder geven die dit vervolgens overboekt op hun bankrekening?

Overigens hanteren veel divisieclubs een overeenkomstig geïnstitutionaliseerd beloningssysteem, waarmee ze een permissief ethisch klimaat voor ondermijning scheppen. Dit betekent overigens niet dat alle clubs met zo'n permissief ethisch klimaat, ook te maken krijgen met ondermijning.

Socialisering in het beloningssysteem. Het in stand houden van een permissief ethisch klimaat voor ondermijning gebeurt bijna automatisch. Wanneer spelers toetreden tot de hogere niveaus van het amateurvoetbal, wordt van hen verwacht dat ze onderhandelen over wat ze waard zijn. Zo worden ze ingewijd (gesocialiseerd) in het betalingssysteem in het hogere amateurvoetbal, waarin een strikte *onderlinge zwijgcultuur* geldt over individueel genoten beloningen en waarin spelers bij het leveren van goede prestaties door andere clubs/sponsors worden benaderd voor transfers. De meeste divisiespelers ontwikkelen daardoor *nauwelijks een band met een club* en 'hoppen' naar een volgende club als ze daar beter betaald worden. Deze handelwijze van spelers versterkt het idee dat het in het amateurvoetbal voornamelijk om geld gaat.

“Ik merk wel dat de jongens die minder betaald krijgen, dat die twijfelen om te stoppen of ergens heengaan waar ze goed betaald krijgen.” (ZG)

“En die jonge gasten [jeugdleden] die zien natuurlijk ook die mooie auto's en een jong jochie van 12, 13, 14 jaar die zo'n auto ziet, die wil dat later ook en zal ermee in contact willen komen.” (DVS SP)

Deze geïnterviewde benadrukt de aantrekkingskracht die statussymbolen zoals een leaseauto op jonge jongens kan hebben, en daarmee benadrukt hij ook het belang van statussymbolen in overdrachtelijke zin, dus hoe een dergelijke werkwijze aantrekkelijk kan zijn voor een jongere generatie spelers. Zo groeit ook een jongere generaties als het ware op met de informele cultuur en (financiële) structuur van het prestatievoetbal.

Rationalisering van het beloningssysteem. Voor clubs is de onderliggende prestatiecultuur in het voetbal de belangrijkste rationale om een *complex beloningssysteem* in stand te houden en/of te ontwikkelen. Op die manier kunnen regels voor het betalen van belastingen gemakkelijker worden ontlopen en zo kunnen duurdere (en betere) spelers aangetrokken worden. Hiermee komt het uiteindelijk doel om te promoveren of om minstens in de 2^e of 3^e divisie te blijven spelen dichterbij. Daarmee stijgt de status van de club of blijft deze gelijk. Het ontlopen van belastingen impliceert dat met minder geld het nettoloon van spelers hoger is. En daarmee stijgt de concurrentiepositie van voetbalclubs. Dan is er (behalve van belastingontduiking) in feite ook sprake van competitievervalsing.

Het doorbreken van het betalingscircuit. Bestaande maatregelen van de KNVB ten aanzien van spelersvergoedingen en belasting-*controles* bedoeld om deze betalingscircuits aan banden te leggen, worden door voetbalclubs regelmatig *omzeild* (zoals blijkt uit 6.1 t/m 6.4).

Overwegingen om (ethische) maatregelen in te stellen (zoals het tegengaan van belastingontduiking, maximale vrijwilligersvergoeding, het versterken van de clubbinding en het reduceren van de prestatiecultuur in het amateurvoetbal) hebben voor prestatieve clubs niet altijd prioriteit. Dit heeft waarschijnlijk tot gevolg dat de nieuwe maatregelen weer *nieuwe risico's op inmenging en ondermijning* met zich meebrengen. De hier beschreven institutionele logica ten aanzien van het betalen van spelers en de gevolgen hiervan voor clubs zijn veelal gebaseerd op kortetermijnbelangen van individuele voetbalclubs, maar kunnen uiteindelijk opnieuw leiden tot (criminele) ondermijning.

De KNVB belooft een 'zerotolerance' beleid te voeren, wanneer zij ontdekken dat de bestaande regels ten aanzien van onkosten- of vrijwilligersvergoeding worden overtreden. En het is noodzakelijk dat ingestelde regels ook gecontroleerd moet worden. Duidelijk is wel dat daarmee nog geen aanzet wordt gegeven tot een gesprek met prestatieve clubs over de (publieke) waarde van de vereniging en het realiseren hiervan.

Dit onderzoek heeft laten zien dat de institutionele logica die prestatieve amateurclubs vaak hanteren de publieke waarde van sport als een veilige plek waar jongeren in onderlinge verbondenheid een sportief spel spelen, dreigt te ondermijnen. In divisieclubs dragen veel betrokkenen (bestuurders, trainers en spelers) bij aan het creëren van een cultuur, waarin het voornamelijk draait om geld en winst.

“Uiteindelijk komt het altijd weer op één ding neer en dat is geld en hoe ga je met die geldstromen om.” (ET)

Dit is een hardnekkig patroon, zelfs als externe partijen druk uitoefenen om hier iets aan te veranderen.

Het doorbreken van een dergelijke institutionele logica kan plaatsvinden op basis van interactie tussen betrokkenen van binnenuit of van buitenaf. Oftewel directe communicatie binnen en tussen voetbalverenigingen en/of met externe partijen zoals KNVB of gemeente kunnen leiden tot een in stand houden van bestaande gedragingen van clubs, maar kunnen ook leiden tot veranderingen. Vanwege de belangen van de betrokkenen binnen de club is druk en begeleiding van buitenaf waarschijnlijk onmisbaar voor het tot stand brengen van een verandering (hierover in het volgende hoofdstuk).

7. Intervenieren in ‘bad barrels’

Het bestrijden van criminele ondermijning is erg ingewikkeld vanwege van de vele factoren en actoren die daarbij een rol spelen. Zo is er vaak sprake van een crimineel netwerk, vage constructies bij bedrijven, verdachten die zwijgen, et cetera (De Rechtspraak, 2017). Er zijn verschillende interventiemogelijkheden die momenteel in de sportsector worden aanbevolen of ingezet om criminele ondermijning tegen te gaan (zie: Rijksoverheid, 2022; Stevens, Geurink & Wester, 2022, p. 31 e.v.). In aanvulling op de in deze bronnen genoemde interventiemogelijkheden, bespreken de onderzoekers in dit hoofdstuk interventiemogelijkheden die overeenkomen met het perspectief van hen op ondermijning, namelijk als onderdeel een proces in omgekeerde richting. De onderzoekers geven daarmee een aanzet tot het weerbaarder maken van de institutionele context van verenigingen tegen ondermijning. Daarbij baseren we ons op de literatuurstudie en de resultaten.

Een complex probleem. Uit dit onderzoek is gebleken dat (criminele) ondermijning een complex probleem is waar veel verschillende actoren bij betrokken zijn en wat niet op één corrupte sponsor terug te voeren is. Ook de aanpak van dit probleem is complex vanwege de maatschappelijke inbedding van criminele ondermijning als ook vanwege de flexibiliteit van criminelen ten opzichte van de bureaucratie van overheidsinstanties (Kortleven, 2020). Het is bovendien een probleem waarin geld een steeds belangrijkere rol is gaan spelen. Het oplossen van dit probleem zal daarom lastig zijn, ook al omdat de processen rond (criminele) ondermijning continu aan verandering onderhevig zijn.

“Als je op hoog amateurniveau speelt, dan moet je niet de illusie hebben als bestuur dat je [contante betalingen] voor honderd procent kunt voorkomen. Omdat het altijd mogelijk is dat er zich dingen afspelen die echt buiten je gezichtsveld vallen. [...] Is dat erg? Nee ik vind dat niet erg. Als het maar niet conflicteert met de visie en de afspraken die je als vereniging maakt.” (BL)

Opvallend is dat externe partijen zoals politie en de gemeente lijken te weten welke clubs (veel) met contant geld betalen en welke clubs risico lopen op ondermijning.

Tegelijkertijd is het lastig om te interveniëren vanwege een gebrek aan bewijs omdat clubs met interne problemen niet naar buiten treden.

“En het grappige is ook dat iedereen [het] weet. Ook in [het] voetbalwereldje: ‘Je moet daarheen, want daar wordt betaald.’ Maar er is ook een soort omerta⁶ om erover te spreken. [...] De Belastingdienst ging [aan de spelers] vragen: Hoe is het hier bij de club geregeld? En word je betaald en hoeveel? Nou, al die spelers, en ik heb de verhoren gezien, die zeggen allemaal: ‘Ik krijg een onkostenvergoeding voor het reizen en verder niet’. Terwijl iedereen [al die verhalen kent].” (TO)

“Dat is gewoon het wereldje van de sport. Ik bedoel, op het moment dat jij in de zomermaanden kijkt welke spelers van club veranderen en je bent een beetje ingevoerd in het wereldje, weet jij precies wat er aan de hand is.” (BA)

De geïnterviewde suggereert hier dat spelers door middel van contante betalingen worden overgehaald bij een andere club te gaan spelen. Dit betekent overigens niet dat daar altijd crimineel geld mee gemoeid is, ook legaal opererende sponsors kunnen zich bemoeien met het aantrekken van spelers.

7.1 INTERVENTIEMOGELIJKHEDEN VAN OVERHEDEN, KNVB EN BESTUURDERS

Juist omdat het voor besturen van sportclubs zo moeilijk is om signalen van ondermijning tijdig te signaleren, te beperken en/of aan te pakken (zie hoofdstuk 4), is het van belang om ook in te gaan op de rol die overheden en KNVB hierin zouden kunnen spelen.

Maesschalck (2019) onderscheidt twee benaderingen bij het implementeren van interventies: op regels gebaseerde interventies en op waarden gebaseerde interventies. In de op regels gebaseerde benadering voldoet de interventie aan formele regels en procedures en deze worden gehandhaafd voor degenen die de regels overtreden. De waardenbenadering legt geen nadruk op het afdwingen van regels en procedures, maar op het oproepen van de morele verbeelding en het bespreken van ethische dilemma's om mensen bewust te maken van hun gedrag en van de morele keuzes die ze kunnen maken.

---

⁶ Hier doelt de geïnterviewde op een soort zwijgplicht met betrekking tot de precieze werking en hoogte van de betalingen onder amateurvoetballers.

Interventies die gericht zijn op het tegengaan van criminele ondermijning vanuit een op regels gebaseerde aanpak worden beschreven door Tops & Schilders (2016). Deze auteurs bespreken een aantal manieren om criminele ondermijning aan te pakken.

Geïntegreerde aanpak

Een van de manieren om criminele ondermijning tegen te gaan is een 'geïntegreerde aanpak'. Op basis van samenwerking tussen verschillende overheidsorganisaties wordt getracht criminele ondermijning vanuit verschillende jurisdicties (strafrecht, bestuursrecht, belastingrecht en civiel recht) tegen te gaan. Criminelen worden opgespoord en via het strafrecht vervolgd. Deze geïntegreerde aanpak is erop gericht criminele groepen op te sporen en te vervolgen, en hen te ontmoedigen zich in een gemeente te vestigen.

Momenteel wordt een geïntegreerde aanpak van criminele ondermijning nagestreefd door het ministerie van Binnenlandse Zaken samen met het Bureau Regionale Majors, het Landelijk Platform Integrale Aanpak Ondermijning Criminaliteit en het Centrum Criminaliteitspreventie en Veiligheid door het delen van informatie, bewustwording, wetgeving en screening. Daarnaast is er het Regionaal Informatie en Expertisecentrum en het Landelijk Informatie- en Expertisecentrum (RIEC/LIEC), dat gebaseerd is op een samenwerking binnen de overheid en publiek-private organisaties op het gebied van de aanpak van criminele ondermijning (Vereniging Nederlandse Gemeenten, 2017).

Het RIEC/LIEC streeft ernaar meer inzicht te krijgen in signalen en verschijnselen van criminele aanwezigheid en activiteiten binnen een bepaald gebied, alvorens bestuurlijke maatregelen te ontwikkelen om ondermijnende activiteiten te bestrijden. Het verkrijgen van inzicht in gelegenheidsstructuren en specifieke markten waarbinnen criminelen participeren wordt verkregen uit de kennis en informatie van wijkagenten, opsporingsambtenaren, bewoners en ondernemers (Landelijk Informatie en Expertise Centrum, zd.). Bestuurlijke ingrepen die door het RIEC/LIEC kunnen worden opgelegd zijn bijvoorbeeld sancties op grond van de Algemene wet bestuursrecht (Awb) en/of andere wetten; het toepassen van bestaande wet- en regelgeving met betrekking tot het intrekken van vergunningen (de Algemene Verordening Dranken en Horeca en Opiumwetgeving); en de toepassing van de Wet bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur (de Wet Bibob) (Inspectie Veiligheid en Justitie, 2016). Bibob is een bestuurlijk instrument waarmee gemeentes een integriteitsonderzoek kunnen doen naar vergunninghouders en subsidieaanvragers. Dit maakt Bibob tot een bruikbaar instrument waarmee gemeentes kunnen ingrijpen bij

sportverenigingen, omdat amateurclubs in de meeste gevallen vergunninghouder zijn en een door de gemeente gesubsidieerde accommodatie huren. Oftewel de huur van sportvelden kan worden opgezegd en vergunningen kunnen worden ingetrokken.

Er zijn inmiddels diverse regionale initiatieven om criminele activiteiten in sportclubs via een integrale aanpak tegen te gaan. Zo richt het maatschappelijke programma 'Weerbaarheid' van de Taskforce Brabant Zeeland zich op het beschermen van voetbalclubs tegen criminele invloeden. En de Provincie Gelderland wil met het project 'Sport en ondermijning' voorkomen dat sportverenigingen vatbaar zijn voor ondermijnende activiteiten (Provincie Gelderland, 2019).

Bovengenoemde maatregelen worden vooral ingezet bij situaties die criminaliteit faciliteren en minder op de verdachte individuen (Gemeente Woudenberg, 2018).

De rol van afzonderlijke partijen

Afzonderlijke partijen, zoals gemeentes, KNVB en politie (al of niet verenigd in het RIEC) spelen een belangrijke rol bij het ondersteunen van clubs die te maken krijgen met ongewenste inmenging en ondermijning, maar zitten daarbij niet altijd op dezelfde lijn.

Zo worden opsporingsdiensten van de politie veelvuldig in de interviews genoemd door gemeentes en de KNVB als belangrijke spelers bij het oplossen van de problematiek van ondermijning. Echter, waar de politie geneigd is om een sportvereniging die te maken heeft met criminele ondermijning op te heffen: "Het doel is; die club moet weg" (TO), zijn gemeentes eerder van mening dat geprobeerd moet worden zo'n vereniging overeind te houden vanwege haar maatschappelijke functie. Een geïnterviewde van een gemeente over een vereniging waarbij een trainer verdacht werd van criminele activiteiten:

"Het is natuurlijk niet ons doel om die sportclub te torpederen, want het is één van de grootste [in de stad] met een enorme maatschappelijke functie. [...]" (OV)

Hieronder wordt de rol van verschillende betrokken partijen nader toegelicht.

De rol van de gemeente. Het bewaken van de integriteit en veiligheid op sportclubs en het bewaren van de maatschappelijke waarde van sportverenigingen is een belangrijk gemeentelijk doel. Gemeentes krijgen echter in toenemende mate te maken met nieuwe ontwikkelingen binnen het voetbal, die de vraag hoe de maatschappelijke waarde te realiseren, ingewikkeld maakt. Zo zijn er in toenemende mate commerciële initiatieven (zoals voetbalscholen) die voetbalvelden huren van een vereniging, of die via gebruik maken van gemeentelijke

accommodaties. Dit betekent niet alleen een toename van het aantal gebruikers van (gemeente) accommodaties, maar ook een verminderde controle over wie de accommodaties gebruiken.

“Uiteindelijk zijn die accommodaties natuurlijk niet bestemd voor goed betaalde voetballers uit het hele land. Het is bestemd voor kinderen hier uit de buurt.” (HV)

Gemeentes zijn vanwege de Wet Bibob in principe in staat invloed uit te oefenen op deze ontwikkelingen en om verenigingen te ondersteunen bij het bestrijden van criminele ondermijning.

“Je ziet dat het [gemeente] bestuur vaak de beste instrumenten heeft, omdat ze eigenaar van de grond zijn. En ze geven een horecaverunning aan de kantine, dus daar kun je Bibob op loslaten.” (TO)

Vanwege het feit dat veel gemeenten accommodaties in bezit hebben, zouden gemeentes voorwaarden kunnen stellen aan het gebruik van sportfaciliteiten om integriteitsrisico's te beperken (Boonstra, 2019). Daarnaast hebben ze als subsidieverstrekker diverse mogelijkheden om verenigingen (meer) te sturen en te controleren.

“Daarvan zou je je moeten afvragen: wil je dat [externe partijen die de accommodatie gebruiken of huren] wel of niet? En als je het wilt, wil je die gesubsidieerd aanbieden? Als je dat niet wilt, dan maak je er een commercieel tarief van en dan mogen ze doen wat ze willen.” (HV)

Gemeentes zouden wellicht meer moeten sturen op wat er op de sportvelden gebeurt. En op basis daarvan zouden gemeentes voorwaarden kunnen verbinden aan het gebruik van accommodaties.

“Dan ga je met elkaar in gesprek [...] Je hoeft niet meteen de huur op te zeggen, maar dat zijn natuurlijk wel middelen die je [als gemeente] kunt inzetten op een gegeven moment.” (HV)

Een bestuurder stelt voor dat gemeentelijke ondersteuning aan voetbalclubs plaats zou kunnen vinden via een adviesloket, waar verenigingen met vragen terecht kunnen. Om dit idee verder te ontwikkelen zou de gemeente meer actief kunnen samenwerken met de betrokken partijen (zoals andere verenigingen, politie en KNVB).

Twee aanvullende interventiemogelijkheden die nog in het onderzoek van Goes (2021) genoemd worden en betrekking hebben om de rol van gemeentes bij het tegengaan van criminele ondermijning in de sport, zijn:

A) Dat gemeentes meer aandacht kunnen besteden aan de Code Goed Sportbestuur om sportbesturen weerbaarder te maken tegen criminele ondermijning, en

B) De aanpak van criminele ondermijning zou vastgelegd kunnen worden in het lokale sportakkoord. Het thema criminele ondermijning raakt immers direct aan een veilige sportomgeving en aan het deelakkoord van een positieve sportcultuur (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 2018)

Uit eerder onderzoek (Bruinsma, Stevens, Ceulen & Spapens, 2020) blijkt dat gemeenten over het algemeen nog weinig gebruik maken van de middelen die zij tot hun beschikking hebben om criminele ondermijning tegen te gaan.

De rol van de KNVB. De KNVB deelt de zorgen over criminaliteit in het voetbal (KNVB, 2019). Een geïnterviewde van de KNVB over de verantwoordelijkheden van deze bond:

“Het is echt ontzettend dubbel. Want aan de ene kant wil je betrokkenen bij criminele ondermijning van je afduwen als voetbalbond, want we willen alleen maar leuke mensen bij onze verenigingen hebben. We organiseren voetbalwedstrijden. Aan de andere kant kun je niet weglopen voor je verantwoordelijkheid. En dat appel [...] op de KNVB wordt steeds hoger, terecht of onterecht. Maar je hebt geen handvaten, geen indicatoren, of geen harde indicatoren waardoor je [iets] kunt [doen]. En nee je kunt het niet jezelf aanrekenen als sportbond, want je moet daarin toch ook hopen, vertrouwen op de politie, wetgeving, dat soort instanties.” (MW)

Het citaat laat zien dat de KNVB weliswaar inziet dat zij een belangrijke verantwoordelijkheid dragen in het voorkomen van ongeregelde zaken in het voetbal, maar tegelijkertijd zoekt de KNVB naar de rol die ze kunnen innemen in het bestrijden van criminele ondermijning:

“Wat wij proberen te doen als de KNVB, namelijk: Investeren in mensen, investeren in groei en doe dat op basis van goede afspraken. [...] Een duurzame manier van investeren, daar staan wij voor als KNVB. Op een structurele, duurzame manier, investeren in de club, in mensen, in organisatie [en] in cultuur vooral.” (VO)

De KNVB biedt verenigingen weliswaar verenigingsondersteuning, maar dat wordt niet altijd positief ontvangen, omdat verenigingsondersteuners de lokale situatie en complexiteit van wat er in een vereniging speelt niet altijd goed inschatten.

“Het zijn goedwillende mensen die verenigingen willen helpen, maar die komen dan één of twee keer een avond wat uitleggen zonder dat ze eigenlijk precies weten wat de praktijk is.” (HV).

Desalniettemin biedt de verenigingsondersteuning de KNVB in potentie de mogelijkheid om een goed beeld te krijgen van wat er bij verenigingen speelt.

Een tweede manier waarop de KNVB signalen van ondermijning kan registreren is door meer te doen met de informatie die ze hebben over welke clubs een sterke stijging in competitieniveau doormaken.

“Ik zou zeggen als KNVB, ga met die besturen in gesprek, wat gebeurt er bij jullie? Ik bedoel... je hoeft niet meteen met van alles te dreigen. Het lijkt me goed om een vinger aan de pols te houden. De historie leert wel dat het uiteindelijk toch altijd mis gaat.”

(HV)

Net als gemeentes zou ook de KNVB volgens bestuurders een idee dienen te ontwikkelen over hoe ze meer inzicht kunnen krijgen ten aanzien van wat er op de velden gebeurt.

Een derde punt van aandacht is dat de KNVB voorwaarden stelt aan verenigingen die aan de (hogere) competitieniveaus deelnemen. Bijvoorbeeld:

“Je mag er als club best voor kiezen een team op hoog niveau te laten voetballen... dat is prima. Maar daar kun je als KNVB ook voorwaarden aan verbinden, bijvoorbeeld dat dat niet ten koste mag gaan van je breedtesport aanbod. Je hoeft maar één keer naar de begroting te kijken en dan weet je ongeveer hoe dat verdeeld is.” (HV)

“En als je constateert dat er [in een club] iets gebeurt, wat er eigenlijk niet bij past, dat je [als KNVB] daar dan bovenop gaat zitten en met de vereniging in gesprek gaat kijken: Wat gebeurt hier en hoe kunnen we daar iets in veranderen? Maar nu zeggen verenigingen vaak ‘het is onze vereniging, wij bepalen zelf wat we doen.’ ...dat is niet heel lang houdbaar, denk ik.” (HV)

De rol van bestuurders. Hoewel clubbestuurders soms zeggen dat zij zonder bewijs, nauwelijks iets kunnen doen tegen criminele ondermijning, is die veronderstelling niet juist. Sportverenigingen kunnen zelf diverse dingen doen om criminele ondermijning tegen te gaan. Ze kunnen bijvoorbeeld door het ontwikkelen en implementeren van interne financiële controles de kansen op inmenging verkleinen en fraudegevallen sneller opsporen. Het ontwikkelen van adequate controles bestaat uit het creëren van nauwkeurige financiële rapportagesystemen, procedures om activa te beschermen, beleid inzake belangenconflicten en reguliere procedures om mogelijke frauduleuze activiteiten op te sporen (Misener, Cuskelly &

Wicker, 2021). Dergelijke maatregelen kosten echter veel tijd, energie en de juiste competentie van bestuurders en niet alle verenigingen zijn hiertoe in staat.

Penningmeesters kunnen een belangrijke rol spelen bij het opsporen van fraudegevoelige activiteiten, maar zijn ook kwetsbaar voor het verduisteren van gelden zoals ook buiten het voetbal het geval is geweest, bijvoorbeeld bij de Biljartbond Nijmegen, de supportersvereniging van Go Ahead Eagles en de paardensportvereniging Bucephalus in Barsingerhorn (Den Ouden, 2012). Uit een internationaal vergelijkend onderzoek (Kihl, Misener, Cuskelly & Wicker, 2021) naar fraude in de amateursport blijkt dat fraudeurs relatief vaak een vrijwilligerspositie als penningmeester of voorzitterspositie innemen. Zij kunnen tot fraude overgaan omdat zij a) daar een reden voor hebben (zoals financiële problemen), b) de gelegenheid toe hebben (zoals toegang tot organisatorische accounts of ontoereikende controlemechanismen), c) vanwege rationalisatie (zelfrechtvaardiging of het ontkennen van verantwoordelijkheid) en d) de vaardigheden bezaten om te frauderen. Met name punt b) en c) zijn voor verenigingen interessant. Het impliceert immers dat bestuurders (met name de penningmeester en de voorzitter) in een club zelf ook gecontroleerd dienen te worden. Tevens is punt c) rationalisatie interessant omdat dit bijdraagt aan het scheppen van een permissief ethisch klimaat door bestuurders. Waakzaamheid is dus op dit punt geboden.

Daarnaast hebben bestuursleden de mogelijkheid om richtlijnen op te stellen over bevoegdheden voor sponsors. Een evenwichtige verdeling tussen hoe gelden verdeeld worden tussen het eerste team en de rest van de club is daarbij van belang.

“Als je die principes als grondbeginsel hanteert dan kun je daar [als club] van profiteren.” (SP)

Een bestuurslid geeft bijvoorbeeld aan dat een sponsor wel een ‘label’ mag geven aan sponsorgeld, bijvoorbeeld voor een G-team, of voor het trainen van jongeren, maar dat de club terughoudend is in het aannemen van grote bedragen die uitsluitend bestemd zijn voor de ontwikkeling van het eerste team.

“Het is natuurlijk veel beter voor de continuïteit van je vereniging dat de macht niet bij één partij ligt. Haakt er één sponsor af van de één, of haken er één of twee af van de vijftien of twintig? [...] Dus wij hebben ons als bestuur vanaf dag één gerealiseerd dat het sponsormodel wat wij hebben zeer risicovol en eigenlijk ongezond was [vanwege de afhankelijkheid van één sponsor].” (BL)

Daarnaast kunnen besturen alerter zijn op de vergoedingen die zij spelers bieden en niet proberen om daarbij KNVB-richtlijnen te omzeilen. Momenteel wordt er bij veel clubs

getwijfeld over de positieve effecten van de nieuwe maatregel voor maximale vrijwilligersvergoedingen.

“Ik hoop dat het [KNVB-maatregel voor maximale vergoeding van 180 euro aan spelers] gaat werken. Het amateurvoetbal zoals het nu staat [gedoeld wordt op onderhandse betalingen] heeft ook heel veel charmes en ik hoop niet dat heel veel van die charmes uiteindelijk verdwijnen.” (ZG)

Tegelijkertijd zijn veel bestuurders het erover eens dat, voor het creëren van binding in de club, de eigen spelers gerepresenteerd moeten worden in het eerste team van de vereniging en dat het uitgeven van grote bedragen voor het contracteren van spelers niet juist is.

“Ik zei altijd: ‘Ik speel liever 1e of 2e klasse met vijftig procent eigen jeugdspelers dan dat we in de 2e divisie spelen met een betaald vreemdelingenlegioen’.” (BL)

“Eigenlijk is het te gek voor woorden, dat je spelers gaat betalen voor hun hobby. Als je echt dit probleem wilt oplossen, moet je stoppen met betalen en moeten we het geld dat daaraan uit zou worden gegeven, besteden aan jeugdopleiding en betere trainers en opleiding van mensen.” (BL).

Een belangrijk voordeel van zo een manier van werken is dat de spelers uit het eerste team een sterkere voorbeeldfunctie hebben voor jongere spelers, omdat jongere spelers hen kennen. Tegelijkertijd zorgt het voor meer betrokkenheid van supporters, die ‘hun’ spelers ook daadwerkelijk kennen. Het gaat niet langer alleen om het spel, maar ook om de spelers. Ten slotte zouden (bestuurders van) verenigingen om meer financiële middelen te verkrijgen, kunnen meeliften op ontwikkelingen in de buurt. Denk daarbij bijvoorbeeld aan het werven van beschikbare subsidies voor het ontwikkelen van activiteiten bij een vereniging, die uiteindelijk tot doel hebben de ontwikkeling en/of binding in de buurt te versterken.

Een belangrijk probleem bij het doorvoeren van bovengenoemde oplossingen heeft te maken met de capaciteit van besturen. Binnen voetbalverenigingen is een bestuursfunctie een vrijwillige taak, terwijl de aanpak van ondermijning in toenemende mate om professionalisering vraagt. Hoewel ook clubs met professionele besturen (BVO's) te maken krijgen met ondermijning, maakt het werken met vrijwilligers een vereniging kwetsbaar voor ondermijning, omdat niet alle vrijwilligers voldoende inzicht en vaardigheden hebben om ongewenste activiteiten in de club te signaleren en het hoofd te bieden.

“Het moet gewoon echt allemaal professioneler. Het is heel goed om een club vrijwilligers en een bestuur te hebben dat nadenkt over welke kant je op wil, wat de positionering van je vereniging is, wat je wel wilt doen, wat je niet wilt doen, welke kant het op moet. Maar je moet echt professionaliseren, anders is het gewoon niet te doen. En de meest voor de hand liggende oplossing is contributie verdubbelen, daar ben ik ook weer niet helemaal voorstander van.” (HV)

Op de vraag of en hoe vrijwillige besturen voldoende toegerust kunnen worden voor het tegengaan van ondermijning, bestaat op dit moment nog geen eenduidig antwoord.

Nadelen. De hierboven besproken interventiemogelijkheden kunnen ook nadelen hebben. Wanneer organisaties pogingen doen om criminele ondermijning tegen te gaan, daarbij uitsluitend wijzen op regels en procedures en focussen op controleren en bestraffen, zal dit naar alle waarschijnlijkheid de morele competenties in een vereniging verzwakken (Maesschalck, 2019) Het zou bovendien kunnen leiden tot een onnodig complexe gelaagdheid van regels en (als gevolg) het ontduiken hiervan.

In het tegengaan van criminele ondermijning zijn er tot nu toe weinig interventies bekend die zich richten op het ontwikkelen van een waardenbenadering. Denk hierbij aan het bewustmaken van organisaties/verenigingen die kwetsbaar zijn voor criminele activiteiten en hoe zij vanuit hun morele kompas tot meer integere keuzes kunnen komen. Een waardenbenadering vraagt bovendien om een fundamentele discussie over het vormgeven van zowel een competitieve als integere sportvereniging, als ook over de consequenties van het schenden van fundamentele (publieke) waarden in de sport.

Door geïnterviewden werden enkele morele dilemma's genoemd, die op basis van de juiste 'waarden' (morele afwegingen), risico's op ondermijning kunnen afwenden.

Bijvoorbeeld, als een vereniging een aanbod krijgt van een sponsor dat te mooi is om waar te zijn. Of zoals een bestuurder dit verwoordt:

“Alsof je in één keer een waterput midden in de woestijn ziet staan.” (SP)

Royale aanbiedingen van sponsors komen in de amateursport vrijwel niet voor. En als het voorkomt zouden verenigingen goed moeten informeren naar de redenen van de sponsor om de vereniging te sponsoren.

“Een Dagobert Duck die aankomt met een hele zak geld zonder daar bepaalde zaken voor terug te willen, dat is altijd vreemd. De enige manier om dat te checken is: welke binding heeft iemand met een club?” (SP)

Hoewel dergelijke situaties zelden voorkomen, heeft een bestuurder in ons onderzoek ermee te maken gehad. Voorzichtigheid is dus geboden als grote sponsors plotseling opduiken en aanbieden in de club te investeren.

Een andere bestuurder vertelde dat de club de volgende afweging maakt:

“We zijn de afgelopen jaren met een paar partijen in gesprek geweest en daar hebben we wel heel duidelijk de lijn in aangehouden dat we de ziel van de vereniging niet gaan verkopen aan een sponsor. Dus dat is één. Maar twee is ook dat er gewoon een aantal voorwaarden zijn.” (BL)

Deze bestuurder vindt het met name lastig om risico's op ondermijning goed in te schatten, omdat meestal niet te bewijzen is dat er iets mis is met grote sponsors. Belangrijkste is volgens hem om als bestuur te bespreken welk imago ze vinden passen bij de club en welke voorwaarden, garanties en (on) afhankelijkheden daar mogelijk mee verbonden zijn.

7.2 CONCLUSIE

In dit onderzoek hebben de onderzoekers laten zien dat het vraagstuk van (criminele) ondermijning alle kenmerken van een ‘wicked problem’ (Rittel & Webber, 1973) met zich meedraagt, een probleem dat zich niet gemakkelijk laat temmen op basis van één of enkele simpele oplossingen. Oftewel het aanpakken van het probleem van ondermijning is een proces, dat aandacht vereist voor de posities van en verhoudingen tussen alle betrokkenen. Het is te zien als een puzzel, waarvan de afbeelding gedurende het leggen van de puzzel verandert en waar diverse actoren met elkaar samenwerken of elkaar tegenwerken tijdens het oplossen van de puzzel.

Naast de mogelijkheden die verenigingen zelf hebben om interventies te plegen, blijkt dat ook veel mogelijkheden van de KNVB en gemeentes nog onderbenut blijven. Denk daarbij bijvoorbeeld aan de rol van de gemeente ten aanzien van het accommodatiebeheer en subsidieverlening, of de rol van de KNVB ten aanzien van het signaleren van ongeregelde zaken. Zij zouden bijvoorbeeld bij een vereniging kunnen informeren wat de achtergrond is van bepaalde signalen die zij over de vereniging ontvangen en ze zouden de financiële handel en

wandel van de club nadrukkelijker en structureler kunnen monitoren als zich binnen de club ontwikkelingen voordoen die passen bij het patroon van criminele inmenging.

Verder blijkt uit dit onderzoek dat op waarde-gerichte interventies, zoals prestatieve sportclubs meer bewust maken van hun kwetsbaarheid voor criminele beïnvloeding en hoe hierin morele zin betere keuzes in te maken, nog weinig ontwikkeld zijn. Ook waarde-gerichte interventies zijn van belang omdat ze focussen op de organisatiecultuur en de sociale context (zoals bewustwording en binding) van verenigingen. Daarmee vergroten ze de weerbaarheid van verenigingen tegen ondermijningspraktijken.

Bronnenlijst

Ashforth, B., Anand, V. (2003). The Normalization of Corruption in Organizations. *Research in Organizational Behaviour* 25, 1-52. [https://doi.org/10.1016/S0191-3085\(03\)25001-2](https://doi.org/10.1016/S0191-3085(03)25001-2)

Boessenkool, J., & Waardenburg, M. (2011). Vrijwilligerswerk professionaliseren. *Boessenkool, J., Lucassen, J., Waardenburg, M. & Kemper, F., Sportverenigingen: tussen tradities en ambities*, 135-144.

Boonstra, W. (2019, Augustus 29). Meer aandacht voor criminele infiltratie in sportclubs. *Binnenlands Bestuur*. Opgehaald van: <https://www.binnenlandsbestuur.nl/financien/thema-ondermijning-mogelijk-lokale-sportakkoorden>

Boutellier, H., Van Steden, R., Eski, Y., & Boelens, M. (2020). Een einde aan ondermijning. *Tijdschrift voor Veiligheid*. <https://doi.org/10.5553/TvV/187279482020019001001>

Bruinsma, G. J. (2007). Urbanization and Urban Crime: Dutch Geographical and Environmental Research. *Crime and Justice: Review of Research* 35, 453-502. <https://doi.org/10.1086/650190>

Bruinsma, M., Ceulen, R., & Spapens, A. (2018). *Ondermijning door criminele 'weldoeners': Inventariserend onderzoek*. Den Haag: SDU.

Bruinsma, M., Ceulen, R., & Spapens, A. (2019). *Ook criminelen houden van voetbal: Criminele sponsors van het amateurvoetbal in Brabant en Zeeland*. Bureau Bruinsma & Tilburg University.

Bruinsma, M. Y., Stevens, V., Ceulen, R., & Spapens, A. (2020). Criminele inmenging bij amateursportverenigingen: Aard, omvang en handelingsperspectief. Bureau Bruinsma, Mulier Instituut, Tilburg University

Bruinsma, M., Stevens, V., Cremers, R., & Spapens, A. (2021). Criminele inmenging bij amateursportverenigingen: aard, omvang en handelingsperspectief. Criminele inmenging bij amateursportverenigingen – Mulier Instituut.

Cameron, M., & MacDougall, C. (2000). *Crime prevention through sport and physical activity*. Canberra: Australian Institute of Criminology. Opgehaald van:

https://www.researchgate.net/profile/Colin-Macdougall-2/publication/253574731_Crime_Prevention_Through_Sport_and_Physical_Activity/links/0c960536dbeec8b688000000/Crime-Prevention-Through-Sport-and-Physical-Activity.pdf

Clinard, Marshall B. (1942). The Process of Urbanization and Criminal Behavior. *American Journal of Sociology* 48(2), 202-13. <https://doi.org/10.1086/219122>

Cohen, L., Felson, M. (1979). Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach. *American Sociological Review*, 588-608. <https://doi.org/10.2307/2094589>

Den Ouden, M. (2012, Februari 7). *Een goede organisatie en een goede controle kunnen fraude in sportverenigingen helpen voorkomen*. Opgehaald van Sportknowhow XL: <https://www.sportknowhowxl.nl/nieuws-en-achtergronden/column-xl/item/84843/>

De Rechtspraak. (2017, Oktober 29). *Onderzoek: Georganiseerde criminaliteit vaak erg moeilijk te bewijzen*. Opgehaald van de Rechtspraak: <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Nieuws/Paginas/Onderzoek-Georganiseerde-criminaliteit-vaak-erg-moeilijk-te-bewijzen.aspx>

Ferwerda, H., Wolsink, J., Olfers, M., & Te Velde, R. (2021). Van inzicht naar aanpak; een onderzoek naar ondermijning in de amateursport in regio Rotterdam: *Binnenwerk_Bekereeks_Van_inzicht_naar_aanpak.indd* (bureaubeke.nl).

Financial Action Task Force (FATF). (2009). *Money Laundering through the Football Sector*.

Gemeente Woudenberg. (2018). *Actieplan bewustwording en aanpak ondermijning 2019-2022*.

Goes, D. (2021). *Loslaten of aanpakken. Een exploratief onderzoek naar de perspectieven van gemeenten en sportclubs op beleid en ondersteuning om criminele ondermijning in de sport tegen te gaan*. Universiteit Utrecht.

Hirschman, A. O. (1970). *Exit, voice, and loyalty: Responses to decline in firms, organizations, and states* (Vol. 25). Harvard university press.

Hoeijmakers, R., & Van Kalmthout, J. (2020). *Gevolgen coronacrisis voor sportverenigingen*. Utrecht: Mulier Instituut. Opgehaald van Mulier Insituut: <https://sportzeeland.nl/wp-content/uploads/2021/01/Artikel-gevolgen-coronacrisis-voor-sportverenigingen.pdf>

Hoogewoning, F., Van Dijk, A., & Man, W. (2010). Ondermijning en veiligheid. *Tijdschrift voor de Politie*, 6-10.

Inspectie Veiligheid en Justitie. (2016). *De aanpak van ondermijning*. Ministerie van Veiligheid en Justitie.

Kihl, L. A., Misener, K. E., Cuskelly, G., & Wicker, P. (2021). Tip of the iceberg? An international investigation of fraud in community sport. *Sport Management Review*, 24(1), 24-45. <https://doi.org/10.1016/j.smr.2020.06.001>

KNVB. (2019, Juni 10). *KNVB steunt onderzoek tegen criminelen in het amateurvoetbal*. Opgehaald van KNVB: <https://www.knvb.nl/nieuws/amateurvoetbal/uitgelicht/56073/knvb-steunt-onderzoek-tegen-criminelen-het-amateurvoetbal>

Kortleven, W. (2020). Een boekje open over ondermijning. *Tijdschrift voor Veiligheid*, 69-82. Opgehaald van: https://repub.eur.nl/pub/126012/Repub_126012.pdf

Krouwel, A., Boonstra, N., Duyvendak, J., & Veldboer, L. (2006). A Good Sport? Research into the Capacity of Recreational Sport to Integrate Dutch Minorities. *International Review for the Sociology of Sport*, 165-180. <https://doi.org/10.1177/1012690206075419>

Lam, J., Van der Wal, R., & Kop, N. (2018). *Sluipend gif: een onderzoek naar ondermijnende criminaliteit*. Boom Criminologie. Opgehaald van: <https://www.politieacademie.nl/actueel/Documents/sluipend%20gif.pdf>

Landelijk Informatie en Expertise Centrum (LIEC). (2019). *Landelijk beeld van ondermijnende criminaliteit*. Opgehaald van RIEC-LIEC: <https://www.riec.nl/binaries/riec/documenten/rapporten/2019/10/21/landelijk-beeld/Landelijk+beeld+def.+verzending+Minister+20191003.pdf>

Landelijk Informatie en Expertise Centrum. (zd). *Ondermijningsbeelden*. Opgehaald van RIEC-LIEC: <https://www.riec.nl/maatregelen-en-documenten/ondermijningsbeeld---b-cba>

Levi, M. (2008). Organized fraud and organizing frauds: unpacking research on networks and organization. *Criminology & Criminal Justice*, 389-418. <https://doi.org/10.1109/TIE.2008.918488>

MacClancy, J. (1996). *Sport, identity and ethnicity* (pp. 1-20). Berg Publisher Ltd.

Maesschalck, J. (2019). *Facing the dark side: on the unintended, unanticipated and unwelcome consequences of ethics management*. Leuven: Leuven Institute of Criminology. Opgehaald van: <https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=70612109808406603009100707512003107102602408403307105909606700309209306902707110709900000303704002106200807110909612012609512405609001301404912611502608707110100506600801502508411309000311311>

0064090005029080082105070029021090104023108090023002001091&EXT=pdf&INDEX=TRUE

Martin, J. (2002). *Organizational culture, mapping the terrain*. Sage publications.

McPherson, M., Smith, L., & Cook, J. (2001). Birds of a Feather: Homophily in Social Networks. *Annual Review of Sociology*, 415-444. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.27.1.415>

Misener, K., Cuskelly, G., & Wicker, P. (2021). *Fraud in sports clubs is an international concern*. Opgehaald van Play by the Rules: <https://www.playbytherules.net.au/resources/articles/fraud-in-sports-clubs-is-an-international-concern>

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2018). Nationaal Sportakkoord: sport verenigt Nederland. Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS).

Mulier Instituut. (2019, December 9). *Drie van de tien sportverenigingen heeft financiële zorgen*. Opgehaald van Alles over Sport: <https://www.allesoversport.nl/artikel/drie-van-de-tien-sportverenigingen-heeft-financiele-zorgen/>

Muller, E., Van der Leun, J., Moerings, L., & Van Calster, P. (2010). *Criminaliteit en criminaliteitsbestrijding in Nederland*. Kluwer. Opgehaald van: <https://hdl.handle.net/1887/61859>

Mutz, M., & Baur, J. (2009). The role of sports for violence prevention: sport club participation and violent behaviour among adolescents. *International Journal of Sport Policy*, 305-321. <https://doi.org/10.1080/19406940903265582>

Nelen, H. (2015). Professional Football and Crime. Exploring terra incognita in studies on white-collar crime. In G. Vandewalle, *Handbook of White-Collar and Corporate Crime in Europe* (pp. 292-303). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315858432>

Ng, K., Niven, K., & Hoel, H. (2020). 'I could help, but...': A dynamic sensemaking model of workplace bullying bystanders. *Human Relations*, 73(12), 1718-1746. <https://doi.org/10.1177/001872671988461>

NOC*NSF. (2018). *Het Nationaal Sportakkoord. Sport verenigt Nederland*. Provincie Gelderland. (2019). *Samen voor Gelderland, Coalitieakkoord 2019-2023*.

Raad voor het Openbaar Bestuur. (2012). *Loslaten in vertrouwen. Naar een nieuwe verhouding tussen overheid, markt én samenleving*. WRR

Rijksoverheid (2022) Onderzoeksrapport auditteam voetbal en veiligheid: Weerbaar(der) maken van Amateur voetbalverenigingen tegen ondermijning.
<https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/rapporten/2022/05/13/weerbaar-der-maken-van-amateurvoetbalverenigingen-tegen-ondermijning/Weerbaar%28der%29+maken+van+Amateurvoetbalverenigingen+tegen+ondermijning.pdf>

Rittel, H. W., & Webber, M. M. (1973). Dilemmas in a general theory of planning. *Policy sciences*, 4(2), 155-169. <https://doi.org/10.1007/BF01405730>

Schnabel, P., Bijl, R., & Hart, J. D. (2008). *Betrekkelijke betrokkenheid*.
<http://dx.doi.org/10.48592/831>

Shaw, C., and H. McKay. (1942). *Juvenile Delinquency and Urban Areas*. Chicago: University of Chicago Press.

Skirstad, B., & Chelladurai, P. (2011). For 'love' and money: A sports club's innovative response to multiple logics. *Journal of Sport Management*, 25(4), 339-353.
<https://doi.org/10.1123/jsm.25.4.339>

Steenwijk, P., & Nelen, H. (2018). De aanval is de beste verdediging: het indammen van witwaspraktijken in de professionele voetballerij. *Tijdschrift voor Bijzonder Strafrecht & Handhaving*, 135-142. <https://doi.org/10.5553/tbsenh/229567002018004003002>

Stevens, V., Cremers, R., Bruinsma, M., & Spapens, A. (2021). Criminele inmenging in de amateursport: Weerbaarheid door samenwerking. *Tijdschrift voor Sport & Recht*, 2021(1/2), 12-17. Opgehaald van:
https://research.tilburguniversity.edu/files/56491537/Criminele_Inmenging_Amateursport.pdf

Stevens, V., Geurink, N. & Wester, S. (2022) Rode dradenanalyse criminele inmenging in de amateursport. Een kennisoverzicht van de aard, omvang, risico's en handelingsperspectieven. Mulier Instituut/Centrum Criminaliteitspreventie en Veiligheid.
https://hetccv.nl/fileadmin/Bestanden/Onderwerpen/Georganiseerde_criminaliteit/Rode_draden_analyse_criminele_inmenging_in_de_amateursport_def.pdf

Struiksmā, N., Akerboom, C., & Boxum, C. (2017). *Criminele beïnvloeding van het lokale openbaar bestuur*. Pro Facto. Opgehaald van Pro Facto:
https://repository.wodc.nl/bitstream/handle/20.500.12832/2284/2721_volledige_tekst_tcm28-283692.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Taskforce Brabant Zeeland. (2020). *Integriteitsrisico's bij sportclubs*. Signaal & Interventiekaart.

Tennekes, J. (1995). *Organisatiecultuur: een antropologische visie*. Garant. Opgehaald van: <https://books.google.com/books?hl=nl&lr=&id=JX0eiKbGH6IC&oi=fnd&pg=PA9&dq=tennekes+1995&ots=-RhkSJfhD0&sig=iSH30086A3zHDykRGZjS-Rb0zBk>

Thornton, P. H., & Ocasio, W. (1999). Institutional logics and the historical contingency of power in organizations: Executive succession in the higher education publishing industry, 1958–1990. *American journal of Sociology*, 105(3), 801-843. <https://doi.org/10.1086/210361>

Tops, P., & Schilders, H. (2016). Naar een meervoudige aanpak van ondermijning. *Tijdschrift voor de Politie*, 12-15. Opgehaald van het Tijdschrift voor de Politie: <https://www.politieacademie.nl/kennisonderzoek/kennis/mediatheek/pdf/92747.pdf>

Tops, P., & Tromp, J. (2019). De achterkant van Amsterdam. *Een verkenning van drugsgelateerde criminaliteit*. Opgehaald van Gemeente Amsterdam: https://www.vrt.be/content/dam/vrtnieuws/bestanden/2019/onderzoeksrapport_de_achterkant_van_amsterdam.pdf

Tops, P., & Van der Torre, E. (2014). *Wijkenaanpak en Ondermijnende Criminaliteit*. Politieacademie & Tilburg University. Opgehaald van: <https://www.politieacademie.nl/thema/gebiedsgebondenpolitie/Documents/Wijkaanpak%20en%20ondermijnende%20criminaliteit.PDF>

Van der Roest, J. (2011). *Hybridisering van sportverenigingen. Onderzoek naar het functioneren van voetbalverenigingen en voetbalscholen*. Den Bosch: Mulier Instituut. Opgehaald van: <https://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/231540/HybridiseringvansportverenigingenVanderRoest.pdf?sequence=1>

Van Deth, J., & Zmerli, S. (2010). Introduction: Civicism, Equality, and Democracy. A 'Dark Side' of Social Capital? *American Behavioral Scientist*, 631-639. <https://doi.org/10.1177/0002764209350827>

Van Slobbe, M., Vermeulen, J., & Koster, M. (2013). The making of an ethnically diverse management: contested cultural meanings in a Dutch amateur football club. *Sport in Society*, 16(10), 1360-1374. <https://doi.org/10.1080/17430437.2013.821257>

Van Vooren, T. (2018). *Crimineel geld in amateurvoetbal schiet het doel voorbij. Een onderzoek naar de indicatoren van criminele sponsors en donateurs in het amateurvoetbal en de publieke of private interventiemogelijkheden*. Bachelorscriptie Avans Hogeschool.

Vereniging van Nederlandse Gemeenten. (2017). *Aanpak ondermijning: de rol van de VNG*.

Vermeulen, J., & Verweel, P. (2009). Participation in sport: bonding and bridging as identity work. *Sport in Society*, 1206-1219. <https://doi.org/10.1080/17430430903137886>

Vermeulen, P. A. M. (2012). Omgaan met institutionele complexiteit. Opgehaald van: <https://repository.ubn.ru.nl/bitstream/handle/2066/111748/111748.pdf>

Vidaver-Cohen, D. (1998). Moral Climate in business firms: a conceptual framework for analysis and change. *Journal of Business Ethics* 17 (11), 1211-1226 Opgehaald van: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1023/A:1005763713265.pdf?pdf=inline%20link>

Waardenburg, M. (2016). *Dubbelspel. Over de instrumentalisering van de sportvereniging*. Utrecht: Universiteit Utrecht. Opgehaald van: <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/338541>

Williams, P. (2001). *Transnational Criminal Networks* in J. Arquilla and D. Ronfeldt (eds.), *Networks and Netwars*, 61–97. Opgehaald van: https://www.analytic-education.com/resources-download/Williams_Transnational-Criminal-Networks.pdf

Wirth, L. (1964). *Urbanism as a Way of Life*. In Louis Wirth on Cities and Social Life: Selected Papers, edited by Albert J. Reiss Jr. Chicago: University of Chicago Press

Bijlage I Datamanagement, ethiek en AVG – Institutions as bad barrels

Afspraken en werkwijze

Uitgangspunten en afspraken datamanagement

- Er wordt alleen toegang tot data verstrekt aan degene die ook werkelijk analyses uitvoeren.
- Data of bestanden beveiligd versturen
- Interviews na uitwerking direct wissen.
- Zorgvuldig omgaan met fysieke informatie of apparaten die informatie bevatten (zoals prints, computers, telefoons)

Uitgangspunten en afspraken AVG en ethiek

- Alle data, mapjes en bestanden (inclusief transcripten en verslagen) worden zoveel mogelijk gepseudonimiseerd. Dit houdt in: geen verwijzingen naar casussen, namen van respondenten en zo min mogelijk andere gegevens die naar personen of clubs verwijzen. Transcripten die onderling worden gedeeld zijn dus volledig gepseudonimiseerd.
- Wat betreft ethische richtlijnen houden we ons aan de GDPR en laten we ons bij dilemma's adviseren door de ethische commissie van de faculteit REBO (FETC). Bij elk interview is gebruik gemaakt van een (vooraf verstuurd en door de respondent ondertekend en besproken) informed consent brief.

Bijlage II Zoeken naar casussen

Het zoekproces. Het is niet eenvoudig geweest overzicht te krijgen over verschillende casussen (sportclubs) die te maken hebben gehad met van criminele ondermijning. Dit kwam mede omdat er geen overzicht is van casussen die zich gedurende de afgelopen jaren hebben voorgedaan.

Voor het selecteren van casussen voor dit onderzoek is daarom in eerste instantie gezocht naar berichten in de media die betrekking hebben op het ondermijnen van sportclubs.

Daarnaast is ander onderzoek geraadpleegd, onder andere dat van Bruinsma (2018, 2019) waarbij gelet is op manieren waarop deze onderzoekers hun data hebben verzameld.

Ten slotte hebben twee leden van het onderzoeksteam gesprekken gevoerd met diverse experts in het veld. Ook aan deze experts is gevraagd welke casussen zij kenden.

Op deze manier raakten de onderzoekers bekend met een groot aantal recente en minder recente casussen. Ook op deze manier zijn wij met een aantal casussen bekend geraakt.

Een voetbal casus. Opvallend in het zoeken naar casussen via bovengenoemde kanalen, is dat de op deze manier gevonden casussen vrijwel allen afkomstig zijn uit het voetbal. Dit stelde de onderzoekers ons voor de vraag of zij zich specifiek op het voetbal zouden richten.

Overwegingen hiertoe waren:

- Aangezien criminele ondermijning bij andere sporten nog nauwelijks een (expliciet) thema is, zal het daar ook lastiger te onderzoeken zijn.
- Wanneer er via de media aandacht voor een casus is geweest, is de casus openbaar gemaakt. En dat maakt het voeren van het gesprek hierover mogelijk eenvoudiger.
- De onderzoekers houden er echter rekening mee dat een club de casus niet (weer) wil oprakelen en dit kan een belemmering vormen voor de dataverzameling.

Geselecteerde casussen uit de media. De onderzoekers hebben een overzicht gemaakt van casussen die in de media verschenen zijn (allen via internet geworven). Daarbij is in beeld gebracht: jaartal en bron van media berichtgevingen, de aard/kenmerken van het incident, adres en de ligging van de club, contactgegevens van de club/clubbestuur, spelniveau van de club en ten slotte redenen om de club wel/niet nader te onderzoeken.

Bijlage III Informed consent formulier

Informatie over deelname aan onderzoek

Sport & Society: ‘Institutions as bad barrels: criminal undermining of sport clubs.’

1. Inleiding

De Universiteit Utrecht doet wetenschappelijk onderzoek naar de weerbaarheid van sportclubs wanneer zij te maken krijgen met (criminele) ondermijnende activiteiten binnen hun club. Het onderzoek richt zich op de vraag welke processen en dilemma's zich binnen een club voordoen wanneer er sprake is van (criminele) ondermijning. Het onderzoek wordt daarom uitgevoerd onder betrokken stakeholders van voetbalclubs die binnen hun club te maken hebben gehad met (criminele) ondermijning.

2. Wat is de achtergrond en het doel van het onderzoek?

De afgelopen jaren verschenen er regelmatig berichten in de media waaruit bleek dat clubs steeds vaker te maken krijgen met crimineel ondermijnende activiteiten, zoals bijvoorbeeld drugshandel of witwassen van zwart geld. Juist voor de positieve waarden die de sport in zich draagt is dit een uiterst onwenselijke situatie. Het doel van dit onderzoek is om de kwetsbaarheid en weerbaarheid van sportverenigingen ten aanzien van eventuele (criminele) ondermijning nader te onderzoeken. Op basis daarvan willen we aanbevelingen doen om clubs meer bewust te maken van ondermijnende activiteiten en om hen zo meer weerbaar te maken.

3. Hoe wordt het onderzoek uitgevoerd?

Het onderzoek is een case studie, dat wil zeggen dat we enkele clubs die te maken hebben gehad met (criminele) ondermijning, nader onderzoeken. Data over de case worden verzameld op basis van interviews, observaties en beschikbare documenten.

Van de interviews worden bij voorkeur audio opnames gemaakt, ook wanneer de interviews online worden gehouden. De interviews worden gepseudonomiseerd (zie ook punt 7), zodat uitspraken van geïnterviewde die in de rapportage worden gebruikt, niet te herleiden zijn naar een persoon, noch naar betreffende club.

4. Wat wordt er van u verwacht?

Als u meewerkt aan het onderzoek, vragen wij u (met dit formulier) om een schriftelijke goedkeuring. De interviews worden afgenomen op een door u gewenst tijdstip. De plaats van het interview wordt in onderling overleg nader bepaald en kan ook online plaatsvinden. Eventuele observaties vinden doorgaans plaats op de club. Interviews zullen een uur tot anderhalf uur van uw tijd in beslag nemen.

5. Wat zijn mogelijke voor- en nadelen van deelname aan dit onderzoek?

U heeft zelf geen direct voordeel van deelname aan dit onderzoek. Voor de toekomst kan het onderzoek echter nuttige gegevens opleveren voor sportclubs. Zo kan het onderzoek inzichten opleveren over de oorzaken en mogelijke aanpak van ondermijning in sport.

6. Vrijwillige deelname

Deelname aan dit onderzoek is vrijwillig. Als u toch besluit niet mee te doen, dan hoeft u niets te tekenen. U hoeft ook niet te zeggen waarom u niet wilt meedoen. Als u wel meedoet, kunt u zich altijd bedenken en stoppen op ieder gewenst moment — ook tijdens het onderzoek. Bovendien kunt u nadat u heeft meegedaan nog uw toestemming intrekken. Indien u daarvoor kiest, zullen uw onderzoeksgegevens niet meegenomen worden in de analyses.

Uw onderzoeksgegevens kunnen echter niet meer verwijderd worden als deze al zijn geanalyseerd.

7. Wat gebeurt er met de verzamelde gegevens?

Uw persoonsgegevens zullen niet verstrekt worden aan anderen dan de onderzoekers die direct bij dit project betrokken zijn en worden op een veilige server opgeslagen.

Tijdens uw deelname aan het onderzoek worden gegevens verzameld. Deze gegevens krijgen een code die alleen met een sleutel naar u te herleiden is. Dit betekent dat de onderzoeksgegevens gecodeerd zijn. Wij zijn verplicht de gecodeerde onderzoeksgegevens minimaal 10 jaar te bewaren. Daarvoor geeft u toestemming als u meedoet aan dit onderzoek. Als u dat niet wilt, kunt u niet meedoen aan dit onderzoek.

Uw gegevens worden opgeslagen en bewaard op een door de Universiteit Utrecht beveiligde server. De gecodeerde onderzoeksgegevens kunnen worden gedeeld met en/of worden hergebruikt door andere wetenschappers om eventueel andere onderzoeksvragen mee te beantwoorden. De sleutel waarmee gecodeerde gegevens naar u persoonlijk te herleiden zijn, wordt zo spoedig mogelijk vernietigd.

8. Is er een vergoeding wanneer u besluit aan dit onderzoek mee te doen?

Er staat geen vergoeding tegenover deelname aan dit onderzoek.

9. Meer informatie over dit onderzoek?

Voor het stellen van vragen en het inwinnen van nadere informatie voor, tijdens en na het onderzoek kunt u zich wenden tot: [naam]@uu.nl

10. Het verlenen van toestemming.

Ik bevestig:

- dat ik via de informatiebrief naar tevredenheid over het onderzoek ben ingelicht;
- dat ik in de gelegenheid ben gesteld om vragen over het onderzoek te stellen en dat mijn eventuele vragen naar tevredenheid zijn beantwoord;
- dat ik gelegenheid heb gehad om goed over deelname aan het onderzoek na te denken;
- dat ik uit vrije wil deelneem.

Ik stem er mee in dat:

- de verzamelde gegevens voor wetenschappelijke doelen worden verkregen en bewaard zoals in de informatiebrief vermeld staat;
- de verzamelde, gecodeerde, onderzoeksgegevens door wetenschappers kunnen worden gedeeld en/of geanonimiseerd worden hergebruikt om eventueel andere onderzoeksvragen mee te beantwoorden;
- er voor wetenschappelijke doeleinden eventueel ook beeld- en/of geluidsopnamen worden gemaakt.

Ik begrijp dat:

- ik het recht heb om mijn toestemming voor het gebruik van data in te trekken, zoals vermeld staat in de informatiebrief.

Naam deelnemer: _____

Handtekening: _____ Datum, plaats: ____ / ____ / _____, _

Bijlage IV Codeboek

Name code	Description
(Criminele) Ondernijning	
Ondernijning	
Signalen van Ondernijning	
Bestuur	
Acties Bestuur	
Communicatie of interactie tussen bestuur en sponsor	
Druk Uitoefenen	
Kwetsbaar	
Normaal	Wat vindt men een normale gang van zaken
Verwijdering	
Entree of Binnenkomst bij club	
Sponsor en handlangers	
sponsor	
Familie van sponsor	
Geld en betalingen	
Belastingen	

Name code	Description
Betalen	
Geld	
Verkoop Spelers	
Zwart geld of contante betalingen	
Rollen Extern	
Belastingdienst	
Buurt	
Gemeente	
KNVB	
Media	
Rollen Intern	
Leden	
Ouders	
Spelers	
Ruimte	Hoe ziet deze eruit, hoe wordt die gebruikt
Kantoor sponsor	
Symbolen	bv hoogwerker, reclameborden etc
Veld en Kantine en Bestuurskamer	
Sponsor	

Bijlage V Algemene topiclijst Bad barrels

Nb. Vragen zijn aangepast aan de persoon en positie van degene die geïnterviewd werd.

Vooraf

- Voorstellen
- Toestemming opname
- Vrouwelijk, anonimiseren, bestanden
- Teken formulier
- Toestemming uitwerken en delen met studenten

Introductie onderzoek UU

- Processen, overwegingen en dilemma's mbt ondermijning van sport clubs inzichtelijk maken. Begrijpen van cultuur, structuur, invloed sociale en geografisch context die criminele inmenging in sport club mogelijk maakt. Wie verstaat wat onder ondermijning, en wat onder de impact ervan?
- Doel onderzoek: uiteindelijk clubs weerbaarder maken, inzichten aanwenden voor bewustwording. Maar ook: diepere, onderliggende problematiek en impact aankaarten, zoals commercialisering en minder tastbare effecten ondermijning in sport.
- Diepgaand/kwalitatief.
- Meerdere voetbal casussen.
- Verschillende type clubs qua signatuur, organisatiestructuur/vorm, doelgroep, niveau etc.
- Per case zoveel mogelijk perspectieven belichten.

Bekendheid met thema

- Hoe bekend ben je met het fenomeen ondermijning?
- Wat versta jij onder ondermijning?
- Sinds wanneer heb je er in je rol (als speler/trainer/bestuurder/medewerker/beleidsadviseur) mee te maken?
- Welke vragen kreeg je op je bordje?

Ondermijning

- Toenemende aandacht ondermijning in de sport. Hoe komt dit volgens jou?
- Verschilt aandacht voor ondermijning in de sport in deze tov andere gemeenten?
  - Is de noodzaak hier groter?
  - Politiek belang?
  - Komt het hier meer voor? Waarom?
  - Meer aandacht voor preventie criminaliteit?

Reactie vanuit organisatie (vragen aangepast naar organisatie)

- Welke signalen ontvangen/ontvingen jullie de afgelopen jaren als gemeente?
- Hoe gaan/gingen jullie met signalen om? Richting club, anderen?

Inzoomen op Casus

- Wat weet je (case in eigen woorden)?
- Hoe ging het? En wie waren hier op welke manier bij betrokken (Proces reconstrueren)
- Wanneer ben jij erbij betrokken geraakt?
- In welke rol? Wat heb je gedaan?
- Met wie had je contact?
- Wanneer precies/welke momenten?
- Wat zijn sleutelfiguren?
- Wat zijn sleutelmomenten?

Inzoomen op: indicatoren

- Wat maakte De club (casus 1) kwetsbaar voor criminele inmenging/beïnvloeding van sponsor?
- Kun je de club omschrijven?
  - Cultuur, sfeer, type club, mensen
  - Organisatiestructuur, bestuur
  - Functioneren/presteren, ambities
- Relatie met de buurt? (Ons kent ons?)
- Invloed ontwikkelingen (deze wijk)?

Inzoomen op Casus : het herstel

- Welke stappen heeft de club gezet om er weer bovenop te komen? Wie zijn daar belangrijk bij geweest? (en hoe?)
- Zou de club een dergelijk vooral nog eens kunnen meemaken? Waarom wel/niet?

Inzoomen op Casus: (beleids)reacties

- Wat heb je gedaan/geadviseerd?
- Wat waren jullie overwegingen?
- Vind je dat de gemeente het juiste heeft gedaan? Waarom wel/niet?
- Wat ging goed?
- Wat had beter gekund?

Bekendheid met andere cases?

- Andere?
- Andere sporten?
- Type clubs?

Aanpak/beleidsreactie (als van toepassing)

- Wat doen jullie nu met signalen en bijvoorbeeld informatie uit onderzoeken?

- Beleid aanpassing?
- Sportakkoord?
- Voorlichting?
- Wat kenmerkt aanpak van ondermijning in (dit dorp/stad)? Verschilt aanpak/aandacht voor sport tov andere sectoren?
- Met wie werken jullie samen?
- Wat gaat goed?
- Wat kan beter?

Persoonlijk

- Wat vond je zelf het lastigste dilemma in je rol als (speler/trainer/bestuurder/medewerker/beleidsadviseur)?
- Wat zijn je belangrijkste lessen?

Tips

- Tips voor sport clubs om zich meer weerbaar te maken voor...
- Tips voor bonden
- Tips voor gemeenten/andere gemeenten
- Onderzoekers

Afsluiting

- Bedanken
- Op de hoogte houden?
- Nogmaals benaderen?
- Andere contactpersonen vanuit gemeente/anders?